د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې د راغلي لیکونو د ټولو نه غټه خوبي د محقق نیک نیتي ده. د هغه رویه (*Approach*) صحیح او د تحقیق هدف او مقصد یې مثبت دے. وکیل شاه په تحقیق کښې د نیمګړتیا او د ناپوره خبرې قائل نه دے، خپله نظریه او نکته ښه په اعتماد وړاندې کوي خو د خپلې زیر تحقیق نکتې، نظریې، او مسئلې په سلسله کښې د ترلاسه شوي معلوماتو د وړاندې کولو نه پس کم او زیات د خپل هر تحقیقي لیک په ختمېدو په دغې موضوع د مزید لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه کوي. د دې هر څه په رڼا کښې زه ښه په ډاډ وئیلې شم چې میاں وکیل شاه فقیرخېل د روان وخت د خپلو همځولو په ډله کښې د تحقیق د شعبې یو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقیق په رڼا کښې د خپل نوعیت یو معلوماتي کتاب دے

پروفیسر ډاکټر محمد همایون هما
هسکه مېنه، شېخ ملتون، مردان

چاپخې: دانش کتابتون، قصه خواني بازار، پېښور تلیفون ۲۵۶۴۵۱۳

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تحقیق په رڼا کښې

میاں وکیل شاه فقیرخیل

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټول حقونه د ليکوڼکي دي

د کتاب نوم ــــــــــــ د تحقیق په رڼا کښې

ليکوڼکے ــــــــــــ میاں وکیل شاه فقیرخېل

د چاپ کال ــــــــــــ ۲۰۰۲ء

کتابت ــــــــــــ محمد رسول "پښتو اکېډمي"

د چاپ ځاے ــــــــــــ

بيه .... (۶۰) روپۍ

ناشر ــــــــــــ سید طاهر شاه ، محمد آصف
سلامت شاه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ترون

دخپل مور پلار په نوم
په ګوربتې نُور شه
دچا په دُعاګانو چې زهٔ دَ
دنیا په ښون یم

میاں وکیل شاه فقیرخیل

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

شمیر	لیک	مخ
۱ -	د تحقیق په رڼا کښې - یو عمومي تأثر او نوري خبرې ډاکټر محمد همایون هما	۶
۲ -	د کریم داد الف نامه او د هغې شرح	۲۲
۳ -	د سعید خټک یو شعر	۳۶
۴ -	صدیق څوک دے	۴۶
۵ -	ابراهیم څوک دے	۶۵
۶ -	نوم ورکے شاعر محمد سعید او د هغهٔ قلمي آثار	۸۰
۷ -	پښتو کښې د وړومبے منظوم طبّي لغت	۹۶
۸ -	خوشحال خان خټک او حکمت	۱۱۲
۹ -	فقیر جمیل بېګ (جمال خانؒ) د شاعر په حیث	۱۲۸
۱۰	په تحقیق کښې د ماخذ اهمیّت	۱۴۷
۱۱ -	پښتو نثري ادب	۱۹۰

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم الله الرحمن الرحيم

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

دَ تحقیق په رڼا کښې

یو عمومي تأثر او نورې خبرې

زهٔ د خپلې ذاتي تجربې په رڼا کښې وایم او ددې فن ماهرانو
هم دا خبره ښهٔ په وثوق سره کړې ده چې تحقیق د ادب یوه کږه وږه کږیچنه
شعبه او یوه ډېره ګرانه لاره ده په دې کږ کږیچنه لار د تګ د پاره
ډېره لویه سینه او زړهٔ چاودون غواړي کله ناکله یو محقق په
مودو مودو دیوې نکتې په لټون وي او څهٔ وخت چې دیو اوږد
منزل نه پس خپل ځان هدف ته نږدې او ګڼي نو یو ناساپه د هغهٔ
د مفروضې په ضد دیوې نوې نکتې په انکشاف د هغه ټوله
خوارې او ستوانځون په اوبو لاهو شي او هغه چې د کوم ځائے
نه ورو ورو مېږے کام اخستے وي په بېرته هم په هغه ځائے ولاړ
ښکاري نو ځکه خو د تحقیق دې ګران کار ته هم هغه بنیادم زړهٔ
نیوے شي چې هرې ناشونې ته د وړاندې نه په ذهني توګه
تیار وي دَ تحقیق دلارې خنډونو ته زړهٔ نهٔ بایلي، دَ حوصلې
خاوند وي او د تحقیق په لاره هر تیارهٔ ګټ ته ښهٔ په ډونډ
تندۍ وړاندې کېږي. ما په خپل کتاب د تحقیق فن کښې دا
حقیقت په ګوته کړے دے چې د تحقیق د کار د کوانو والي سره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا بیخي یو تکنیکي عمل هم دے د تحقیق کار هله کټور ثابتیږ
ي چې دا عمل د دې د پاره د جوړولو په رڼا کښې سرته
ورسول شي ځکه چې د تحقیق اود اثه په کوټلې دلیلونو ،
قلمي مسودو ، دستاوېزاتو او په زړو چاپي موادو ولاړه
وي د یو محقق د څېړې مطالعې په رڼا کښې د زړو نظریو
رد مقصد وي هغه نوې نظریې وړاندې کول غواړي او
د دې لارې د نوو لارو د پاره د غور و فکر نوې نوې سکتې
را منځ ته کوي په څه موضوع یو تحقیقي کار چرې هم قطعي
او حتمي نه شي ګڼلے کېدے د تحقیق سره همېشه نوې مسئلې
را پیدا کېږي او د زړو مسئلو حل را اوځي د حال تحقیقي کار د ماضي
په حواله د مستقبل د محققینو د پاره د یو رابطې کار ورکوي
دومره هم تکنیکي کار که چرې د تحقیقي رسمیاتو د پوره کولو
نه بغېر وکړے شي نو دا رنګ نورو محققینو ته د دغې تحقیق
د استناد د پاره اساسي ماخذونو ته په رسېدو کښې ګرانې
پېښېږي او یا ورته بیخي او نه رسي او په نتیجه کښې د غه
تحقیقي کاوش یو بې اعتباره دستاوېز وګرځي -

زموږ په پښتو په ادب کښې د تحقیق د لارې سواره
ډېر لږ کسان دي او که چا په دې صنف کښې څه کار کړے دے
نو د هغې ډېره لږه برخه د تحقیق د اصولو سره سمون خوري
زموږ تحقیق کار نو د سرکاري ادارو د پشتیه او د لاس امداد
نه بغېر په یو اځي سر او بشه په نېک نیتیه د مقدار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

په لحاظ ډېر درانه کارونه کړي دي. بې شمېره ورک قلمي نسخې
يې مدون کړې او د پښتو ادبي تاريخ کې تيارهٔ کونجونه يې رڼا
کړي دي خو کم او زيات د غه ټول تحقيقي کاوشونه د تحقيق
د پاره د ټاکلي شوي اصولو او د سيستمياتو په کنډه ډېره په
ګرانه پوره ختلي نو ځکه د عالمي سطحې د تحقيق معيار سره
سمون نه خوري او په دغې لحاظ زموږ د پاره پرې ګڼه ټول
لوکوټي ګرانه پرېوزي -

زموږ په تحقيقي ادب کښې د داسې غير معياري تحقيق کې
شالونه بيا موندل کېږي - زه دلته د دغې شالونو د يوه په يوه
ذکر په ځای د دغې په قلمه د ا مجموعي تاثر وړاندې کوم چې
په دغې تحقيقي کاوشونو کښې ځينې خود وړاندې نه د يوې
ټاکلې شوې مفروضې په بنياد په هره طريقه بنه په منصوبه
بندۍ د نورو ځوانانو نظريې رد مقصد وي په تحقيق کښې دا روبه
د دغې کار د بنيادي اصولو په ضد ګڼلې کېږي ځکه چې تحقيق
د نيستونو تيرې نه مني - د تحقيق په لاره د نورو نظريو رد
څه شی ممنوعه نه ده، خو د دې رد د پاره نېک نيتي بنيادي
غوښتنه ده - د غه ترديدي نکتې که چرې د تحقيقي سفر
په دوران کښې په عمومي ډول منځ ته راشي او د تحقيق د
يو زوړ عمارت د پاره د نوي ردې بنياد ګرځي نو د څه مصلحت
کوشش له مخه د هغې نه ډېره د بنيادي اصولونه خلاف خبره ده -
په تحقيق کښې دستاويزي ثبوت د اهميت وړ وي او عقلي

(c) ketabton.com: The Digital Library

دلائل ثانوي درجه لري - که څه هم د انصاف په نظر اوو کتې شي او زموږ د دانه تحقیقي کاوشونه د تحقیق د دغې بنیادي اصولو په رڼا کښې او سنجول شي نو په دغې پیمانه به زموږ د تحقیقي ادب یو لویه برخه غیر معیاري ثابته شي -

زموږ د پښتو د تحقیقي ادب یوه لویه برخه په روایتونو ولاړه ده - په تحقیق کښې د د روایتونو اهمیت په خپل ځای ځکه ده چې په اسلامي طرز تحقیق کښې د روایت د منلو د پاره څه اصول منضبط کړې شوي دي هغه دومره کلک او زور ور دي چې په هغې د عمل نه پس د تحقیق په نتیجو د شک و شبې هیڅ ګنجائش نه پاتې کیږي د حدیثونو په سنجولو او قبلولو کښې د علم حدیث ماهرانو د روایت هم دغه پاخه اصول د نظر لاندې ساتلي دي، او د ثقه او مستند احادیثو یوه لویه برخه ئې راغونډه کړې ده چې د اسلامي فقهې د پاره د بنیاد کار ورکوي نو که څه هم په ادبي تحقیق کښې د روایت د سنجولو هم دغه بنیاد او کرکول شي نو د تحقیق پرې معیاري کیږي هم او مستند کیدے هم شي خو زموږ په تحقیقي ادب کښې یکار راوستے روایتونه نه سند لري او نه تسلسل او د دغې رویې زموږ د تحقیقي ادب یوه لویه برخه غیر معیاري کړې ده - د دیو دیوانونو ترتیب وتدوین او بیا په هغې لیکلې شوي مقدمې د دغې رنګ شالونه دي چې د تحقیق د اصولو په معیار د دغې آثار سنجول د وختیو او هم ضرورت دے -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

د پښتو د تحقیقي ادب دغې نیمګړې او ناپوره کارونو ته سرته رسولو، زموږ تحقیقي کارونه د تحقیق د عالمي اصولو په معیار د سنجولو او نوي تحقیق د معیاري کولو د پاره په انقلابي بنیادونو کار ډېر ضروري دی او دغې اهم کار د پاره، دداسې زلمو ضرورت دی چې هغوی په یوه لېونۍ جذبه تحقیق د خپل ژوند مشن وګرځوي او د پښتو د فخر وړ قامي تاریخ، د پښتو ښتنه من کلاسیکي ادب او ددغې ادب ارزښتناک آثار، دنیا ته په داسې ډول وړاندې کړي چې د تحقیق د منلي شوي اصولو په کچه پوره کېدو په بنیاد هر ځای او هر چا ته قبول وي او د هغې په نتیجو خپل پردو هیچا ته د شک و شبهې ګنجائش نه پیدا کېږي -

زما په خیال میاں وکیل شاه ققیس خېل هم د غه رنګ زلمو څخه یو کېدی شي - لکه چې ما په ابتدا کښې وویلي دي چې تحقیق د پاره، "د زړه زور" بنیادي شرط دی نو وکیل شاه لخېږه زلمی دی د هغه د تحقیقي کاوشونو اندازه لګي چې د زړه زور یې هم ښه زیات دی او هغه د غه توانائي د تحقیق غوندې زړه سترې کار ته په کومه لېونۍ جذبه وقف کړې ده هغه به په دغه میدان کښې د هغه د ناموری سبب اوګرځي او دې سره سره به یې تحقیقي کاوشونه د پښتو د معیاري تحقیقي ادب هم ښتنه من کړي د هغه یو غټه خوبي دا هم ده چې د خپل کول د نورو لیکونکو پشان یې په یو وخت د ادب په

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

شپاړلسو پېړيو پښې ته دي ایښې او په یوه خله د تحقیق، تنقید شاعرۍ افسانې او ډرامې په تورو کښې یو کې نه وهي سبکه د خپل طبعي رجحان له مخه صرف د تحقیق میدان خوښ کړے دے او د خپل ادبي ژوند د ابتداء نه هم په دغې صنف کښې یې خپلې هڅې ځلې جارې ساتلي دي د خپل دغې ذهني استقامت په دا د یې په کال ۱۹۹۷ کښې د میان حمدالله فقیرخیل دیوان چې د ژوند زمانه یې ۱۲۱۰ هـ نه تر ۱۲۹۳ هـ تر منځه اندازه کړې ده مدون کړو او د تحقیق په اصولو یې د خپلې یوې درنې معلوماتي مقدمې سره چاپ کړو د میان وکیل شاه دغه مقدمه که یو پله د میان حمدالله د ژوند او کار په حقله بنیادي معلومات فراهم کوي نو ورسره د هغه د وختونو په هغې پېښو هم رڼا غورزه وي چې د پښتو نکو د پاره ډېر زیات تاریخي ارزښت لري -

په روانو وختونو کښې د علم و فن حدونه ، د انساني فکر امکاني بورجلونو ته رسېدلي دي او بیا په هغې کښې د هر علم او فن دومره کښې شعبې او د هغې دومره یې شمېره برخې جوړې شوې دي چې په مجموعي توګه په یو علم او فن د پوره پوهې کار ممکن شوے نه دے - د علم و فن د دغې خورو ورو دائرو له مخه، تخصیص د نن صبا د وختونو یو بنیادي ضرورت دے یو هم خلق یو روغ علم، یا په مجموعي توګه ټول فن ته ځان لاندې وتو په ځاے د کار د پاره د هغې یوه برخه خوښه کړي او په هغې کښې ټول عمر

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې هلې ځلې جاري ساتي میاں وکیل شاه فقیرخېل د وخت په دې ضرورت ډېر ښه پوهېدلی نو ځکه هغه د تحقیق و تدقیق په عمومي شعبه کښې د ځان د پاره د ختکو په قامولیه کښې د خپل جدّ امجد میاں جمیل بېګ (۱۰۲۳ھ - ۱۱۱۶ھ) او د هغه کورنۍ چې په فقیرخېل میاں ګانو یادېږي د تاریخي او ادبي کارنامو په حقله د پلټنې او پرسپړنې خصوصي، ذېلي څانګه (SUB — BRANCH) خوښه کړې ده - د میاں حمدالله فقیرخېل د دیوان، تدوین او په هغې مقدمه، د وکیل شاه د دغې رنګ د تحقیقي کاوش د ړومبۍ نمونه ده او اوس دا دے د تحقیق په رڼا کښې د هغهٔ یو دا سې څېړنه ده چې د هغې په اسو یکو نو کښې شپږ مضمونو نه د سعید ختک یو شعر، صدیق ځوک دے، ابراهیم څوک دے، فقیر جمیل بېګ د شاعر په حېث، خوشحال خان ختک او حکمت او په پښتو کښې ړومبۍ منظومه طبي لغت هم د هغهٔ د خوښې د تحقیق د دغه ذېلي څانګې سره تعلق لري - میاں وکیل شاه په دې حقله زهٔ ډېر خوش بخته کېنم چې هغه د تحقیق د طبعي رجحان سره د پښتو دیوې درنې علمي کورنۍ سره تړون لري او بیا هغه خپل صلاحیتونه د یو نسلي تفاخر د احساس لاندې او د قام ولیه په یوه لېونۍ جذبه د خپل قام د پیاورو شخصیتونو د تعارف او د هغوی د علمي او ادبي کارنامو لټون ته وقف کړي دي -

څرګنده ده چې د وکیل شاه د نظر لاندې تحقیقي څېړنه ډېره د پاملرنې د دوستو نکو مخې ته را غلې وه، ځکه چې هغه د دې کتابت

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

شوې مسوده زما د تاثراتو د پاره پوره یو کال آګاهو نا کړې وه ځو زه په دې دوران کښې د خپلې یوې اوږدې ادبي تحقیقي منصوبې په تکمیل کښې بوخت وم او په منځ منځ کښې د یک لوست څه نور هنګامي کارونه هم راپېښ اېښدل نو ځکه ددې کتاب اشاعت په دې زما د تاثراتو زما د خواهش په ضد د هسیارتیا په وجه ځنډېدل شو، دا د وکیل شاه حوصله او په خپله دې درنه تحقیقي څېړنه زما د یک لښتو څخه اراده بلکه فیصله وه چې هغه د خپل ناقلاره خوئي او د حساس طبیعت باوجود – تر ډېره اوږدې مودې پورې سارا نښکاره او په یو برخوردارانه احترام یې ښه په رغم زما یک ته انتظار او کړو – سره د ډېره هسیارتیا زه نه شم ویلی چې زما دا تار تارین تاثرات به د هغه ددې ډېره زور او په خوارۍ ییکلي علمي او تحقیقي کاوش د پېښولو کښې او د هغه د ډېره اوږده انتظار څه حق ادا کړي او که نه خو دا په یقین سره ویلی شم چې زما دا نیمګړې شان یک به د تحقیق په ډګر د هغه د خوارۍ او د شوا خون نه ډک زړه ستړي مزل یو بې پلوه منته ضرور او منلې شي -

د تحقیق په رڼا کښې — کومه کتابت شوې مسوده ما ته دا کړې شوې ده په دې کښې ترډې وخته لس تحقیقي یکونه شامل دي په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت د کریم داد الف نامه او د هغې شرح او د پښتو نثري ادب په سرخطونو د درې عمومي موضوعاتو یکونه پرته لکه چې وړاندې ذکر اوشو شپږ مضمونونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

د فقیر خېل میاں کانو د علمي کورنۍ د څښتي شاعرانو د ژوند د پېلتېنې او د ادبي کارونو د توضیح او تشریح د هغې سلسلې کړۍ دي چې د وکیل شاه د خپل ټبر د مشرانو په حلقه د تحقیقي کار شوي مرکزي او بنیادي نکته وي -

د تحقیق په دنیا کښې د یکونو په بنیاد موږ د وکیل شاه په حلقه بنهٔ په داډ وېلے شو چې هغه د خپل کول په تحقیق کارانو کښې یو داسې خواري کښ محقق دے چې د خپلې هرې تحقیقي هڅې دپاره، د بنیادي معلوماتو راغونډولو نه پس هغې ته په ډېر ښه انداز یو منطقي ترتیب ورکړي او بیا د دغې معلوماتو په داډ خپله تحقیقي مفروضه بنهٔ په پخو دلیلونو او د دستاوېزي حوالو په ذریعه یو داسې مثبت نتیجې ته اورسوي چې د هغې په مخلوکښې تر هغې هېڅ څهٔ باک نهٔ ښکاري تر څو چې د بل یو محقق له اړخه د هغه نه په زیاتو پخو دلیلونو او په مستند دستاوېزي حوالو د هغې رد ممکن شوے نهٔ وي -

د تحقیق په دنیا کښې دا غونډ کړي شوي کم او زیات تول یکونه وخت په وخت د پښتو په مجلو کښې چاپ شوي دي او په دې کښې د وړاندې شوې د تحقیقي نتیجو په ضد تر اوسه هېڅ څه یک نهٔ دے راغلے نو ځکه د وکیل شاه د غه څېړنې تر دې وختونو قطعي ثابتې شوي دي - او زما په خیال نوم ورکي شاعر محمد سعید او د هغه قلمي آثار، د سعید خټک یو شعر - صدیق څوک دے ابراهیم څوک دے او په پښتو کښې یو بیے

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

منظوم طبي لغت د وکیل شاه داسې تحقیقي کاوشونه دي چې د مفروضو د اثبات او د ناویاته انکشافاتو په وجه د تحقیق په ډګر یو تاریخي ارزښت لري ـ

انکشاف د نوو تحقیقي مفروضو پېشکش، د هغې بیا په منطقي ډول اثبات او د پخوانو تحقیق شوې نکتو په حقله د نوي ترلاسه شوي معلوماتو په رڼا کښې مدلل بحث او مثبت نتیجه زما په خیال د تحقیقي کار بنیادي هدفونه دي ـ د وکیل شاه دا کوشش وي چې هغه د خپل تحقیق دپاره نوې نوې مسئلې ولټوي ـ د تحقیق په بنیاد د پخوانې ادب تیاره کونجونه روښانه کړي او د کلاسیکي دور د نوم ورکو شاعرانو په حقله د شوي تحقیقي کار په باب له نوې نکتې رامنځ ته کړي ـ

د نظر لاندې کتاب کښې هغه په زړه شخوندنه دي وهلي بلکه ښه په شعوري ډول ئې دا کوشش کړے دے چې د تحقیق په ډګر د ادبي انکشافاتو نوی پیشکي بل کړي په دې لړ کښې هغه د ګمنامو شاعرانو په حقله شوي تحقیق ته په خپل کوشش ترلاسه کړي د نوي معلوماتو په رڼا کښې کتلي دي ـ

د کریم داد الف نامه او د هغې شرح – د سرخط لاندې یک په دې انکشاف اوله دے چې د کریم داد ابن اخون درویزه د واصلتاً لحق نومې الف نامې شارح حافظ عثمان نومیږي د چا په حقله ډېر نوي تحقیق کاران د څه مصدقه معلوماتو په وړاندې کولو کښې پاتې

(c) ketabton.com: The Digital Library

راغلي دي - زموږ زلمي محقق د ذکرشوي الف نامې د يوې خطي نسخې په بنياد ستاپسلي شارح په ورومبي ځل د مجهوليت د تيرو نه په راېهر کوُولو د اخون درويزه د اولاد ځني ثابت کړې دے -

"د سعيد خټک يو شعر" د سرخط لاندې په خپل يک کښې وکيل شاه د پښتو د سترو تحقيق کارانو همېش خليل او صديق الله رښتين دهغه د يو شعر نه اخذ کړې دا نتيجه چې په دې کښې د خوشحال بابا نه علاوه د هغه د زامنو ذکر دے نېغ په نيغه په رد کوُولو د قرائنو نه دا ثابته کړې ده چې سعيد خټک د دې شعر

خان که اطلس دا شعارو اودلي دي
د دې درپو ورونو تو کې هم نښکلي دي

په دويمه مصرعه کښې د خوشحال د ورونو ذکر دے -
د وکيل شاه په خيال د خان نه مراد نکه چې ښکاره ده خوشحال خان خټک دے چې د خپلې کورنۍ ټولو شاعرانو په خپل کلام کښې په خان ياد کړے دے خو په دويمه مصرعه کښې د هغه زامنو ته اشاره نۀ ده بلکه دا د هغه د دې ورونه ميان جميل بېګ، شمشېرخان او مير بازخان ياد کړي شوي دي - د ميان جميل بېګ نه پرته تر اوسه د خوشحال خان خټک د دوه نورو ورونو د ادبي حېثيت په حقله څۀ دستاويزي ثبوت منځ ته نۀ دے راغلے خو زموږ د زلمي محقق قياس د هغه د دليلونو په رڼا کښې د يقين بريد ته ورنږدې شوے دے او دا رنګ هغه په

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

دې لیک کښې د تحقیق د مروجه اصولو له مخه د زړې نظریې
په رد یوه نوې نکته راوړاندې کړې ده او دغه دا نوې نکته
خصوصاً د خوشحال خان خټک د ورور نوشیرخان او میر بازخان د
شاعرانه حیثیت په حقله د دغه یقیني لهجه د تحقیق کارانو د پاره
د غور و فکر نوې لارې پرانیزي -

صدیق خټک دے، او ابراهیم خټک دے - د یو نوعیت
دوه جُدا جُدا تحقیقي لیکونه دي زلمي محقق د دغې دواړو ښاغلو
نوم ورکو شاعرانو د پېژندګلو د پاره د تحقیق یو شان تکنیک چل
کړے دے - د صدیق او د ابراهیم په نومونو د دغې دواړو شاعرانو
د ژوند حالات او زمانه، د وختونو په تېرو کښې ورک پاتې شوي
دي نو ځکه د پښتو تحقیق کارانو د دغوي په حقله خپلو لیکونو کښې
د یو بل نه متضاد راے وړاندې کړې ده او په دوي کښې یو
هم د څه کوټلي تحقیق په رڼا کښې د دغې شاعرانو د ځاے
ځائینې او د قام قبیلې په حقله په یقین سره څه نه دي
ویلي وکیل شاه ورومبے محقق دے چې دېر په شواهدو او
د خپل قام د دغې دواړو شاعرانو د مونځ د لټون په یوه جذباتي
څخه د دغوي د کلام د داخلي شهادتونو په مدد که هغه ورته
هر څو د خپلې علمي خاکسارۍ په وجه حتمي او قطعي نه ده
وائي یوه کوټلې راے قائمه کړې ده او د بنه پخو دلیلونو په
بنیاد یې دا ثابته کړې ده چې صدیق او ابراهیم د دغه د حبیب
امجد میاں جمید بیګ زامن دي

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پښتو ړومبي منظوم طبي لُغت د سرخط لاندې یک کښې دا انکشاف شوی دے چې د هغه په لاس را غلي د مفردات افغاني د نامې نسخه د پښتو په ادبي تاریخ کښې وړومبے منظوم طبي لُغت دے او دا لُغت میاں تجمّل شاه فقیرخېل تصنیف کړے دے څوک چې د پښتو د یو صاحب دیوان شاعر میاں حمد الله فقیرخېل زوځو دے.

نوم ورکے شاعر محمد سعید او د هغه قلمي آثار، د ابک خېل میاں کانو د یو گمنامه شاعر محمد سعید (۱۲۶۳ھ تا ۱۳۱۱ھ) چې د مردان د کاټلنگ په علاقه کښې د اودیگرام نومې کلي او سید د نکے وُ د ژوند او کار په حقله یو ډېر معلوماتي مضمون دے، په څپل دې یک کښې میاں وکیل شاه دا انکشاف کړے دے چې میاں محمد سعید ابک خېل د خوشحال خان خټک نه پس د پښتو دویم شاعر دے چې منظومه سفرنامه یې تصنیف کړې ده دا مضمون، د نوم ورکو شاعرانو د تیښون د جذبې او په هغوئ د کار یوه ارزښتناله نمونه ده.

د تحقیق په رڼا کښې را غلي چې د کوموییکونو ذکر او شو په د غې هریو کښې د څه نوې خبرې کوشش شوے دے او څه داسې نظریه مسئله او نکته راوړاندې کړې شوې ده چې په هغې دَ مزید تحقیق امکانات شته دے - په کتاب کښې څنې داسې لیکونه هم شته د ذکرشوي مضمونونو د عمومي مزاج، او رنګ نه قدرې بدل ښکاري - په داسې نمونه لیکونو کښې دَ پښتو نثري ادب دَ موضوع په اعتبار یو معلوماتي لیک دے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

څو اندازې تدریسي دي. د موضوع د غوښتنې له مخه د معلوماتو په پېشکش کښې قدرې تفصیل او د خوشحال خان خټک نه پس د جدید دور د نثر په ذکر به دا یک نو هم وقیع شوې وُ.

په تحقیق کښې د ماخذ اهمیت د نامې مضمون کښې د تحقیق د فن د یو بنیادي توکي په حقله په دغې موضوع لیکلې شوې کتابونه د ډېرې معلوماتي خبرې را ټولې کړې شوې دي د دې یک نه اندازه لګي چې وکیل شاه د تحقیق د فني غوښتنو څنې پخپله هم ښه خبر دے او غواړي چې د تحقیق د لارې نوي لاروي په دغې لارو د تګ نه وړاندې د دغې فن په ضرورتونو ځان پوهه کړي.

خوشحال خان خټک او حکمت او فقیر جمیل بېګ" د شاعر په حېثیت د تحقیق د رنګ سره د موضوعاتي اندازېکونه دي او په دې کښې د موضوع په مناسبت زمونږ د پښتو د ادبي نړۍ د دغې دواړو ستړو ستهو د کار په خصوصي اړخونو ډېر اهم او بنیادي معلومات وړاندې شوي دي، د میاں جمیل بېګ" په حقله لیکلې شوې مضمون کښې زمونږ د دغې بې غوره پیاتې شوي شخصیت په ادبي اړخ د وړاندې کار د پاره ډېر اهم مواد بیا موندے شي.

اوس یو څو خبرې د دې تحقیقي لیکونو د ژبې په حقله او بیا به د هغې په رڼا کښې د وکیل شاه د بیان د اسلوب د قدر ونو کوشش کوؤم. د تحقیقي لیکونو د پاره د بیان اسانه، د شاعرانه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اړو پېچ نه عاري (صفا) ژبه او د معلوماتو د پېشکش براه راست طریقه ضروري وي. د تحقیق ژبه رنګین بیاني نه رغمې او نه د شاعرانه صنعتونو پابنده ده وي ځکه چې دا سې د ژبې د معنویت او صنعت ګرۍ د تحقیق مقصد ته په رسېدو کښې ګران وا لې پیدا کوي او اهداف یې ګډوډ یا پس منظر ته لاړ شي نو ځکه د تحقیقي نوعیت هغه یکو نه زیات اثري وي چې په کښې په ژبه د لوستونکو د مرعوب کولو په ځاے تحقیق ته پاملرنه شوې وي په تحقیق کښې د ښې تیقنې بنیادي اهمیت ضروري ځکه چې د محقق تذبذب د هغه په خپل کار د بې یقینۍ تاثر ورکوي. البته په تحقیق کښې د هم چوما دیګر نیست په شان فرعون رنګه دعوې او یوه تحکمانه رویه هم د تحقیق په نتائجو منفي اثر پرېباسي. تحقیق کول هر څو یو زړه سترے او پېچیده عمل دے نو د تحقیق مواد د پېشکش د پاره مناسب یک ډول (PROSE STYLE) ځان ته یوه ګرانه مسئله ده او د دغې چل دپاره لاندې کولو د پاره یوه اوږده تجربه ډېره ضروري ده.

میاں وکیل شاه فقیرخېل د لیے دے، د تحقیق کولو کښې نه لار هغه ځان ته پېخپله خوښه کړې ده په دغې صنف کښې د نوي نوي موضوعاتو په لټون خپل تحقیق ته د خلقو د پام راګرځولو شوق او جذبه لري. او د دې د پاره چې هغه کوم یک ډول خپل کړے دے هغه ساده او روان دے او د وخت د تېرېدو سره

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

به نور هم صفا او ساده شي. زمونږ ددې محقق د یک بنیادي
تکنیک د تمهید طوالت دے چې په کښې هغه دیوې خبرې په
تکرار او دیو ټکي د متن او دفاتو په پر له پسې راوستو د اکوشش
کوي چې د ځپل تحقیق بنیادی نکته د لوستونکو زړهٔ او ذهن
ته پرېباسي، کله ناکله د هغهٔ د یک په تکراري اسلوب د ټکو
په معنویت کښې فرق پیدا شي خو د تحقیقي نکتې د اهمیت
په وجه مفهوم ئې بیا هم ذهن واخلي. د تحقیق په دنیا کښې
د ا غلي یکونو د ټولونه غټه خوبي د محقق نیک نیتي ده.
د هغه رویه (approach) صحیح او د تحقیق هدف او مقصد
ئې مثبت دے. وکیل شاه په تحقیق کښې د نیمګړتیا او د
ناپوره خبرې قائل نهٔ دے، ځپله نظر یه او نکته بنهٔ په
اعتماد وړاندې کوي خو د خپلې زیر تحقیق نکتې، نظر ئې
او مسئلې په سلسله کښې د ترلاسه شوي معلوماتو د وړاندې
کولو نه پس کم او زیات د ځپل هر تحقیقي یک په ختمیدو په
دغې موضوع د مزید لټون، ذمه واري د لوستونکو په غاړه
کوي. ددې هر څه په دنیا کښې زهٔ بنهٔ په داډ وېلے شم چې
میاں وکیل شاه فقیرخیل د دوران وخت د ځپلو همځولو په ډله کښې
د تحقیق د شعبې یو مثبت فکره محقق او د هغه کتاب د تحقیق په دنیا
کښې د ځپل نوعیت یو معلوماتي کتاب دے.

پروفیسر ډاکټر محمد همایون هما
هسکه مینه شیخ ملتون - مردان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کریم داد الف نامه
او د هغې شرح

پښتو ادب کښې په مختلفو دورونو کښې لوی لوی عالمان شاعران محققین مؤرخین تېر شوي او په دغه مختلفو دورونو کښې یې ځان له ستر مقامونه موندلي په دغه دورونو کښې دویم دور دے چې په یو لسمه او دولسمه صدی هجري باندې محیط دے په دغه دویم دور کښې مونږ د دوو ډلو سره مخامخ یو چې یوه ډله د ستر صوفي او پیر بایزید روښان ده چې په روښاني ډله یادیږي او بله ډله د اخوند درویزه او د هغه د پیر سید علي ترمذي ډله ده چې د دې روښاني ډلې په مخالفت کښې په وجود کښې راغله او دا په هغه وخت کښې جوړه شوه چې هر کله ستر صوفي بایزید روښان د تصوف طریقت وحدت الوجود علمبردار جوړ شو او د روښاني تحریک بنیاد یې کېښود او بیا یې د خپل نصب العین سرګندولو د پاره په پښتو ژبه کښې خیرالبیان نومې کتاب ولیکلو چې په هغې سره د پښتنو په سیمه په دیني او مذهبي حلقو کښې هلې ځلې او بې آرامي پیدا شوه او پیر روښان پیر تاریک نوم سره یاد کړے شو او د دې کتاب په رد کښې د دویمې ډلې ستر عالم اخوند درویزه بابا د مخزن په نوم په پښتو کښې کتاب ولیکلو او د دغه دواړو کتابونو په پښتو ادب کښې لوی مقام وموندلو او په دغه دور کښې د پښتو نثري او منظوم ادب په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ذریعه موږ د دین د مختلفو اړخونو او اصطلاحاتو نه متعارف شو او د شریعت - طریقت - معرفت - قربت - وصلت - وحدت - سکونت لاربښودنه یې راته په خپله پښتو ژبه کښې اوکړه او پښتو ادب په دیني او عرفاني لحاظ په دغه دور کښې وده اوکړه په دغه دور کښې د اخوند درویزه زوے اخوند کریمداد هم لوے علمیت او حیثیت لرلو په ۹۶۵ هـ کښې زیږیدلے وو د خپل پلار تصنیفات او تالیفات یې هم راجمع کړي او ورسره د خپلو کښو تصنیفاتو او تالیفاتو خاوند هم وو په ۱۰۷۲ هـ کښې شهید کړے شو او په کالجو سوات کښې یې مزار دے چې په شهید بابا شهرت لري هسې خو د دهٔ ډېر تصنیفات دي چې په هغې کښې د دوي دیوان هم شامل دے خو په پښتو ادب کښې یې "الف نامه" زیات شهرت موندلے اخوند درویزه بابا هم الف نامه لیکلې دغه شان د دوي په کورنۍ کښې مصطفیٰ محمد او عبدالحلیم هم الف نامې لیکلې خو دي نه مخکښې د الفنامو روښاني شاعرانو بنیاد ایښودے دے چې په هغې کښې دارزاني - مرزا انصاري - علي محمد مخلص - دولت لواڼي غونډې لوې لوې شاعران شامل دي -

اخوند کریمداد چې کومه الف نامه لیکلې ده یې د مخزن سره یو ځائے کړې ده - د الف نامې په باره کښې د افغانستان سر محقق ګوان او محترم زلمي هیوادمل صیب په خپل کتاب " په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاؤ نه " په صفحه ۱۸۴ باندې لیکي -

په الف نامه کښې شاعر له خپل مشرب سره سم د الف با

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

هر توري په يو بېت يا بېتونو كښې تشريح كوي د حروفو
دغه ډول اسرارو ته توجه لرل په ځېنو مذهبي او عرفاني
لارو كښې يو اصل ګڼل كېږي -
د مثال په توګه موږ د ملته دكي يمداد د الفنامه د بېلو بېلو حروفو
د يو يو شعر نمونه وركوو، لكه

الف :- اے طالبه الف يو ګوره له فيمه
د دې دواړو معنیٰ هيمه
ب وجود ظاهر په ب شه
عين هغه عكس هوے شه
ت توحيد د ې سته ګوره
چې جلوه كا نور د نوره
ث ثبوت دے د ذات دے
كل دا غير ثبوت د لات دے

د غه شان په دې حساب سره د هر حرف لاندې يو تفصيلي كلام
ليكلے شوے دے د كي يمداد د الف نامې شرح ليكلې شوې ده چې
د رې كسانو ليكلې يوه شرح د حاجي عبد الله رح قصوري "كلمات
الوافيات" ده دوېمه د حاجي بهادر كوهاټي رح "مفتاح الدقائق" ده
او درېيمه شرح د عثمان ده د دې درېيمې شرح په باره كښې د
افغانستان سر محقق ګران زلمي هېواد مل صېب د "خپل كتاب" د هند
د كتابخانو پښتو خطي نسخې" په صفحه ۲۸۹ باندې د شرح مخزن
سرخط لاندې ېې ليكي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا دغې شرح په پیل کښې د کریمداد ۱۰۷۳ هـ ق مې د الف نامه شرح راغلې او تر الف نامه وروسته یې د مخزن څنې نورې کښې شروع کړې دي د شرح په دې نسخه کښې د کریمداد الفنامه د "ن" تر پټې پورې راغلې ده او نوره برخه یې د مخزن د نورو مطالبو شرح ده - شرح په پارسي ده شرح په پیل کښې کومه مقدمه نه لري چې د شارح نوم ته دې اشاره په کښې وي د نسخې په پای کښې د عثمان نوم راغلی او ما په شک د شارح په توګه معرفي کړی خو باوري پرې نه یم -

دوبیا ورپسې ددې کتاب په صفحه ۲۹۰ باندې همواد مل صیب لیکي -

موږ: ته د کریمداد د الفنامه دوه شرح نورې هم معلومې دي چې د غه شرح مقدمه لري او شارحینو په مقدمه کښې ځانونه معرفي کړي مګر په دې نسخه کښې مقدمه نشته او په پای کښې راغلي دي -

" الٰهي تو حافظي محفوظ کن عثمان"

په همدې اساس ما د شارې په توګه معرفي کړې دے خو باوري پرې نه یم -

دوبیا یې ددې عثمان باره کښې د ځېل بل یو کتاب چې ذکو یې مخکښې راغلے " په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو ایجاد او ودې پړاونه " په صفحه ۱۹۵ باندې د عثمان د سرخط لاندې لیکلي

ارواښاد قاضي محمد عمران خان تېوسکي (۱۹۲۹ء — ۱۹۸۲ء)

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

په خطي مجموعه کښې د مخزن الاسلام يو شرح شته چې دَ
شرح شارح په غالب گمان عثمان نومېږي او د شرح په
پای کښې را غلي دي "الهی تو حافظی محفوظ کن عثمان"
د شرح مخزن دې نسخې خاوند قاضي محمد عمران خان
د قاضي عمرخان بن عبد الحليم زوی دی او د عبد الحليم
په زامنو کښې بيا دوه تنه ياد شوي چې يو عمران او بل عثمان
دی نو ورد الف نامې د شرح باره کښې چې عثمان ليکلي متعلق دگران زلمي
هېوادمل صيب ليکنه او تحقيق. د محترم هېوادمل صيب دې ليک او
تحقيق په مرسته کښې او په دنيا کښې غواړم چې څه ليکل د کړم
او کېدی شي چې زما دغه ليکو سره نور نوي معلومات را برسېره شي.
او دا ليکل به هم د دغې شرح په دنيا کښې وي کومه شرح چې په رياست
ټونک هندوستان کښې د قاضي محمد عمران خان په خطي مجموعه کښې
هېوادمل صيب ليدلې کتلې ده دا به د گران هېوادمل صيب د پاره دَ
خوشحالۍ باعث او گرځي چې د لته زهٔ دا انکشاف وکړم چې کومه شرح
دوي په رياست ټونک کښې ليدلې کتلې او لا تر اوسه په دې سيمه
چا سره معلومه نهٔ ده هم د دغه شرح د عثمان په قلمي شکل کښې سره
د يو تفصيلي مقدمې د ما سره په خپله ذاتي کتابخانه کښې موجود ده.
هېوادمل صيب وائي چې د ټونک د شرح نسخه مقدمه نهٔ لري خو
زما سره موجوده نسخه مقدمه لري خو د دغه مقدمې يو څو
پاڼې شلېدلې دي او د خوش قسمتۍ په دغه شلېدلې پاڼو کښې
د مطلب دغه پاڼې موجود دي په کومه سره چې موږ پوره خپل مرام

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته رسو او دا په ښه ډول د سره و ښيلې شو چې دغه شرح شارح عثمان دے او د ګوان سر محقق هېواد مل صيب هغه شک په يقين کښې بدلوي چې واقعي عثمان د دې شرح شارح دے د دې مقدمې نه به دلته کښې هغه اقتباس را وړو او ليکلو په کوم کښې چې دوي يعنې حافظ عثمان د شرح سبب ښائي چې هغه څه اسباب دي چې دا شرح اوليکلې شوه دوي ليکي -

سيد علي ترمذي قدس الله سره العزيز باخون حاجي البدعت و يقيم السنت عارف بالله در ويزه رسيده بود نور رحمت الله عليه و ازين باعلم رباني ششبهازان مکان نيے محقيق اخون کريمداد عليه الرحمة رسيده است او به نور عالم وحدت معنی سيی حرف را بر زبان افغانی بيان کرده و آن معني هما حقائق و معارف الاهی بودند و آن حقائق و معارف الهی روشن و واضح به طالبان حق نه بودند پس احتياج به شرح ان معانی افتاد که معنی آن سيی حرف واضح در روشن شود به طالبان حق اين يک سبب شرح شد و ديگر سبب شرح اين است که بسيار مومنان طالبان انسان واصل حق اند براي آنکه آن انسان واصل حق ما را بحق وصل کند و آن انسان واصل حق پوشيده است بحکم اين حديث قدوسی اوليائي تحت قبائي لا يعرفهم غيری پس تصنيف شد اين شرح که پوشيده نيست پس بدست هر کسے که اين شرح رسيد و اين شرح را از اول تا آخر در مطالعه آورد به کرامت مرات و انچه در ان شرح است

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ددو هغه اقتباس دکوم نه چي معلوم شوچي حافظ عثمان د دي شرح شارح دے او هغه چي د شرح په آخرکښي د " الهی تو حافظی محفوظ کن عثمان " کوم الفاظ لیکلي او ګوان هجواد مل صیب د دي الفاظو په رڼا کښي دے شارح یاده وي او س نو د ډیر ه وضحه شوه چي نهٔ یوا ځي په دي الفاظو لیکلو بلکه په دغه ذکر شوي د مقدمي اقتباس نه خو بالکل ښکاره شوه چي عثمان دا شرح لیکلي - سکه چي مخکښي وئیلي شوي دي چي دکوم چه اد د الف نامي دوه شرحي نوري هم شوي دي چي نومونه کلمات الوافیات او مفتاح الدقائق دي نو دغه شان حافظ عثمان هم دي خپلي شرح ته نوم اېښودے دے دلته به هغه اقتباس راواخلو په کوم کښي چي دي شرح ته نوم ورکړے شوے دے دوي لیکي -

و نام نهاده شد این شرح را شرح واصلة الحق بامیدانکه حق سبحانه تعالی مطالعه کند این کتاب او عمل کند این کتاب را به سبب این کتاب بخود وصل کند وصل حق محو شدن شده است معنی و همین دارد رسیدن بحق و وصل و قرب حق و فنا فی الله همین معنی است که محو شدن شده است

د دي اقتباس نه معلومه شوه چي د دي شرح نوم " واصلة الحق " دے د دي نه پس په دي مقدمه کښي د دي کتاب د ابوابو ذکر دے چي اول باب د علم توحید دے او دغه شان ورپسي نور بابونه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

بران عمل کرد ومداومت نمود بآن امید است از حق سبحانه وتعالی که بوسیله این شرح ان طالب را بحق وصل کند به سبب انکه وسیله بحق علم وعمل است پس سبب این شرح علم وعمل حاصل کرده ووصل حق عبارت از کم شدن بنده در حق ....

ددې شرح سبب د ډیکلو داده چې په دې د خدای پاک پېژندنه او د حق دنیا وه او دا هر څه د دې د پاره د عمل او د حق د پېژندنو او غوښتونکو مومنانو انسانانو ته واضحه شي او حق سره ملګري شي او ددې شرح سبب هم دا وو چې د حق طالبان ته دا شرح او رسي او نورو خلقو ته دِهم د فائدې او د عمل علم سبب اوګرځي دا مقدمه ډېره تفصیلي ده خو په دې مقدمه کښې چې کوم اقتباس سره د ګران محترم ذلمي هېوادمل صیب هغه شک چې عثمان شارح دے او که نه په یقین کښې بدلېږي هغه به د لته نا ورم چې هغه دا رنګه دے -

پس هرگاه که طالب حق وصل حق را حاصل کرد به سبب مطالعه بسیار این شرح و سبب عمل این شرح این بنده ذلیل راکه از هستی خود بریده است وبه هستی حق پیوسته است و خاکپای دوستان خدا است که مسمی است به حافظ عثمان عفی عنه بدعا یاد کند که حق سبحانه تعالی از ورا فیے شود و بدیدار خود مشرف کند

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي د مقدمې د طوالت په وجه د لته کښې ما د مقدمې نه ځائ په ځائ هغه حصې او لیکلې د کومې نه چې نورې معلومات مونږ ته تر لاسه کیږي او کوم شي چې په دې مقدمه کښې نور هم ځائ داسې وي چې تر کومه چې ما دا او کتلو نو نور په کښې د شرح متعلق د عثمان خېل خیالات یک دي د دې مقدمې نه پس د الف نامې شرح شروع کیږي چې د بسم الله الرحمن الرحیم نه پس لیکي.

ای طالبه الف یو گوره له هیمه

شرح ای طالب حق اگر طالب حقی صدقاً طریقه طالب این است اول وجود وذات وصفات خود را همه نفی کن ووجود صفات حق را ثابت کن پس از آن وجود وذات وتمام مخلوقات را نفی کن وجود خدا را ثابت کن ....

د غه شان د دې شرح په پای هم هغه الفاظ راغلي کوم چې محترم زلمي هېوادمل صیب په خپلو کتابونو چې ذکر یې په دې مضمون کښې راغلي لیکلي نو د لته د غه آخریني اقتباس لیکم چې په کښې حافظ عثمان په دې شرح ختمېدو د لوئ خدای شکر ادا کړي.

الحمد الله علی اتمام حمداً دایماً بدوام الله تعالی والصلوة علی نبی محمد سید العالمین صلوة مُسْتَمِرَّةٌ باستمرار الله تعالی الهی تو حافظ محفوظ کن عثمان عشی را از دین غیر حق در هر دو سرای بحرمت نبی محمد سید الکل مع الکل صلی الله علیه وسلم بعد ومعلوم الله تعالی و معدود الله تعالی و

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

علی تابع کذالک بتاریخ شهر شعبان روز جمعه این کتاب باختتام رسید تمام شد -

(۱) اقتباس ما دلته په دې وجه درج کړو چې محترم هیواد مل صیب کوم اقتباس د تیوشکي نسخې نه درج کړے په هغې او په دې الفاظو کښې څه لږ ډیر فرق دے لکه په هغې کښې "تو حافظ محفوظ کن عثمان ترا ازدیدن" درج دے او دلته زما سره د نسخې په آخر کښې "د تو را په ځاے عشی را ازدیدن" د غه شان په هغې کښې "در هر دو جهان" لیکلي او په دې نسخه کښې "در هر دو سرائے" یک دے -
د غه شان د کتاب لیکلو نېټه په هغې نۀ ده لیکلې او په دې نسخه کښې بتاریخ شهر شعبان روز جمعه این کتاب باختتام رسید لیکلے شوے چې میاشت او ورځ ترې معلومېږي خو کال يې نۀ دے لیکلے.

په دې شرح کښې د شپږو پاڼو اضافي یو هم شته چې د الف نامې د شرح سره څۀ تعلق نۀ لري بلکه د الف نامې شرح چې ختمه شي نو د عبارت په تفصیل سره د بسم الله الرحمن الرحیم نه شروع کېږي چې د دغې سرنامه دا رنګه ده -

بسم الله الرحمن الرحیم

پس ای غلام قادری اگر طالب سلسلهٔ عالیه قادری بر مجاهدات شاقه آنحضرت نگاه کن و برکات آن حضرت که بمنزله آب حیاتند کوشش دل را پیوسته دار که آنحضرت چه میفرمایند.

اے غلام بر تو باد صدق و صفا اگر این هر دو نمی بودند تقریب حق

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

سبحانه و تعالی مرترا هرگز میسر نمیشود ای غلام تفقه کن پس ازان اعتزاز کن ازانکه هرکه عبادت خدائی عزوجل کند بغیر علم است فساد بیشتر آزان بود که سبب اطلاع

د حافظ عثمان متعلق په مقدمه کښې نور معلومات نیشته چې دے د کوم ځائے دے خو ګران محترم زلمي هیواد مل صیب د خپل کتاب "د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې" او بل یو کتاب "په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاؤنه" کښې لیکلي چې اخوند عثمان او اخوند عمران د اخوند عبدالحلیم بن عبدالله بن اخوند درویزه رح اولاد کښې دے او بیا دا هم لیکي چې په تهونک کښې د عثمان شرح مایدلی کتني او دا شرح د اروا ښاد قاضي محمد عمران تهونکي په خطي مجموعه کښې پروته ده د غه محمد عمران دا عثمان د خپل خاندان سره تړي او داسې ښکاري چې په دې نسبت سره عثمان زموږ د خاندان سره تعلق لري او کورنۍ ئې دا رنګه سلا وېږي - د نسخې خاوند د قاضي عرفان بن عمران بن عبدالحلیم زوی دے او د د غه عبدالحلیم په زامنو کښې دوه تنه یاد شوي یو عمران او بل عثمان -

د دې بیان نه معلومېږي چې د عثمان متعلق معلومات نشته چې دے د چا په اولاد کښې دے څو که موږ دې اضافي عبارت ته غور او کړو نو موږ ځه ناځه اندازه لګولے شو چې عثمان د چا په اولاد کښې دے دا خبره هم کول غواړم چې زه ځه وایم د عثمان متعلق نو دا زما خپل یو سوچ او تحقیق کېدے شي دا ځه ختمي خبره نه ده کېدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي چې غلط وي که موږ چېرې په دې یوه نیمه کوښه سوچ اوکړو
نوکه چې وائي -

> پس اې غلام قادري اگر طالب سلسله عاليه قادريه بر مجاهدات شاقه
> اخفرت نگاه کن .....

نو داسې معلومېږي چې عثمان هم د سلسله قادريه سره تعلق لري او
د غه شان اخوند درويزه هم د تصوف په څلورو طريقو کښې د سلسله
قادريه سره تعلق لري لکه چې . روا بناد عبد الحليم اثر افغاني صېب
روحاني رابطه په صفحه ۵۱۳ د اخوند درويزه په بيان کښې ليکي

> اخوند درويزه د پيس بابا عليه الرحمة د ښېر نه لاس نيوه
> کړې ده چې بيا روستو هغه ئې خپل خليفه او ماذون کړو
> په څلورو طريقو يعنې قادريه - سهرورديه - چشتيه او
> کبرويه کښې اجازت ورکړے او په پنځمه طريقه شطاريه
> کښې هم خليفه او مجاز کړے وو -

په دې اقتباس اود عثمان په اقتباس که غور وکړے شي نو داسې
معلومېږي چې عثمان د اخوند درويزه بابا د طريقه قادريه سره تعلق
د هغوي په وجه ساتي - ولې چې زما په خيال د دې تعلق ساتلو
وجه د نيکه او نمسي ده او په دې وجه عثمان د خپل نيکه کوم چې د
د الف نامې شرح ليکي او زما د تحقيق يا دې په دوسره د کسان
محترم زلمي هېواد مل صېب هغه شک چې عثمان بن عبد الحليم بن عبد الله
واخوند درويزه په اولاد کښې دے په يقين کښې بدلېږي او د قاضي

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

عمران خان ټونکي د غه خبره ددکوي چې عثمان زموږ په خاندان کښې دے. وس ددې شرح باره کښې به لږ ليکل وکړو. دا شرح په توره سياهي په خه نستعليق کښې ډېره ښکلې ليکلې شوې ده او سره سياهي هم په کښې ځاے په ځاے استعمال شوې په دې شرح کښې اخوند درويزه په محقق سره ياد کړے دے او د الف نامې د شعر نه مخکښې ئې "قوله" الفاظ په سره سياهي ليکلي او د غه شان ئې شرح په "ش" سره په سره سياهي ليکلې د پانړو شمېر ئې ۱۸۰ دے په هر مخ ۱۳ کرښې لري ټ به پارسي ده کاغذ ئې د بل دے د شرح په ابتدا کښې مقدمه ده او په آخر کښې څه وظائف درج دي چې دا هم په د غه شپږو اضافي پاڼو کښې يک دي. ددې ټول بحث خلاصه دا ده چې کومه شرح سر محقق کړان زلمي هېوادمل صېب په رياست ټونک کښې د قاضي عمران خان په خطي مجموعه کښې ليدلې کتلې او لا ترا وسه په دې بيمه معلومه شوې نه ده د غه شرح د راقم شو په قلمي شکل کښې په کتابخانه کښې موجود ده دا شرح مفصّل مقدمه لري ددې مقدمې په رڼا کښې موږ دا و ښکاره شوه چې عثمان ددې شرح شارح دے او عثمان د اخوند درويزه بابا په اولاد کښې دے او د کړان هېوادمل صېب دورکړې شوې شجرې عثمان بن عبدالحليم بن عبدالله بن اخوند درويزه مطابق صحي ده نه چې د قاضي محمد عمران ټونکي د خاندان سره تعلق لري په دې مقدمه کښې عثمان ددې شرح نوم "وصلة الحق" ښودے دے د غه شان د کويمداد الفتاحه د عبدالله قصوري "کلمات الوفيات" د د حاجي بهادر کوهاټي "مفتاح الدقائق" او د عثمان "وصلة الحق" په نوم نورو شرح معلومې شوې دا وو ددې شرح متعلق زما تحقيق چې مې د خپلو قدر منو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

بوستونکو په مخکښې وړاندې کړو چې د محققینو دپاره د تحقیق موجب او ګرځي -

کتابونه

۱- عثمان واصلة الحق شرح الف نامه کریمداد قلمي نسخه د میان وکیل شاه فقیرخېل په کتابخانه کښې -

۲- هېواد مل زلمي د هند د کتابخانو د پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډیمي کابل ۱۳۶۴ ه ش -

۳- هېواد مل زلمي په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاونه لاهور ۱۳۷۳ ه ش

۴- رضا محمد افضل د پښتو غزل پښتو اکېډیمي پېښور ۱۹۲۸ م

۵- اخوند درویزه مخزن پښتو اکېډمي پېښور ۱۹۶۹ م

۶- اثر افغاني عبدالحلیم روحاني رابطه و روحاني ترون دارالاشاعت باجوړ ملاکنډ ایجنسي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دَ سعید ختک یو شعر

د ختکو د کورنۍ پښتو ادب ته څه ورکول کښې ډېره لویه برخه ده او په دغه کورنۍ کښې ډېر نومورې شاعران ـ لیکوال ـ ادیبان ـ عالمان زېږېدلي په هغې کښې د ټولو نه ستر او عظیم مقام خوشحال باباؒ مونده او ورپسې اشرف خان هجرې ـ عبدالقادرخان، سکندرخان ختک ـ صدرخان ختک ـ ګوهرخان ختک وغیره او دغه شان د خوشحال د وینه روبروونه لکه فقیرجمیل بېګؒ ـ د هغوي ز امن محمد صدیق، محمد ابراهیم وغیره او دې پسې نورنسا نسي په دغه نزدې زمانه کښې بلکه په دغه زمانه کښې هم په دغه خاندان کښې سعید ختک هم په شاعرۍ کښې طبع ازمائي کړېده او یو ډېر ښه صاحب دیوان شاعر تېر شوے ـ چې دیوان ئې ګران او محترم محقق ښاغلي همېش خلیل صیب چاپ کړے دا ئې لویه کارنامه ده ـ د سعید ختک متعلق ځنې محقیقینو خپله رائې قائمه کړې چې دے د افضل خان ختک زدې دے ـ او ځنې محقیقینو ئې په دلائلو سره رد کړې ـ دا ځانله یو تفصیلي بحث غواړي که لوئ خدائے ته منظوره شوه په دې به بحث کوؤ ـ د سعید بابا حالات په تیارو کښې پراته دي تر اوسه پورې چا ته هم دده د ژوند متعلق واضحه معلومات

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیشته نو هر چا د قیاس په تله تللي او چې چا هم څه لیکلي بې سنده سند کښلي شوي. حالانکه تحقیق پرې پکار دی چې ددغه لوی شاعر متعلق معلومات دا برسېره شي که څه نور هم څه معلومات نه وي نو پکار ده چې دده د شعرونو په رڼا کښې څېړنه (تحقیق) اوشي چې څوک دے. کښې دغه شان به يې څوک دا فضل خان خټک زوی یادوي او څوک يې د چا بل چا څکه چې اکثر زمونږ د څېړندوالو ته د چا نوم روکي شاعر د ژوند حالات معلوم نه شي نو افضل خان خټک خو چرته تلے نه دے زر به يې د هغه زوی کړي ولې پرې سر خوږ کړي چې لا دیوان به يې ګوري د بېل بېل شعر جائزه به يې اخلي د تحقیق په تله به يې تلي نو داسې بنه نه ده چې چا لوی شاعر یا لوئے خاندان پورې اوتړي لکه چې کاظم خان شیدا پادري هیوز وغیره چې د افضل خان خټک زوی دی نو بس د هغه زوی شو. علي خان چې تر اوسه پورې په لویه شغره کښې زمونږ عالمانو ګډ کړي او آخر يې د افضل خان زوے ترې جوړ کړي. سعید خټک سره هم دغه لوبه اوشوه د افضل خان زوی يې کړو. ددې ټولو په دیوانونو کښې چرته بل داسې لوئے ثبوت شته چې ثابته شي چې دوي څوک دي خو بس د چا پېرچن حالاتو سطابق يې په قیاس سره ثابت کړي.

د سعید بابا په دیوان کښې یو شعر دے چې هغه په دا رنګه دے.

خان که اطلس دا شعارو ودلي دي
د دیو دربو رو نږ تو کي هم لبکلي دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لږ په دیوان د سعید نظر کړه
په ریښمان د شړی ګنډلي دي

د اشعرونه د دیوان سعید مرتبه همیش خلیل اداره اشاعت سرحد ستمبر ۱۹۶۷ء په صفحه ۳۵۲ د رباعیاتو په حصه کښې لیکلي شوي دي په دې مختلفو پوهانو څېړندوالو خپله خپله رایې د خپل تحقیق په رڼا کښې پېش کړې لکه د شال په توګه به د دې دیوان په صفحه "د" باندې د سعید خټک د سرخط لاندې د سریزې یو اقتباس پېش کړو په دې اقتباس کښې همیش خلیل صیب لیکي -

د غه رنګ یو رباعی کښې د خوشحال خان خټک د شاعری
په حقله د خپلو خیالاتو اظهار په دې شان کوي -

او د دې نه پس بیا د غه بره لیکلي شعرونه رقم کړي د دې شعرونو په لمن یک (حاشیه) محترم همیش خلیل صیب لیکي -

غالباً د دې دریو رونړو نه مراد اشرف خان هجري،
عبدالقادر خان خټک او سکندر خان خټک دي اګرچې د
خوشحال بابا په زامنو کښې صدر خان - ګوهر خان هم
شاعران وو خو پښتو ادب کښې کوم مقام چې دې
دریو رونړو ته حاصل دے هغه ډېر اوچت دے -

دغه شان د افغانستان یو بل ستر روند ګران او محترم محقق - شاعر - عالم صدیق الله رښتین صیب اوس اوس د اپریل مئی ۱۹۹۷ء ګڼه ۴-۵ میاشتنۍ مجله "پښتو" چې د پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټۍ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه خوریږي په صفحه ۸۷ "د علي خان قاموني" سرخط لاندې د خپل تحقیق نچوړ داسې بیانه وي

اوس چې د سعدالله رسعیدخان دیوان چاپ شو نو د دې شعرنه پوره معلومیږي چې علي خان د سعیدخان رورد ے په قام خټک او د افضل خان زوئ دے. سعید خان په یو رباعی کښې وائي -

خان که اطلس د اشعارو اودلي دي
ددې درېو رونو تو کي هم نبکلي دي

د خان نه مطلب خوشحال خان دے او ددې درونړه سعید خان - علي خان او کاظم خان دے چې درې واړه د شعر دیوانو نه لري -

دا څو وو ددغه شعر باره کښې د صدیق الله ریښتین صیب څېړنه ددې شعر باره کښې دغه دوؤ محققینو خپله رائې ورکړي او کېدے شي چې نور هم یري چا څۀ ليکل، تحقيق كړے وي اوزما د نظر وړاندې نۀ وي خو ترکومه چې په دې شعر باندې تحقیق شوے نو کۀ دغې ته په غور وکتے شي نو ددغه دواړو پوهانو د تحقيق له رويه ددغه شعر متعلق مختلف رائې قائمه کړے شوي لکه همیش خلیل صیب د خوشحال بابا زامن اشرف خان هجري - عبدالقادر خان خټک ، سکندر خان خټک یاد کړي اوریښتین صیب د خوشحال بابا نمسي د افضل خان زامن علي خان - سعید خان - کاظم خان یاد کړي دلته کښې دواړه پوهان دیو بل رد

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوي ـ خو څېړونکو تحقیق دے په تحقیق کښې خو چې دریاب ته غوټه وهي نو ملغرې څو به تري راوباسي ددې شعر متعلق زهٔ هم د خپل علم او پوهې په رڼا کښې مختصرشان څېړنه روانوی کول غواړم کېدے شي چې داسې نهٔ وي څو جرأت مې په دې وجه اوکړو چې زمانه ځکښې ډېرو عظیمو پوهانو محققینو ددې شعر متعلق خپله خپله رائې ورکړې ده نو ځکهٔ زهٔ خپله رائې پېش کوم نو کېدے شي چې ددې نه نوره بنهٔ او دقیقه څېړنه اوشي او څهٔ حقیقت میدان ته راشي زهٔ چې کومه رائې یا څېړنه وړاندې کوم هغه دا ده چې اکثرو شاعرانو په خپلو شعرونو کښې د خپل ځان ژوند یادهغوي د زمانې نورو حالاتو متعلق اشارې کړې وي. چا واضحه اشاره کړې او چا په ابجدو چا د معمې په شکل کښې اشاره کړې وي او چاکهٔ چرته هم څهٔ شعر لیکلے وي نو اکثرو داسې هم کړي وي چې د خپلې مدعا بیانولو نه مخکښې روستو یعنې د سیاق و سباق په توګه ئې پېش کړي وي لکه د مثال په طور خوشحال بابا د خپلو زامنو د خپل پلار د نیکهٔ رونړو متعلق پوره پوره تفصیلي قصائد لیکلي لکه خوشحال بابا وائي ـ

ـ چې د پلار د مرګ مې تېر شو پوره قرن
د صفدرې په میاشت او مره د ماښور
یو زر اتیا کلونه د هجرت وو
چې د مور په خوا مې او مړ مشر کور

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

که په دې شعر غور او شي نو پوره پته لګي چې نو خوشحال بابا د

چا ذکر کړے لکه د سر مصرعه چې کوم ده " چې د پلار د مرګ مې

تېر شو پوره قرن " ورپسې تړلې مصرعه کښې د خپلې مور د

مړون نېټه ليکي او دغه شان نور شاګردانو هم د پرښته زما د

دې شال ورکولو مقصد داد ے چې هر کله هم چا څه داسې شعر

ليکلے چې د هغې نه د يو واقعې يا څه تاريخي خبره سرګنده ېږي

نو د هغې له مخکښې روستو هم هغه شاعر يا ليکونکے تړلے شعر

ليکي څکه چې د مخکښې روستنے تابع وي اوس به د دې خبرې

په تتبّع کښې د دې شعر وضاحت کوؤ او راځئ به ليکو د دې شعر

له لکه څنګه چې وړاندې او وښيلے شو۔

ګران هېڅ خيل صيب د دوئمې مصرعې له اشرف خان هجري ،

عبد القادر خان سکندر خان ، ختيے او دغه شان محترم ربنتين

صيب علي خان ـ سعيد خان کاظم خان مراد اختيے ـ حالانکه که

په دې شعر مونږ د تحقيق په نظر غور اوکړو نو دا وا ضحه

ده چې د سعيد بابا په ديوان کښې د رباعې د غه دوه شعرونه

ځان له درج دي نهٔ تړې مخکښې څهٔ واقعه يا خبره شته او

نهٔ روستو چې د دې مصرعې سره سمون اوخوري نو بس ځانله

بيله ليکلې شوې رباعي ده په دې شعر

خان که اطلس د اشعارو اودلي دي

د ديو دريو رو نيو تې کې هم بنکلي دي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

که غور اوکړے شي نو ددې شعر رومبنۍ مصرعه باندې نور
ټول متفق يو چې د "خان" نه مراد خوشحال خان خټک دے او شاعر
دهغوي دا شعارو صفت کوي او اکثرو ددغه خاندان شاعرانو
خوشحال بابا په "خان" کلمه سره ياد کړے . او دا لفظ ئې د خوشحال
بابا د پاره په خصوصي توګه طبعي ادبي لهجه کښې استعمال کړے نو
هر کله چې ددې خان نه مراد خوشحال بابا دے او مونږ ټول ئې منو
نو ورپسې مصرعه "د ديو درېو رونو توکي هم ښکلي دي"
نه مراد څنګه علي خان . سعيد خان کاظم خان . عبدالقادر خان ،
اشرف خان هجري سکندر خان شو ولې چې د ګڼکښي مصرعې نه
خوشحال بابا مراد دے او چې هر کله دغه شان خبره کېږي چې د "خان"
يعني خوشحال بابا اشعار ښکلي دي نو ورپسې "د ديو درېو رونو" نه
دغه مختلف الخيال نوموړه څلور توک لري .

زما په خيال خو داسې کېدے شي چې د سعيد خټک " د ديو درېو
رونو" رونو نه مراد د خوشحال بابا رونړه مراد وي لکه چې
خوشحال بابا وائي .

؎ يو مې سکه رور دے چې ئې لار د حق نيولې
دوه رونړه مې نور دي يو په نيم دوهم پې نيم

كليات خوشحال

نو چې هر کله د خوشحال بابا درې رونړه شته چې د هغوي نومونه
دا رنګه دي . د سکه رور نه ئې مراد فقير جميل بېګ دے دوي دوه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مور ځلوزی وه دوه رونړه ئې مېرنه (ناسکه) دي چې یو ئې
شمشېرخان چې مور ئې اصېره وه بل رور ئې مېرباز خان چې مور ئې
مهمندزۍ وه د نوښار د ملک مېرباز لور وه - چونکه سعید بابا
د دغه زماني دے په دغه خاندان کښې تعلق لري د دغه خاندان
د علم و فن نه پوره پوره اشنا او واقف دے نو هغه ځکه لیکي
چې د خان اشعار خو ښکلي دي خو "د دیو" یعني د خان د دریو
رونړو اشعار هم ښکلي دي ځکه چې محکښې د خان ذکر دے او ورپسې
وائي "د دیو" نو په دې "دریو" سوچ پکار دے ولې چې د سیاق و
سباق نه پته لګي چې محکښې ذکر شوي سړي رونړه یا دوي که
چرې اشرف خان هجري عبدالقادر خان ختک - سکندر خان ختک
ئې مراد وے نو بیا به ئې د خان نه پس دویمه مصرعه کښې په
واضحه داسې لیکلي وو -

"د دیو دریو زامنو توکي هم ښکلي دي"

نو شاعر ته معلومه ده چې د خوشحال بابا د غه درې وارو رونړه
هم ښهٔ شاعران وو او شعرونه ئې لیکلي وو چې په دغه رونړو
کښې ئې خود فقیر جمیل بېګ د شعرو شاعرۍ علم و ادب سره د
تعلق متعلق واضحه اثار موجود دي - چې د منظومو شعرونو سره
سره ئې د فارسۍ ګرانقدر نسخې په ښشپړو حالاتونو کښې پښتو
اکېډیمۍ کښې د دل تذکرة الاولیاء - نور محمد یه په نومو نوقلمي
پرتې دي پاتې شو دا دوه نور رونړه شمشېرخان او مېربازخان نو
کېدے شي چې چرته د دوي ادبي اثار وو یا وي خو لا تر اوسه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لاس نهٔ دي راغلي او سعید بابا ته هغه زمانه کښې معلوم وو
نو ځکه يې د "خان" د درې رونړو بیان کړے دے. او دغه شان
د پر ځېړندوال اوس هم دا وائي چې د خوشحال بابا نور هم ډېر
کتابونه وو خو پته نیشته چې څهٔ شول کېدے شي چې چا سره
کورونو کښې پراتهٔ دي او بناڼي يې نه. زما د دې تحقیق خلاصه
دا رنګه ده چې د سعید بابا د دې شعر نه د خان درې رونړه فقیر
جمیل بیګ. شمشیرخان[۲] او میربازخان[۳] مراد دي نه چې د خان زامن
اشرف خان. عبدالقادر خان. سکندرخان یا د خان نمسي علي خان.
سعید خان، کاظم خان. او عجیبه خبره خو دا ده چې هر کله سعید
خپله شعر بیکي نو بیا و لي په د غه درې رونړو کښې ځان حسابه
وي درې رونړه خو یکاردي چې نور وے. سعید بابا په کښې نهٔ
دے شمار و لي چې شعر خو د هغه دے. دا وو زما د دې شعر متعلق
څېړنه خو د لته ره بیا یو ځل دا خبره تکرار وم چې زما دا څېړنه
یا رایې ختمه نهٔ ده او نه صحي کېدے شي خود خپلې پوهې په رڼا کښې
ترې زما د غه مراد وو. کېدے شي چې نور قدرمند پوهان محققین
ترې نه بنه او صحي نچوړ را وباسي.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- دیوان سعید مرتبه همیش خلیل ادارهٔ اشاعت سرحد پېښور جون ۱۹۶۳ ږ

۲- تاریخ مرصع د افضل خان خټک د خدای بخښلي دوست محمد کامل په نوټونو سره د یونیورسټي بک ایجنسي پېښور له اړخه چاپ

۳- دیوان خوشحال خان د دوست محمد کامل مېب

۴- پښتو میاشتنۍ مجله ګڼه ۷-۵ نېټه اپریل مئ ۱۹۹۶ ږ د پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي له اړخه چاپ -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

صَدیقُ څوک دے

پخوانو پښتنو شاعرانو کښې د صدیق په نامه ګڼ شاعران تېر شوي دي او په ګڼو تذکرو کښې ئې ذکر راغلے دے لکه د مثال په توګه پښتانه شعراء دریم ټوک کابل چاپ کښې ستر محقق او ادیب استاد عبدالحی حبیبي په صفحه ۲۲۷ لیکي۔

محمد صدیق یو خوږ ژبے ملي شاعر وو چې د ۱۳۶۲ ق کال نږدې په دغه شاوخوا کښې مړ شوے دے او وائي چې د بنو پښتنو په سیمه کښې ښخ دے۔

دده یو غزل ښاغلي حبیبي صاحب موندلے دے مطلع ئې دا ډول ده

دا شکر دے چې مي یار راغے راغے
زلال د وصال مي د وبار راغے راغے

بل صدیق چې زوړ منظوم قلمي بیاض ئې د پېښور یونیورسټۍ پښتو اکېډمۍ کښې په سلسله وار په نمبر ۲۲۶ موجود دے ټول ۹۶ مخونه لري په هر مخ ئې ۱۷ شعرونه لیک دي د میاشتنۍ اباسین پښتو اکتوبر ۱۹۹۰ء په حواله ستر شاعر او ادیب ښاغلي رومان ساغر سره هم ددې قلمي بیاض منظومه خطي نسخه شته د دواړو نسخو په ابتداء کښې د غه شعر لیک دے۔

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

د حاجي عبدالله زويه
اے صديقه تحقيق بويه
اول رنځ او دارو زده کړه
د غه پس يې ووايه کړه

دا صديق د ۱۳۰۰هـ څوا وشا ته شوے دے د پېښور څوا وشا اوسېدو - بل يو صديق چې ارواښاد عبدالحي حبيبي پښتانه شعراء اول ټوک کښې په صفحه ۲۸۳ ذکر کړے دے -

د صديق د ژوند حالات او ديوان موږ ته نهٔ دے لارسېدلے ولې چې کوم لږ غوندې اشعار يې موږ اوليدل ددې نه معلومېږي چې دے يو جوشي او رښتين شاعر دے ددهٔ کلام کښې د عشق او عرفان جلوې برېښي او د تصوف ښې ښې نکتې په روان شعر کښې بيانه وي -

ددې صديق غزلې د پادري هيوز په کليد افغاني کښې يک دي په پټ ستودي پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کال ۱۹۸۴ع کښې راغلي دي ديوان صديق يې دس وس يې موندلے شوے او په کابل کښې د افغانستان د علومو اکاډمي د ژبو او ادبياتو انسټي ټيوټ له اړخه د ارواښاد څېړنوال دوست محمد شنواري په سريزه څخه په کال ۱۳۵۸هـش او ۱۹۷۹ع کښې چاپ شوے څو تر اوسه دا معلومه نهٔ شوه چې صديق څوک دے د کوم ځائے دے د چا څهٔ دے د کومې کورنۍ سره تعلق لري لکه دوست محمد شنواري د ديوان صديق په سريزه کښې ليکي -

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

صدیق هم زموږ د هغو پخوانیو شاعرانو څخه
دے چې سوانح او پوره واقعات یې موږ ته
نهٔ دي معلوم -

د وخت د تېرېدو سره سره د ډېرو نوم ورو کو شاعرانو حالات د تحقیق په رڼا کښې معلوم شوي او معلومېږي لکه مخکښې وویلے شوي چې ارواښاد حبیبي یې دیوان نهٔ وو موندلے نو اوس دغه دے دیوانِ صدیق چاپ شو - د صدیق د ژوند حالات تر اوسه په پرده کښې پراته دي نو زهٔ غواړم چې د صدیق د ژوند حالات د هغه ځاے ځاے ځایګے د کورنۍ تعلق د خپل تحقیق په رڼا کښې یې ځاے کړم نو دا هم لیکم چې زما دا تحقیق ختمي او آخري نهٔ دے کېدے شي چې نور دانهٔ محققین یکوالړې د خپل تحقیق په رڼا کښې را ځاے ښکاره کړي او اصل مرام ته اورسي داچې ډېر پخواني شاعران تېر شوي چې ډېرو عالمانو محققینو پرې بحثونه کړي او ډېرو بنو نتیجو ته رسېدلي او څوک دد غه بحثونو باوجود هم لا متنازعه دي - پښتو ادب کښې د خوشحال بابا کورنۍ ته ډېر لوړ مقام حاصل دے که خوشحال بابا دے او که د هغوي ګڼ زامن چې پښتو ادب ته یې په نثري او منظوم توګه لویه برخه وربخښلې دغه شان د خوشحال بابا دور چې جمیل بېګ جمال خان او په روحاني دنیا کښې په تخو اجه جمال الدین او فقیر بابا شهرت لري هم په فارسي ادب کښې او هم په پښتو ادب کښې نثر او شعر دواړه وېلے او لیکلے نو هر کله چې دغه

تو له کورنۍ ددې فن نه واقف ده نو د فقير بابا زامن به هم لکه د خپل تره د زامنو د شعرو شاعرۍ او پښتو ادب فارسي ادب نه آشنا وي - او د غه شان به يې خپل خاندانی روايات مرګون ته نهٔ وي ورکړي او هم د غه شان ترا وسه د غه کورنۍ په پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندی او لوړ ساتلی دی چې لکه د خوشحال بابا نوم د سياست او مرتبې سره سره په ادب باندې هم خور ورد ی او د هغهٔ ورور جمال خان (جميل بېګ) روحاني دنيا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې يې نوم تيارهٔ کښې پروت دی د راقم د تحقيق په دنيا کښې صديق چې ديوان نه يې او چاپ دی د جميل بېګ (جمال خان) زوی دی او دا خبره زهٔ د ځان نه ګوم بلکه د کلکو او مقبولو شهادتونو په رڼا کښې دلته ليکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي - د فقير جميل بېګ (جمال خان) د زامنو متعلق تاريخ مرصع د افضل خان خټک کښې ليک دي چې د هغوی د يارلس زامن وو څلور يې بيباني وي راقم هم د جمال خان په نمسو کښې شمار دی او د فقير بابا په مناسبت سره يې اولاد ته فقير خېل مياګان وايي چې پښتونخوا په ګوټ ګوټ کښې پراتهٔ دي د راقم سره د خپل خاندان مستنده او مفصله شجرهٔ نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دی چې د انجمن اتحاد جمال خېل (فقير خېل) چشمې اکوړه خټک له اړخه د مياں فردوس شاه فقير خېل په زيار او ډېر کوښښ سره چاپ شوی د دغه شجرهٔ نسب فقير خېل له مخه د فقير بابا د مشرۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تول کورنۍ ددې فن نه واقفه ده. نور فقير بابا زامن به هم
سکه د خپل تره د زامنو د شعرو شاعرۍ او پښتو ادب، فارسي ادب
نه آشنا وي. او د غه شان به ئې خپل خاندانې روايات مرګون
ته نهٔ وي ور کړي او هم د غه شان تر اوسه د غه کورنۍ په
پښتو ادب کښې ستر مقام او خپل نوم ژوندے او لوړ ساتلے دے
چې سنګه د خوشحال بابا نوم د سياست او مرتښوب سره سره
په ادب باندې هم خور ورد ے او د هغهٔ ورور جمال خان (جميل بېګ)
روحاني دنيا خپله کړې ده نو په دې وجه په پښتو ادب کښې
ئې نوم تيارهٔ کښې پروت دے. د راقم د تحقيق په رڼا کښې
صديق چې ديوان ئې او چاپ دے د جميل بېګ (د جمال خان) زوې
دے او دا خبره زهٔ د خانه نهٔ کوم بلکه د کلکو او مضبوطو شهادتونو
په رڼا کښې ولته ليکم او هغه شهادتونه دا رنګه دي. د
فقير جميل بېګ (جمال خان) د زامنو متعلق تاريخ مرصع د افضل خان
خټک کښې ليک دي چې د هغوي د يارلس زامن وو څلور ئې بيبياني
وي. راقم هم د جمال خان په نمسو کښې شمار دے او د فقير بابا
په مناسبت سره ئې اولاد ته فقير خېل مياګان وائي چې پښتونخوا
په ګوټ ګوټ کښې پراته دي. د راقم سره د خپل خاندان مستند
او مفصله شجرهٔ نسب په قلمي او چاپي شکل کښې پروت دے چې د
انجمن اتحاد جمال خېل (فقير خېل) چشمې اکوړه خټک له اړخه
د ميان فردوس شاه فقير خېل په زيار او ډېر کوښښ سره چاپ
شوے دے. د غه شجرهٔ نسب فقير خېل له مخه د فقير بابا د مشرۍ

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

ښځې "رابعه بي بي" پنځه زامن وو چې نومونه يې دارنګه وو
محمد صديق (رح) - محمد اسحاق (رح) - محمد ابراهيم (رح) - محمد عتاق (رح) - محمد صالح (رح)
محمد صديق په ټولو رونړو کښې مشر وو د فقير بابا د وفات نه پس د پلار سجاده نشين وو مزار يې د خپل پلار د قبر د چاردېوارۍ نه په مغرب کښې ځان له چار ديوارۍ کښې دے په خپل خاندان کښې د فقير محمد صديق په نامه شهرت لري د پښتو عالم شاعر صوفي ولي الله تېر شوے دے راقم هم د محمد صديق په اولاد کښې شمارېږي -

د جمال خان بابا د اولاد په باره کښې ستر ماهر انساب اروا ښاد عبدالحليم اثر افغاني په خپل يو مقاله اخلاقنامه په خوشحال ريويو جلد ۳ شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کال ۱۹۸۷ صفحه ۲۵ باندې ليکي -

افضل خان دا ذکر نهٔ کوي چې محمد اسحاق محمد ابراهيم
د محمد صديق کشران رونړه هم د دهٔ د پلار محمد اشرف
خان نه هم مشران وو هم د پښتو شاعران وو -

د صديق د ديوان باره کښې د افغانستان ستر څېړونوال ګران هېواد مل زلمے په خپل يو تاليف د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې چې د افغانستان د علومو اکېډمي له اړخه په ۱۳۶۳ هـ ش او ۱۹۸۴ کښې چاپ شوے په صفحه ۸۱ باندې ليکي -

ديوان صديق :- ويونکې: صديق - د تدوين کال نامعلوم
د ليک کال او کاتب نامعلوم - خط نستعليق -

(c) ketabton.com: The Digital Library

یک دود ؛ خټکي ـ کاغذ نړے کشمیرے ـ

ددې کتاب په ځینو غزلو کښې د خټکو ژبه لهجه استعمال شوې ده ددې پوره یک نه معلومه شوه چې د صدیق د دیوان یکدود خټکي دے او په دې لحاظ هغه خټک وو که څرې بل قوم سره یې تعلق لرلو نو خامخا به یې د هغه قوم ژبه استعمالوله.

دا څو وو د یکوال په نظر کښې د صدیق خټکوالي ثبوت ـ او س دا څو د دیوان د غزلو په تناظر کښې د صدیق د زمانې د قوم د ځائے ځائیګي او سلک پېژندنې طرف ته چونکه د صدیق د زیږیدنې نیټه پوره نه ده معلومه نو د دیوان په یو غزل کښې چې نومره ۱۳۶ لري او په صفحه ۱۰۷ باندې یک دے په هغې کښې د خپلې زمانې او سیاسي نظریې او پښتونولۍ په باب څه معلومات راکوي په دغه غزل کښې د پښتنو او مغولو تر منځه (۱۰۸۳ ه ق) کال د محرم د میاشتې دویمه (۱۶۸۲ع) کال د اپریل ۳۰مه نیټه د خیبر مشهوره جګړه یاده وي چې د مغولي لښکر مشر د کابل صوبېدار محمد امین وو په دغه جګړه کښې د دښمن فوځ ماتې اوخوړه چې د خوشحال بابا په قول څلویښت زره فوځ په کښې هلاک شو په دغه وخت کښې صدیق ځان هک بولي د دغې جګړې او هکوالي متعلق وائي ـ

حق د پښتنو دے که اوس بیا د ننګ د پاره
سور په شهزاده کا دغه تورځوني غښې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

وړاندې زهٔ هلک وم چې پرې دوب محمد امین شو
بنهٔ بنهٔ شهیدان وو ډېر مغولي شو پرې ډېر

په دې شعر کښې د شهزاده نه مراد اورنګزیب دے - دا دې نه معلومه شوه چې صدیق په دغه وخت کښې هلک وو د دیوان صدیق سریزه کښې ستر محقیق ارواښاد دوست محمد شنواري د صدیق د هلکوالي متعلق په صفحه (ز) لیکي -

د هلک د کلمې تخنه معلومیږي چې دے به (۸-۱۶) کلن وو په دغه حساب به د (۱۰۷۰ ه ق) د کلونو په حدودو کښې زېږېدلے وي. د دغه جګړې کال (۱۰۸۳ ه ق) وو په دغه وخت کښې صدیق خان هلک بولي ارواښاد دوست محمد شنواري په دې حساب د صدیق د زېږېدنې نېټه ۱۰۷۰ ه ق ښائي او هم دغه زمانه د فقیر جمیل بېګ زمانه وه د فقیر بابا د زېږېدو نېټه هم صحیح معلومه نهٔ ده ځوک يې د خوشحال بابا مشر ګڼي او ځوک کشر د خوشحال بابا د زېږېدو نېټه ۱۰۲۲ ه ده نو کهٔ جمیل خان چرې مشر وي نو د زېږېدو نېټه به يې ۱۰۲۰ ه یا ۱۰۲۱ ه وي او کهٔ چرې مونږ يې کشر واخلو نو د زېږېدو نېټه يې ۱۰۲۴ ه ده د وفات کال يې ۱۱۱۶ ه معلوم دے او دا کال يې د ابجدو په حساب هم د شعرونو په رڼا کښې لیکلے شوے - نو کهٔ چرې ۱۰۲۴ ه يې د زېږېدنې نېټه وي نو د قیاس په دوسره کېدے شي چې وادهٔ يې د شلو یا دوېشتو کالو په عمر کښې کړے وي نو دس کله چې فقیر جمیل بېګ وادهٔ د شلو کالو په عمر کښې کړے وي نو ۱۰۲۴ سره چې شل کاله جمع کړې

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

نو ۱۰۳۳ ه زمانه ترې را اوځي نو معلومېږي چې په ۱۰۳۳ ه کښې ئې واده کړے وي او چې محمد صديق ئې د دغه زو منې واده نه پېدا کېږي نو د پورته شعرونو په رڼا کښې صديق ۱۰۷۰ ه کښې هلک دے نو په دې حساب سره ۱۰۷۰ ه نه چې ۱۰۲۲ ه لرې کړې نو د پلار عمر ئې په دغه وخت کښې ۴۶ (شپږ څلوېښت) کاله جوړېږي او د صديق عمر په ۱۰۷۰ ه کښې (۲۲) کاله دے او هم د غه وخت د هلکوالي وخت وي ددې نه هم ثبوت ته رسي چې دا صديق د فقير جميل بېګ زوی دے -

دا خو ئې وو د ژوندانې او زماني حال اوس ګورو چې صديق په دغه غزل کښې د خپل ځاے ځايګي باره کښې څهٔ ليکي -

در بغه که وطن په تورو غرونو د صديق دے

مه وای په نوښهر ملک ئې مهٔ وای اشنغر

او بل يو شعر کښې ددې غزل ليکي -

کهٔ د زړهٔ رضا دې ده چې مجنون ګورم

تر مجنون صديق بتر شته په نوښهر

او د خپلې علاقې باره کښې د خپل يو غزل نومره ۳۰۵ صفحه ۲۴۵ باندې ليکي -

چې د زړهٔ په نازمې نهٔ پوهېږې څهٔ کړم

په خصلت کښې مهمندي کړې خداے د نوري

د انارو سرې دانې پېښ ندے نهٔ شي

خداے دې وتاته کړې انار کو کښې زيرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا ځلور واړه شعرونه بحث غواړي او چې بحث پرې اوشي نو هله به تر ې نتيجه راوځي په رومبني شعر کښې صديق نوښار او اشنغر ياد کړې او بل شعر کښې ئې صرف نوښار ياد کړے. نو دې نه معلومه شوه چې دا هم د غه صديق دے کوم چې د جميل خان زوې دے او خوشحال بابا وراره دے ځکه چې ددوې کلے اکوړے او چشمې او خواوشا علاقې وې او حکومت ئې تر لوې پورې وو دا علاقې په نوښار کښې شاملې وې او په دې وجه صديق د خيل کلي چشمې او تنګار وېچې د غه هم د دوې جائيداد او کلے وو ذکو په دې وجه نه کوې چې دا واړه کلي دې نو هر کله چې دا واړه کلي په د غه لويه علاقه نوښار کښې شمار دي نو په دې وجه ئې د نوښار ذکر کړے دے کېدے شي چې د اشنغر ذکر په وجه ځنې ئېکوال او لوستونکي ديو بل صديق چې د چارسدې هشنغر ملک وو په تاريخ مرصع د افضل خان خټک کښې ذکر دا غلے او هغه ذکر د تاريخ مرصع په صفحه ۳۹۰ او اقتباس ۳۲۴ کښې داسې ليک دے

چې ناصرخان کابل ته او رسېد و ګماشته ئې
د فوځ په معرفت د صديق چې د چارسدې
ملک وو د بادک شاه زوې په تحصيل روان کړه.

ددې نه معلومېږي چې دا صديق بل صديق دے د چارسدې ملک دے په چارسده اشنغر کښې سکونت کوې ځکه چې ناصرخان ګماشته ددهٔ په معرفت چارسدې ته رالېږلے دے په نوښار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې نهٔ اوسېږي د شاعرۍ ذکر ئې هم نیشته شاعر نهٔ دے صدیق کهٔ ذکر د اشنغر کوي نو ضروري نهٔ ده چې صاحب دیوان صدیق دې دغه شعر په وجه د اشنغر وي دا معلومه شوه چې دا صدیق د فقیر جمیل بېګ رح زوې دے د افضل خان خټک د ناکردو او جګړو دلاسه چې د غه هر څهٔ په تاریخ مرصع کښې درج دي د تورو غرونو ارماني دا شنغر په لور هم را غلے دے ددې صدیق اولاد دَ اشنغر په ښېرپاؤ نومې کلي کښې په کم تعداد کښې د فقیر خېلو میاں ګانو په نوم څان له یو چم کښې مېشته دي صدیق په دغه وخت کښې په اشنغر کښې ناست دے او د خپل وطن نوښار د تورو غرونو ارمان کوي او څکه وائي

عع درېغه کهٔ وطن په تورو غرونو د صدیق دے

موږ ه صرف په دې صدیق د اشنغر کوټ نهٔ شو داسې خو دَ صدیق د ترهٔ زوې سکندر خان خټک په خپل یو شعر کښې وائي

زهٔ سکندر په جانه کور کښې فاقه نهٔ یم
همېشه د خپل وطن امید رجا خورم

دا شعر سکندر خان په دغه وخت وائي چې دے دغه وخت دَ وخت د آفریدیو علاقې جیناکور نومې کلي کښې وو چې د هغه ځایه به افضل خان په اکوړي حسې کولې نو ایا موږ به ددې شعر نه مراد دا اخلو چې سکندر خان د جیناکور وو څکه چې په شعر کښې ئې جیناکور یاد کړے نو نا۔

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

ے همیشه د خپل وطن امید رجا خودم

د غه ئي هم یاد کړي نو د غه شان صدیق هم د تورو غرونو ذکر کړے دے او د ې شعر سره به ځه کوو -

ے تر مجنون صدیق بتر شته په نوشهر

د لته یو ښکارا او واضحه ثبوت د صدیق د ځائے د هغه په دې شعر کښې موجود دے

ے چې د ذړه په رازې نه پوهېږي څه کړم
په خصلت کښې مهمند ے کړي خدا ے د خوړې

په دې شعر کښې صدیق د خوړې ذکر کوي او د ا خوړه هم د غه علاقه ده لکه خو خوشحال بابا هم په یو شعر کښې وائي

ے په تیراه په سوات په خوړه دریه ورشم
بیا م کوم لوري ته ته بیا یې اسمانه

او د غه شان صدیق د خوړې د علاقې ذکر کیو تشبیه د النادو سره د ا تو سره کوي کومې علاقې ته چې خوړه وائي یا چې کوم کلي په خوړه کښې آباد دي د هغې متعلق دوست محمد کامل او وائي اد د تاریخ مرصع په نوټونو کښې په مخ ۲۱۲ لیکي

خاورې ته نزدې مغرب رویه ځخه شمال ته د سرائې
اکوړه جنوب ځخه مشرق ته د منتهې مشرق ته
دا تول ځایونه د خټکو په خوړه تپه تحصیل
نوشهره کښې دي -

ستر محقیق سرفرازخان عقاب خټک په خپل تالیف تاریخ خټک مطبع

(c) ketabton.com: The Digital Library

حمیدیه پرېس پېښور چاپ کال ۱۹۴۵ء کښې په صفحه ۱۸۲ د خوږه سرخط لاندې تفصیلي بحث کړے دے چې د دغه کښې لږ غوندې یو دوه کسرونه دا خلم ـ

خوږه کا دوسرا اهم مقام نظام پور هے یهاں اور شیدو
میں اکوړخیل بستے هیں چشمئي میں فقیر جیں بیگ کی اولاد بستی هے

په دې علاقه کښې پېلوسې ـ د ښېرو اوښي ر کوکښې) ګوګړي په ګې تعداد ځنګل په شکل کښې ولاړې دي او دد غه خلقو دآمدن ذریعه ده ـ دا خوږو د صدیق د ځائے ځائیګي باره کښې بحث او ددې بحث نه معلومه شوه چې دا صدیق د خټکو د علاقې وو او فقیر بابا هم ددې علاقې سره نسبت لرلو ـ

دلته په بل یو شهادت د خوشحال بابا سره د پوخ نسبت د وراره او تره د هغه دیو شعر په دنیا کښې یکم هغه شعر دا دنګه دے ـ دا شعر د دیوان صدیق په صفحه ۱۵۸ په ۱۹۸ نمبر غزل کښې یک دے ـ

دا غزل د خان ددې غزل جواب دے
که دا ستا ستر کی را وچار باسم ځان نشته

په دې شعر کښې صدیق خوشحال بابا د "خان" توري په احترامي ځمجه کښې یاد کړے دے او دا ښکاره خبره ده چې د خوشحال بابا د کورنۍ ټولو شاعرانو خوشحال بابا د احترام او عزت په توګه "خان" په ځمجه سره په خپلو شعرونو کښې یاد کړے دے لکه عبدالقادرخان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړی

خټک چې د خوشحال بابا زوی دے د خپل پلار د یو مشهور شعر په جواب کښې وائي -

دا غزل په پښتو ژبه چې بیان عبدالقادر کړو
دروغژن یم که یې خان وائي بل یو پښتون هسې

او دغه شان اشرف خان هجري په خپله مرثیه کښې وائي -

له حیا به تن د خان څوړلے نه شي
په دا څوي که هر څو زمکه بې حیا ده

کامګار خټک هم د خوشحال بابا ذکر د خان په نامه کړے دے لکه وائي

دا غزل چې کامګار اووے په پښتو کښې یې له خانه
له دا هسې کښلې نه دے هیڅ شاعر په خپل دیوان

سعید خټک هم وائي -

خان که اطلس دا شعارو ودلي دي
د دیو درې روښ توکې هم ښکلي دي

دغه شان کاظم خان شیدا د خوشحال بابا ذکر څو ځایه د خان په احترامي نامه سره کړے دے لکه وائي -

د افغان له شعرا په شیدا باندې
دا دب په مقتضٰی د خان شرف دے
شیدا "خان" په دې کامیر د شاعرانو
که مړ وته یې عرش دې تا انشا شي

ده پې مثالونو نه ثابته شوه چې صدیق هم ددغه کورنۍ
شاعر دے د خوشحال بابا نوم په احترام سره سکه د هغهٔ دزامنو
په ځان په شعر کښې اخلي نورچاکهٔ ذکر کړے نو خوشحال ئې یاد کړے
خو ځینو زامنو او ورېرونو د خان په نامه یاد کړے چې په دغه کښې
دخپل سکه ورور جمال خان زوې صدیق ئې هم د خان په نوم یاده وي
دخپل خاندانې رقابت په وجه د مغلو سپکه او نفرت په خپلو
شعرونو کښې څرګنده وي او ددغه نفرت په وجه هغه پښتنو
ته هم سپک ګوري کوم چې د مغلو نمک خوارده دي سکه په خپل یو غزل
کښې په صفحه ۱۰۷ باندې لیکي

تو ده شړې به ده يمه ننګ يمه په سر
ورک شه د مغلو د بخښش منديل په سر
واړه پوونې شول پښتانه چې پسې ګرځي
ننګ وته ئې شا کړه له مغولو غواړي زر
حق پښتنو ے کهٔ اوس بیا و ننګ د پاره
څوک په شهزاده کا دغه تور خونې په سر
پروا نې زهٔ هلک ووم چې پرې دوب محمد امین شو
بنهٔ بنهٔ شهیدان وو چې پر مغول شول پرې دېر
هیڅ نهٔ دي نابوده یوسفزي د ننګ په کار کښې
نوم ئې د زمري دے تر شمال دي لا بتر

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځيني که منصب خوري خو لاکو ر په خپل وطن دي
پسې شو د مغولو حمزه ګوره ګيدړ ي خس
حال د پښتنو د ننګ په کار کښې راښکاره شو
واړه هيڅ کاره نه بې حيا نا مرد بشر

په دې شعرونو کښې ئې زيات رنګ د خوشحال بابا د خيال ښکاري صديق هم ځکه پښتو غندنه کړې ده کوم چې د مغولو په سرو سپينو پسې منډې وهې او خپل ننګ ئې په هغوي خرڅ کړے وو او د دې شعر نه ئې خو هغه خانداني جذبه غيرت ښکاريږي او په دې وخت ارمان کوي چې

نه مومند اېمل شته نه خوشحال دريا شته
نه ځ بنګو غلجي - له پښتنو خالي شو غر

او د غه شان د خپل ننګيال توريال تره ځ خوشحال بابا وينه د صديق په رګونو کښې تېزه شوې ده او صديق هم د ميرني خلقو ستاينه کړې ده په دې حقله ځېږ نوال دوست محمد شينواري په خپله سريزه کښې ليکي -

په کلاسيکي ادب کښې صديق د نورې پوړۍ شاعر دے په اشعارو کښې ئې د ېر داسې غزلې شته چې په نازک خيالۍ کښې د حميد او شيد شعادو اشنول دي د شال د يباده د ديوان په غزل ۱۰۹، ۳۰۹ کتلے شئ خو صديق باندې د خوشحال رنګ زيات يدے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

شي صدیق د توري مېړنتوب شجاعت مېړن شاعر داسی نکه وائي

مېړني په مېړنتوب سره یاد مېږي
د نامردو کله څوک وائي سندري
د زمري نامه پرې کېږده نمري څه وی
ځوان به ځان کاندي د توړو په میدان غوڅ

څنګه چي ارواښاد حبیبي او ارواښاد دوست محمد شینواري ویلي دي چي صدیق د تصوف او سلوک نه اشنا وو صوفي شاعر هم وو نو دلته کښي موږ ګورو چي صدیق د واقعي د تصوف او سلوک د دوړونو نه تېرشوی وو د هغهٔ صوفیانه شاعري که او کتلی شي نو د شعرونو نه معلومېږي چي صدیق مریدي تصوف هم کړی وو یعني صد دیو کامل پیر نه بیعت هم کړی وو او مریدي یې اختیار کړې وه نکه دا لاندیني شعرونه موږ ته ښائي -

هر چا وته خواږهٔ ترني شکر دي
د صدیق ونیل د پیر له برکته
د مرید تعظیم د پیر عزت طلب دے
د استاد طلب نه ئې مردوده
تمامي قباحت دا وي که باورکړه
چي مرید د خپله پیره شي مردود

او د غه شان د دیوان په صفحه ۲۵۰ وائي -

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې ثابت په شریعت شي
نو سالک د حقیقت شي
د توحید ډیوه کړي بله
چې روان په طریقت شي
بې پرواه به د فتن کړي
چې د پیر په معرفت شي
د تلقین ذکر حاصل کړه
چې مشغول په محبت شي

ددې شعرونو نه معلومېږي چې صدیق د صوفیت او د تصوف درجو ـ منازلو د پیرۍ او مریدۍ اداب نه پوره پوره واقف دے او په تصوف کښې د یو استاد حیثیت لري صفه ځکه چې دَ صدیق پلار فقیرجمیل میاں هم یو ستر روحاني مقام درلو او د جذب و حال په مستۍ کښې مست د لوې الله په معرفت او دَ حق رښیا مونډلو د پاره سرګردانه وو او د شریعت او طریقت نه پوره پوره خبر وو په دغه وجه صدیق هم د دغه مکتب طالب علم وو او په دغه مکتب کښې لکه د پلار لوړ مقام درلو.

ددې دومره تفصیلي بحث نه پس مونږ ته معلومه شوه چې صدیق ګمنامه نهٔ دے سوانح ېې معلوم شو صدیق خټک دے د خوشحال بابا د سکه رور جمیل میاں (جمال خان) مشر زوی دے د دغه زماني دے د خوشحال بابا د شعرونو رنګ پرې اثر اندازْ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دے ـ د خوشحال د وخت د جګړې ستائنه یې کړې خپله علاقه او
کلے یې خوږ او هوښیار ښښلے دے ـ او د خوږې کسکښې یې ستایلي
دي د مغلو بد یې ویلي دي د خوشحال بابا په شان یې د
میړنتوب بهادرۍ شجاعت ستائینې کړې ـ او څنګه چې یې د تره
د اپسل خان او دریاخان سره د صفوي د میړنتوب په وجه مینه
ده نو د غه شان یې د اپسل خان ـ دریاخان او خپل تره
خوشحال خان سره خپله مینه ښکاره کړې ـ د تصوف د مختلفو
منازلو او درجونه واقف او د دغه مکتب استاد کامل دے او
صوفیانه اشعار یې هم ویلي ژبه یې خټکو الله ده که چرې د
بل خاندان سره یې تعلق وے نو په دیوان به یې د بل چا
رنګ زیات وو خو معلومېږي چې د خپل تره په وجه یې
په شعرونو د صفوي رنګ زیات دے او د پلار په وجه یې د
تصوف رنګ دے یې تېرلو شواهدو نه معلومه شوه چې صدیق
د جمال خان رحمیل بیګ فقیر بابا زوې دے د خوشحال بابا ورادهٔ
دے او د صاحب دیوان شاعر صدیق دے د بده مرغه د دوي
د پلار حالات لا په تیار کښې دي نو په تېره تېره یې د دوي
حالات دا وه د صدیق متعلق د راقم رائې او څېړنه ده دوي
الله دې اوکړي چې نور تحقیق پرې اوشي او نورې معلومات
دا پرسېره شي ـ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتابونه

۱- هیواد مل زلمی د هند د کتابخانو پښتو خطي نسخې د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۸۴م

۲- فقیرخېل فردوس شاه میاں شجرهٔ نسب فقیرخېل میاںګان انجمن اتحاد فقیرخېل چشمې اکوړه خټک ۱۹۹۱م

۳- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴م

۴- خوشحال ریویو جلد ۴ شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۷م

۵ د صدیق دیوان د شینواري دوست محمد سریزه څخه د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۹۷۹م

۶- دیوان د سکندر خان خټک د دوست محمد کامل مقدمې سره اداره اشاعت سرحد قیصه خوانی پېښور ۱۹۶۳م

۷- عقاب خټک سرفراز خان تاریخ خټک حمیدیه پرېس پېښور ۱۹۷۵م

۸- دیوان اشرف خان هجري مرتبه همېش خلیل شاهین برقي پرېس پېښور ۱۹۵۸

۹- حبیبي عبدالحی پښتانهٔ شعراء اول ټوک یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

۱۰- خټک افضل خان تاریخ مرصع د دوست محمد کامل نوټونو سره یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهيم څوک دی

ابراهيم څوک دی - دکوم ځای دی. د چا څه دی - دکومې زمانې دی. دا يو څو سوالونه دي چې ددې پښتانه شاعر په باره کښې پيدا کېږي څو زموږ ليکوالو ډېر په آسانه حل کړي دي. هغه ځکه چې ځان ته دومره سرخوږول نه دي پکار بس څو بې د څېړنې د کتابونو پاڼې دکول پکار دي. خبره دې کښې نوره علم تنگي پرې بيا اډانه کوي - حواله د پاره بيا کتابونه راخلي او هغوي پرې هم بې توکه يکي د بټولو نه مخکښې به زۀ دلته د ابراهيم باره کښې د مختلفو ليکوالو محققينو دکتابونو نه د اقتباساتو په شکل کښې د هغوي د پېژندنې او د هغوي د زمانې. د شاعرۍ او خاندان باره کښې دلته اوليکم نو بيا که زۀ د خپل تحقيق په رڼا کښې څۀ ليکم نو په پوهېدلو کښې به لوستونکو ته اساني وي. په دې نوم باندې ډېر شاعران تېر شوي دي. خو دلته چې دکوم ابراهيم ذکر کېږي د هغه غزل په "چمن بې نظير" کښې را غلې دے. د پښتانو شاعرانو د غزلو يو خطي مجموعه ده - يو انگرېز محقق "پادری هيوز" د دغه خطي نسخې نه په خپل کتاب "کليد افغاني" ددې شاعر هم يو غزل را خستے دے د کليد افغاني په سر کښې د افغانستان دَ

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر محقق عبدالله خدمتګار په هر شاعر تعلیقات درج دي هغوی لیکي -

> د چمن بې نظیر د شعر د شاعر په باره کښې یو احتمال داد ے چې نوموړي دي د کالوخان د غه ابراهیم شاه وي څکه چې دي د کلید افغاني د تدوین د زمانې د شاوخوا اولسي شاعر وو او د فیاض کیسه چې په کلید افغاني کښې راغلې ده ده تشکیل کړې ده د دې نوموړي شاعر په باره کښې نور څه معلومات چاته هم نشته. (۱)

ستر محقق پوهاند محمد افضل رضا صاحب د ابراهیم باره کښې د پښتو ستوري کتاب پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ ء په صفحه ۹۳ باندې لیکي -

> راقم الحروف (محمد افضل رضا) ته پښتو ستوري د تحقیق په لړ کښې د محمد ابراهیم د لاس لیکلي د اخون قاسم فوائد الشریعت نوم کتاب په لاس ورغلو چې په پښتو اکېډمي کښې موجود دے په آخر کښې لیکلي دي
>
> "محمد ابراهیم متوطن خټک مصري بانړه"

---

(۱) پادري هیوز کلید افغاني کابل چاپ صفحه ۱۱۹ د چاپ نېټه ۱۳۵۶ کال د زمري ۱۵.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هر کله چې صفي الله خټک د بانړي مُلا او د مصري
بانړي نوښار تحصیل وو نو کېدی شي چې ابراهیم
څه ورځې په مصري بانړه کښې هم تېرې کړې وې
او ځکه یې صفي الله خټک په تېرو شوؤ عالمانو
کښې ذکر هم اوکړو.

د ابراهیم باره کښې د افضل رضا صیب د وېنا نه پس هغوي د ستر محقق او ارښاد عبدالحلیم اثر افغاني صیب یک هم په دې کتاب کښې هم په دغه صفحه ۲۹۳ لیکي -

د ښاغلي اثر د لیک مطابق ابراهیم د سوات دَ
مشهور بزرګ پیر بونده صیبؒ په اولاد کښې یو
ډېر لوي عالم روحاني بزرګ او د پښتو ژبې
د بخواني طرز اسلوب په لیکونکو کښې د موزوني
طبقې شاعر او ادیب تېر شوی دی.

په بل ځای کښې هم په دغه صفحه ۲۹۳ د پټ ستوري کتاب پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۶ء د اثر صیب یک لیکي -

او د ابراهیم د لیکلو طرز د اخون درویزه د سبک
په پیروي کښې دی هر کله چې صفي الله خټک
په میاشت د صفرالمظفر ۱۲۷۳ھ کښې دده ذکر دَ
تېرو شوؤ عالمانو په حیث سره کړی دی
او د میاں صیب محمد عمر د چمکنو زوی عبیدالله
میاں ګل د خپل کتاب " هفت پیکر" په دیباچه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کښې دره ددې قیصې نوم یاد کړے دے او حضرت
میاں ګل په ۱۲۲۳ هـ کښې وفات شوے دے نو
وښیلے شي چې حاجي ابراهیم بابا د ۱۲۰۰ په زمانه
کښې تیر شوے دے -

اوس راځو د ښاغلي محقیق پروفیسر محمد افضل رضا صیب د بل کتاب
د "پښتو غزل" چاپ پښتو اکېډمي پېښور کال ۱۹۷۸ ء صفحه ۴۴
باندې یک ته هغوي ددې نوموړي شاعر باره کښې لیکي -

ابراهیم د سوات اوسېدونکے وو - د پیر پرشده
صیب په اولاد کښې وو د ۱۲۰۰ هـ په زمانه کښې
تېر شوے دے د زقوم بادشاه او سیف الملوک
قیصې هم لیکلي دي - قلمي ذخیرة ئې په
قمبر کلي کښې دفن ده لاندینے یو غزل ئې
کلید افغاني کښې نقل کړے شوے دے - غزل ئې
د پښتو د قدیم غزل ټولې خوبۍ لري ټولو نورو
غزلې ئې راقم الحروف "پټ ستوري" کتاب کښې
درج کړې دي -

د افغانستان ستر محقیق او نومیال لیکوال ارواښاد عبدالحی حبیبي
صیب د ابراهیم په باره کښې د خپل تالیف پښتانهٔ شعراء اوله حصه
چاپ پښتو ادبي مرکز سرائے نورنګ بنوں کال ۱۹۸۷ء صفحه ۷۵
باندې لیکي -

ابراهیم هم د هغه شاعرانو نه یو دے کوم چې په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

گمنامۍ کښې مړ دے ـ حالات او دیوان ئې نهٔ دے پاتې ددهٔ بس د کلید افغاني په ذریعه یو غزل تر دې وخته ژوندے پاتې دے او دے مونږ د هغې په وجه د یو ښهٔ شاعر په حیث پیژنو ـ

ے

چې د عشق سودا په سر کړم کله مرد یم
سر پو بېکړے په میدان کښې د عشق فرد یم
د عشق نوم ځکه په ما باندې سهي شهٔ
وچې شونډې لوندې سترګې کونه زرد یم
د یادداشت بهره به بیا مومم امید دے
لکه تن چې شغول شوے په یادګود یم
کهٔ مې سر او مال د یار په مینه لاړ شي
خدائے دې نهٔ کړه کهٔ پرې ګرم یا پرې سړدیم
تعلق هستي مې دواړه پسې شا کړه
جریده د عشق په لار کښې روان فرد یم
دامن واخله چې مې ګرد الوده نهٔ شي
خسته پروت د یار په در کښې لکه ګرد یم
بېدردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
براهیم ځکه منت بار د اهل درد یم

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د افغانستان بل ستر محقق هېواد مل زلمي هم د ابراهيم باره کښې ليکي .

ابراهيم از شعراى قديم پښتو است پاددى هيوز غزل ابراهيم را از چمن بے نظير د . محمد افغاني منتخب کرده ابراهيم غزليات عشقي يسرود تذکره نويسان ، پښتو شعرو شرح حال ويرا ضبط کرده اند از دست .

۲ بې دردان د عشق له سوزه خبر نۀ شول
براهيم څکه منت باد د اهل درد يم (۲)

دا نو وو د ابراهيم په باره کښې د مختلفو محققينو د — تاريخ په رڼا څۀ بر شان پېژندنه چې څوک وو د کوم زماني وو . شاعر وو بزرگ وو صوفي وو په دغه تېر شوي تحقيق باندې بر شان سوچ پکار دے . او چې په اختصار ئې جاج وا خلو نو معلومېږي چې دغه ټول تحقيقونه د تضاد ښکار دي او په يو وخت مختلف بيانونه بيان شوي دي ښاغلي افضل رضا صيب په يو ځائے کښې ليکي چې د يو خطي نسخې له مخه متوطن خټک د مصري بانړې نوښار وسېدونکے دے او په بل ځائے کښې دا ثو صيب په د پښتا

---

۲. زلمي هېوادمل فرهنگ زبان و ادبيات پښتو چاپ وزارت تعليم وتربيه کابل کال ۱۹۷۷ صفحه ۷ ، ۸

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

متفق دے چې د سوات د پیښ پوړ، اولاد کښي دے او هم هغه غزل ئې ليکي کوم چې حبيبي صيب ليکلے دے ـ

البته ارواښاد حبيبي صيب په ګمنامه شاعرانو کښي اچولے دے او هغوي ته ئې حالات نهٔ دي معلوم د هغوي دا ليک دَ قدر ور دے ـ

دا څهٔ چې بز د خپل نظر په تله او تلو هر چا ته حق حاصل دے چې څېړنه او کړي زهٔ څېړنوال نهٔ يم خو د لته د ابراهيم باره کښي د خپلو معلوماتو په رڼا کښي خپله يو نظريه لرم ـ او خپل دي يک ته حتمي نهٔ وايم ـ د لته راقم الحروف د تېر شري يک او تحقيق په رڼا کښي څهٔ معلومات او د خپلو معلوماتو د ذخيره کړې يو کول غواړي ـ او لوستونکو ته د ابراهيم په باره کښي خپله څېړنه پېښ کول غواړي ـ

دَ ابراهيم غزل په چمن بې عديل و ګلشن بې تمثيل کښي چې د مياں انځوګل کاکا خېل تاليف دي کښي ذکو هم شته مياں انځوګل دا کتاب په ۲۵ رمضان ۱۳۰۱ھ کښي ليکلے دے او په دې کښي د نورو غوره هغه شاعرانو ذکر کړے دے کوم چې د خوشحال بابا، رحمان بابا وغېره، تېر وختهٔ وو ـ

څېړنه چې هر کله څوک کوي نو داخلي او خارجي شهادتونه ضروري دي د چاپېر چل حالات او د نزدې زمانې حالات دَ هغې نه پسته حالاتو تحقيق بيا هله پکار دے داسې نه چې بې توکه بې تحقيقه کله د سوات او کله د مصري باندې راقم الحروف

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کومه نظریه د ابراهیم باره کښې پېش کوي هغه به دېره درج شوي شهادتونو په تله تلي او پېش کوي به يې.

میان نعیم چې دکومو شاعرانو ذکر په خپل کتاب کښې کړے دے نو ابراهیم يې دکومو شاعرانو په زمانه کښې اچولے دے د ده غزل دکومو شاعرانو د وخت سره قافیو ردیفونو سره سمون خوري نو ددې نه یقینی معلومه شي چې دے دهغه وخت شاعر دے نو، سوچ به موښ ته یو لار اوښائي زموښ رهنمائي به وکړي او بیا به موښ په دغه لارخپل مرام ته تګ کوو. ددغه زمانې په شاعرانو کښې خوشحال بابا هم یاد شوے دے پښتو ادب باندې ددهٔ او ددوي دخاندان لوي احسان دے. خوشحال بابا نه راواخله زامن - نمسي کړوسي يې هم دپښتو ادب خدمت کوي لګیا دي. او پښتو ادب ته وده ورکوي.

دغه شان دخوشحال بابا مشر رورچې په جمال خان - جمیل خان خواجه جمال الدین نومونو باندې په مختلفو موقعو یاد شوے هغه هم لکه دخپل رور د توري او قلم خاوند وو او په ادبي میدان کښې دخپل رور خوشحال بابا نه روستونهٔ وو خو بس صرف فرق دا دوچې جمال خان بابا د تصوف، سلوک، معرفت لارخپله کړې ددې هم باوجود جمال خان بابا شاعري هم کوله د شاعرئ باره کښې افضل رضا صاحب پټ ستوري نومې کتاب او د افغانستان نومیالي او ستر لیکوال عبدالله خدمتګار بختاني په پښتانه شعراء پنځم ټوک کښې په دو مېنو صفحو کښې ذکر سره د هغوي د شعرونو غزلو ډېر په ونا حت سره کړے دے. ددوي خطي نسخې "تذکرة الاولیاء" او "نور محمدیه" په نومونو په فارسي ژبه کښې لیکلے په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو اکېډمۍ پېښور کښې پرتې دي. د غه شان الوشیف مستي افغانستان کښې هم یو خطي د فارسۍ نسخه پرته ده چې وس وس هغوی د مناقب شېخ رحمکار رح په نوم چاپ کړې ده. زما ددې مطلب دا دے چې د خو ښحال بابا سکه دور هم په ادبي مېدان کښې د چانه روستو نهٔ دے. نو د غه شان د جمال خان بابا زامنو هم خپل خانداني روایات قائم او برقرار ساتلي دي. لکه د جمال خان بابا زوې محمد صدیق چې د هغوی نه پس سجاده نشین هم وو د هغوی دیوان چې دکابل نه د "دیوان صدیق" په نوم چاپ دے.

زما خپلې مدّعا ته چې ابراهیم زما په نظر کښې څوک وے ترکومه چې زما تحقیق دے نو ابراهیم گمنامه نهٔ دے د جمال خان بابا زوې دے لکه د خپل ترهٔ او پلار شاعر وو. صوفي وو بزرگ وو. لوستونکي به وائي چې تا سره څهٔ ثبوت دے د دغه بهٔ زهٔ د خپل کوان مشر میان فردوس شاه فقیرخېل د مرتب شوې شجره نسب نه حواله ورکړم.

لس
د جمال خان بابا څلور بیبیانې وې د هغوی دیاد
زامن وو په هغه بیبیانو کښې د بي بي رابعې
چې په قام اسماعیل خېله وه پنځهٔ زامن وو
چې نومونه ئې په دې رنګ دي.

۱. محمد ابراهیم ۲. محمد اسحٰق ۳. فقیر محمد صدیق ۴. محمد عتاق ۵. محمد صالح (۳)

---

۳. فقیرخېل فردوس شاه میان شجره نسب فقیر خان خېل (فقیرخېل) ناشر انجمن اتحاد جمال خېل چشمی اکوړه خټک د چاپ کال ستمبر ۱۹۹۱ ص ۱۲

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا یو بل ثبوت چې د غه شاعر چې ذکر يې په چمن بې نظیر وکړ
بې تمثیل میان افضل گل او کلید افغاني کښې یادونې شوې دي
دی گمنام نه دی گمنام ځکه دی چې څه تحقیق نه دی کړی د
فقیر جمیل بیګ رح جمال خان رح زوي دی ځکه چې هم په دغه کتاب کښې د
یوې زمانې د شاعرانو په قطار کښې ځای کړی دی۔

د غه شان نیاغلي افضل رضا صیب لیکي چې هغه د مصري بانډې
متوطن خټک چې د تحصیل نوښار یو کلی دی او سېد و نیکه وو د مصري
بانډې لپ محل وقوع مصري بانډه په اکوړې کښې د سیند په غاړه
ده بلکه دا هم د پښلې شي چې اکوړې او مصري بانډه کښې فرق
نه وو بلکه هر کله چې سیند یعنې اباسین خپل رخ بدل کړو نو
مصري بانډې يې جدا کړه اشرف خان هجري هم دا په خپلو شعرو
کښې په تاخت هم یاده کړې ده د جمال خان اولاد په چشمې۔ اکوړې
نهال پوره۔ نظام پور۔ شېدو او د غه شان په نورو ځایو شا
کلو کښې آباد دی۔ دا هم یو ثبوت دی کېدی شي چې ابراهیم بابا رح
په مصري بانډه کښې سکونت اختیار کړی وي ځکه چې مصري بانډه
او د غه ټول نږدې ځایو شا کلي ځو د هغوي ملکیت او جایداد و

د الله په زړه د ثبوت په توګه د اروا ښاد ستر محقق عبدالحی
اثر افغاني صیب یو ليک ته د لوستونکو پاملرنه را وګرځوم هغوي په
خپل یو مضمون چې سرخط يې "اخلاق تاله" دی کښې لیکي۔

افضل خان دا ذکر نه کوي چې محمد اسحق رح۔ محمد ابراهیم رح
د محمد صدیق رح کشران رونړه هم دده د پلار محمد اشرف خا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه هم مشران وو هم د پښتو شاعران وو په شال کښې د "فقیر ابراهیم چشتي" سهروردي يو غزل داورم -

چې د عشق سودا په سر کړم کله مرد يم
سر پرې پرېکړې په میدان کښې سکه فرد يم
چې دردان د عشق له سوزه خبر نهٔ شو
براهيم څکه منت بار د اهل درد يم (۴)

هغوي يکي په دې غزل کښې مصرعه جريده د عشق په لار کښې روان فرد يم دا ښائي چې ابراهيم په مقام د فرديت کښې وو چې د فنا في الله مرتبه ده چرته د مقام فرديت خاوند ابراهيم او چرته د افضل خان پلار محمد اشرف خان هجري؟ يکن افضل خان يې ذکر نهٔ کوي -

دا وو د اثر صیب يک - د لته کښې اثر صیب هم دا غه ابراهیم باره کښې بل شان يکلي کوي - کېدے شي چې هغوي په دې نتيجه رسيدلے وي چې هغه مځکښې تحقيق سمې نهٔ وو بلکه هر کله چې هغوي ته معلوم شوه چې دجمال خان بابا په زامنو کښې هم شتو او د مصري بانړې او سپد و نکے دے نو درې نه معلوم شوه چې دا ابراهیم دجمال خان بابا زوې دے - جمال خان بابا چې په فقير بابا مشهور دے د غوثيت او قطبيت د درجو نه تېر شوے دے د غه

۴- خوشحال ریویو شماره ۲ پښتو اکېډمي پېښور چاپ کال ۱۹۸۷ ص ۲۵

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شان د اولادې هم تربیت کړے او دغه وخت کښې زامن هم سجاده نشين پاتې شوي او د تصوف، سلوک، مختلف درجاتو نه تېر شوي نو شاعري کښې هم د تصوف په رنګ ګښلې رنګ ده لکه په يو غزل کښې وائي

چې خبر په اسرار نه شي د هو هو
په هغو بېړو د هر چا شه تو تو
له اوله پوري د قتل فتوی زه کړم
د غافلو په غزا کړه ځي رو رو
څوک غافل خاموشه ناست دي مستغرق شو
څوک فاخته غوندې نارې که په کو کو
بې افتابه ذره چا ليدلې نه ده
ښکاره وي د عمر په مخ سره يو يو
د ستا مخ زما د سترګو منظرګاه دے
ستا مخ په اور مې سترګې شوې لو لو
بې دردان به اهل درد نه شي براهيمه
مرچ زړې که په سل ځله کړې فو فو (۵)

د عبدالقادر خان خټک يو غزل هم په دې قافيه باندې ليکلے شوے دے۔

۵- رضا محمد افضل پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي ۱۹۸۴ ص ۲۹۷

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چا مونډلې دې نارې وهي هو هو
څوک طالب څني پښتنه کا کو کو
عرشيان يې پرسش کا له فرشيا نو
فرشيان هم پسې ګرځي په سو سو
د دوئ خبرې مه کوه مطربه
په نغمه کښې يو يو وايه نه دو دو
چې را غلې له عدم دې وجود ته
اواز يو ترسېله کا چې به څو څو
د ګونګړ شاهين ياغي شو رابه نه شي
که فرياد د عبدالقادر کاندې قو قو

د عبدالقادر خان بابا هم په دې غزل کښې د تصوف رنګ دې -

وغه شان په چمن بې نظير کښې د خوشحال بابا عبدالقادر خان خټک ، اشرف خان هجري ، کامګار خټک ، سعيد بابا سکندر خان خټک وغيره وغيره د هغه شاعرانو غزلې ليکلې شوې دي کوم چې د هغه ټول ديوې زمانې شاوخوا وو - او ابراهيم بابا هم د دغه زمانې د شاعرانو په قطار کښې ، پوله شوې دې -

په ټول تفصيلي بحث به ننوېز نظر وا چو -

د جمال خان بابا د وفات زمانه ۱۱۱۶ه ده - د ابراهيم بابا زمانه ۱۲۰۰ه ليکلې شوې ده نود زمانه نظر کښې د عبدالقادر خان خټک همزولې کم و بېش د ۱۱۴۲ه د زمانې دې ځکه چې غزلې يې د يو بل په قافيه روښان ښکاري -

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ابراهیم بابا متوطن ختک د مسري باندي اکوړي او سپد ونیکے دے دغه یې د او سپدو او کلي ثبوت دے بل ثبوت یې دا سې نیشته چې چرته په یک کښې را غلے وي د ابراهیم بابا په غزلونو باندې د تصوّف رنګ هم پروت دے۔

ابراهیم بابا د عبدالقادرخان سکندرخان دې د زمانې په شاعرانو کښې بښودلے شوے دے۔

د خوشحال بابا د سکه رور جمال خان بابا په شجره کښې د ابراهیم بابا نوم شته او د زمانې حموږ یې هم د هغوي د زمانې سره دے۔

د دې تحقیق په رڼا کښې دا ثابته شوه چې دا ابراهیم بابا هم د جمال خان جمیل بیګ فقیر بابا زوی دے د مور نوم یې .بي بي رابعه وو په قام اسماعیل خېله وه - ضروري نه ده چې بس دا تحقیق سهي دے بلکه زما د دې مضمون لیکلو مطلب دا دے چې نور پیاوړي محققین دې هم لټون اوکړي او په دغه موضوع دې څه اولیکي چې راروان نسل ترې خبر شي۔

کتابونه :

۱- رضا محمد افضل پروفیسر پټ ستوري پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۴ء

۲- رضا محمد افضل پروفیسر د پښتو غزل پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۷۸ء

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳- هیوز پادري کلید افغاني د ځېړندوي عبدالله خدمتګار غتاني په سریزه کابل ۱۳۵۶ ش ه -

۴- خوشحال ریویو شماره ۱ پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۴ء

۵- هېواد مل زلمے فرهنګ زبان وادبیات پښتو مطبع تعلیم و تربیه کابل ۱۹۷۷ء

۶- خټک عبدالقادر خان خدیقه خټک مدونه و مرتبه انوارالحق سید یونیورسټي بک اېجنسي خیبر بازار پېښور

۷- حبیبي عبدالحی پښتانه شعراء اوله حصه یونیورسټي بک اېجنسي خیبر بازار پېښور -

۸- فقیرخېل فردوس شاه میاں شجره نسب فقیرخېل انجمن اتحاد جمال خېل چشمئ اکوړه خټک ستمبر ۱۹۹۱ء -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

نوم ورو کے شاعر

محمد سعید او د هغهٔ قلمي آثار

زموږ د پښتنو په هره قبیله - خاندان او قوم کښې ډېر لوړے لوړے شاعران - ادیبان - عالمان تېر شوي دي چې څني ښکاره دي او څني اوس هم په تیارو کښې پټ دي دا بېرته کول غواړي - خو دد غه خلقو د علم خزانې زموږ د ناپوهۍ په وجه ورځ په ورځ ګردونو کښې پټېږي او موږ دد غه خلقو د علم خزانې نه محرومه پاتې کېږو - زموږ د پښتنو په سیمه کښې اوس هم داسې لویې لویې علمي کورنۍ شته چې په هغې کښې د لویو لویو شاعرانو ادیبانو عالمانو کتابونه په چاپي او قلمي شکل کښې خوندي پراته دي او دد غه خلقو سره یې هېڅ قدر و قیمت نیشته او دد غه ناپوهۍ په وجه د غه پوهه خلق اوس په نوم ورکو کښې شمار لے شي چې زموږ د پاره ډېر لوے زیان دے که چرې د غه قیمتي علمي سرمایه دا بېرته کړے شي نو د اروان وخت نسل به ترې ډېر څهٔ زده کړي - ولې چې دد غه نوموړو پوهانو د علم په وجه نه صرف موږ د علم د رڼا نه منوّر شو بلکه دا روان نسل به هم په د غه لار خپل تګ تېر کړي او ذهني ثقافتي

(c) ketabton.com: The Digital Library

سیاسي علمي پر مختنګ به نوښ هم مخ په وړاندې کړي خو ددې
هر څه باوجود داسې علمي کورنۍ هم شته چې هغوی غواړي
چې د هغوی د اسلافو کارنامې دې په ډاګه کړې شي په دې
سلسله کښې چې زه نن دکوم نوم ورکې شاعر- عالم نوم رابرسېره
کول غواړم او د نوم نه ئې ګردونه سنډوم او دهغوي ورک
قلمي آثار راښکاره کولو باندې خپله مقاله بنائسته کوم په دې
سبب چې دپښتو ادب په باب کښې نوې اضافه وشي هغه نوم
ورکې شاعر- عالم میاں محمد سعید دے باوجود چې اول په دې دنیا
واچوو چې دوي څوک دي دکوم ځائے دي په کومه زمانه کښې
ئې ژوند تېر ولو او دکوم خاندان څخه تعلق لري ددې معلوماتو
حاصلولو دپاره به موږ دوه لارې چلوو یو لار د میاں محمد سعید
د قلمي آثارو په دنیا کښې او بله دهغوي د خاندان د افرادو
دیک یا زباني شهادت نه چې په دې وخت کښې ژوند تېروي او دې
سره به موږ ته دوه اړخیزه ګټور معلومات په لاس ته شي - په
ختیکو کښې د بهادر بابا چې ابک بابا باندې شهرت لري کورنۍ په
مذهبي سیاسي - علمي او ادبي لحاظ سره لوړ مقام لري د
بهادر بابا نوم په روحاني دنیا کښې لکه د ځلنده ستوري ښکاره
دے او هم د غه شان دهغوي زامن د سلوک د لارې د سختو
ریاضتونو نه تېر شوي او د غوثیت او قطبیت درجات ئې موندلي
د بهادر بابا (ابک میب) درې زامن دو چې د هغوي نومونه
دا دننګه دي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱- حضرت کسیر گلؒ معروف به کاکا صاحب ۲- حضرت حیات بابا
۳- حضرت شیخ غفانؒ بابا

ددې په تائید کښې د حضرت کسیر گلؒ بابا (کاکا صاحب) د زوي حضرت حلیم گل بابا کتاب مقامات قطبیه و مقالاتِ قدسیه چې میاں مهتدالله کاکاخیل په فارسی ژبه کښې چاپ کړې او په اردو کښې ترجمه ئې اروابښاد عبدالرازق کوثر کړې ده په صفحه ۲۳۶ باندې لیکي

> حضرت صاحب کے دو بھائی تھے اور دونوں صاحبان ولایت تھے ایک حیات خان صاحب اور دوسرا شیخ عفان تھا جو کہ شیخ جی کے گنبد کے نزدیک دفن ہیں۔

ترجمه:- دکاکا صاحب دوه رونړه وو او دواړه د ولایت خاوندان وو د یو نوم حیات خان او دوهم شیخ عفان نومېد وچې د شیخ جي (کاکا صاحب گنبد سره نژدې ښخ دي -

د غه شان تاریخ مرصع د افضل خان ختک کښې هم د غه ذکر شوے او ستر محقق اروابښاد سرفراز خان عقاب ختک هم په خپل کتابچه "کاکا صاحب" کښې په صفحه ۲۹ لیکي -

> کاکا صاحب کے دو بھائی تھے ایک کا نام حیات خان اور دوسرے کا نام شیخ عفان۔

ترجمه:- دکاکا صیب دوه رونړه وو دیو نوم حیات خان او د بل شیخ عفان وو-

دد غه کتابچې "کاکا صاحب" په صفحه ۳۰ د مناقب شیخ رحمکار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د میاں شمس الدین کاکاخېل (قلمي) په حواله سرفرازخان عقاب خټک د کاکا صیب د روحانی باره کښې یو شعر داشان پېش کوي

دده دوه روښه په ځان
حیات خان او شېخ عفان

د بهادر بابا رح ایک صیب ددې زامنو د اولاد سلسله په دې دول ده چې د کاکا صیب اولاد ته کاکاخېل میاں گان وائي او د حیات خان او شېخ عفان اولادته ایک خېل میاں گان وائي په دې دواړو کورنو کښې لوئے لوئے عالمان ـ شاعران ادیبان تېر شوي او اوس هم شته زمونږ ددې مقالې دا نوم وروکے شاعر ـ عالم میاں محمد سعید د ایک خېلو میاں گانو د کورنۍ سره تعلق لري په نن زمانه کښې په ایک خېلو میاں گانو کښې خدائے بخښلے میاں سید رسول رسا ستر شاعر ـ ادیب محقق ـ عالم تېر شوے ایک خېل میاں گان تر لرې لرې علاقو کښې پراته دي ـ

د میاں محمد سعید شجره نسب چې راقم د هغوي د عمسي مولانا سلطان محمود صاحب پېش امام د مسیرزمان باباجمات واقع لونډ خوړ روډ کا تهلنگ نه ترلاسه کړي او منله ئې کوم دا رنگه ده

میاں محمد سعید بن میاں محمد جنېد بن میاں عباس گل بن میاں امیرالله بن میاں عبدالله بن میاں یوسف بابا بن میاں عباس گل بن میاں اسماعیل بابا بن میاں لائق شاه بن میاں علي خان بن میاں شېخ عفان بابا بن بهادر خان بابا معروف به ایک صاحب ـ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

میان محمد سعید د مردان ضلعې د کاټلنګ کلي په اوډیګرام کښې زیږیدلے وو د زیږیدنې نېټه ئې ۱۲۶۳ه ق ده د میان محمد سعید کشر رور عبدالجلیل نومیدو چې په ۱۳۰۲ه ق کښې مړشوے دے دغه شاعر. عالم میان محمد سعید د زامنو نومونه دادنګه دي.

میان عبدالواحد. میان غلام محمد. میان غلام صدیق.

میان سلطان محمود، میان سید محمود

په زامنو کښې ئې د غلام محمد اولاد نهٔ وو او د نورو زامنو ئې د اولاد سلسله جاري ده چې اوس هم په کاټلنګ کښې د ابک خېلو میان ګانو په نوم ژوند او وخت تیروي د میان محمد سعید دوه بیباني وې. میان غلام صدیق او میان غلام محمد د مشرې بي بي اولاد وو او نور زامن ئې د کشرې بي بي نه زیږیدلي وو. په زامنو کښې ئې غلام صدیق ډیر ښه خطاط وو شاعر هم وو د غلام صدیق د لاس یو قلمي د اشعارو جونګ هم په لاس راغلي په دغه جونګ کښې د دیارلسمې او څوارلسمې هجري د شاعرانو اشعار درج دي چې په هغه شاعرانو کښې د یو څو نومونه دا دنګه دي غلام صدیق په خپله چې په میان ګل تخلص سره شعر لیکي. ملا فضل محمد. علي احمد. خیرے. مختار. خاکسار. میان محمد سعید چې د غلام صدیق پلار دے. وغیره نورو شاعرانو شعرونه. دا څو وو د میان محمد سعید د ژوند خاندان ځاے ځاے بیانونه. اولاد او زیږیدنې متعلق معلومات.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

قلمي آثار

میاں محمد سعید د دیارلسمې هجرۍ پېړۍ یو نوم ورو کے خوږ ژبي شاعر او عالم وو چې په سعید تخلص سره يې شعر ویلې دوي په قلمي آثارو کښې چې کوم قلمي آثار په لاس راغلي دا آثار په پښتو ادب کښې د یو نوي باب اضافه لري هغه خطي آثار په دا رنګه دي -

۱- فتح العراق ۲ سفرنامه بنګال

د دې آثارو تفصیلي ذکر په دا ډول دے

۱- فتح العراق :

دا د میاں محمد سعید د لاس لیکلے شوې خطي پښتو منظومه نسخه ده چې د راقم سره په کتب خانه کښې خوندي ده او س اوس په مارچ ۱۹۹۸ء کښې په لاس راغلي په دې کتاب کښې میاں محمد سعید د زقوم بادشاه د جنګ قیصه په ډېر تفصیل سره بیان کړې ده او په دغه مناسبت سره يې ورته نوم "فتح العراق" ایښود ے دے. دلته دا خبره یادول پکار دي چې د "جنګنامه زقوم" په نوم یو وړه کتابچه چې ۱۶ مخونه لري په هندوبړ پس دهلي کښې چاپ شوې ده دې نسخې مؤلف " امیر" نومېږي او بله نسخه د محمد ابراهیم د زقوم باد ... اه قیصه نومېږي په خطي شکل کښې پښتو اکېډیمۍ پېښور یونیورسټۍ او د افغانستان د ستر محقق ګران زلمي هیوادمل صیب په کتب خانه کښې موجود ده او د میاں محمد سعید دا جنګنامه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

زقوم درېم در یافت دے دا کتاب په پښتو مثنوي کښې لیکلے شوے دے په حجم ۱۷۹ مخونه لري - کاغذ يې يورپي دے ژبه يې ختيکي ده په قطع ۱۶×۲۵ سنتي ميتره دے خط يې نستعليق دے په توره سياهۍ ليکلے شوے دے يوځو مخونه يې په شنه سياهۍ ليکلي دي د کتاب د مخ (۱) نه تر (۳۹) مخه پورې " حمد - حکايت - مناجات - نعت - مناجات - صفت چهار يار - بيان گردش زمان و حالات جهان - حکايت - سبب تاليف کتاب بيان حالاتِ خود" ليک دي ورپسې د (۴۰) مخ نه تر مخ (۱۷۹) پورې د زقوم بادشاه د جنگ قيصه په تفصيل سره ليکلې ده او په آخر کښې خاتمه په عنوان "في الخاتمه کتاب و تاريخ" سره کړې ده د کتاب په باب "سبب تاليف الکتاب و بيان حالات خود" او د کتاب د ليکلو وجه ليکي خو د اختصار په توګه به د لته ليکم چې په ۲ ماه محرم الحرام ۱۳۰۳ ه ق د محمد سعيد کشر ورور عبد الجليل په دکه جلال آباد علاقه ګوداب ملک ننګرهار کښې د ډاکوانو د لاسه شهيد کړے شو لکه ليکي -

په مقام کښې د ډکي غــلو مفسدانو
دے شهيد کړو احوال واورئ اے يـارانو

د خپل ورور په غم کښې غمجن شو او د ډېره غمه او د کورنۍ د اقتصادي مشکلاتو له سببه هندوستان ته په سفر لاړو په دې سفر کښې د زياتو مشکلاتو سره مخامخ شو د لته د ياداښت د پاره ليکم چې د غه مشکلاتو حالات يې د راقم سره د هغوي د لاس ليکلے ليک په فارسي کښې چې خپل عزيز ته يې د هندوستان د آسام نه په نومبر ۱۸۹۰ ع کښې په تفصيل سره ليکلي او په کتاب فتح العراق کښې هم د دې حالات

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ليکي (ص ۳۷)

هر کله چي دا غله دوار پلو سخته
ماوے راشه ددې ځپل ملکه وتخته
سفر وکړه کوښ ے دی دا شه آسان
په سفر بانديې ورکيږي مدام ګران
ماويې راشه برابر د هند په لور ځه
برابر په دغه ګاډي کښې د اور ځه
نوروان شوم د کوره هغه آن ے
شو په زړه کښې مې بنه نيت د هندوستان
لا زم شکته ګوز د کن ان ويرا سوه
په فراق فراق کښې تل په غم کښې ژاړه
نه مې يار نه مې څوک دوست دلاري مل وو
يک تنها زما په زړه د غه غوبل وو

د کتاب سبب تاليف هم په صفحه ۳۸ ليکي -

خاص بو رشوې دا کتاب دې د پاره
ملک د هند وو پښتو هم نه وه اظهاره
نور مې ځان مشغولو جوړ مې کتاب کړ
دا کتاب مې د غزا په يو باب کړ
ور سره هم شته دے ډيرې قيصې نورې
د عبرت او نصيحت که ځې ګورې

دکتاب د نوم باره کښې ليکي (ص ۳۸)

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ورته توم شو مقرر فتح العراق بیا
په فارسي کښې د غه توم کړې اوراق بیا

دکتاب آغاز بسم الله الرحمن الرحیم نه ورسته داسې کوي

اول حمد د پاک الله رحمٰن رحیم دے
چې خالق رازق جبار خبیر علیم دے
چې واحد احد صمد سمیع بصیر دے
لَمْ یَلِدْ وَلَمْ یُوْلَدْ څهٔ حاجت په وزیر دے
بې شریکه بادشاهي يې ده تل پتمه
بې زواله بې نقصانه بې علته دے دا همه

د ذ قوم قیصه په صفحه ۸۸ د آغاز داستان جنګ بادشاه ز قوم که محمدؐ در پس او رفته بود" باب لاندې په دې ډول شروع کوي.

ای قلمه راشه بیا وکړه تحریرونه
تحریر هسې چې ملک کړي واړه منیرونه
د مخزن د فارسي شه پښتو سنج
په لاس ورکړه افغانانو ته دا ګنج
که دا ګنج هم شي په لاس د افغانانو
په دُعا کښې به هم یاد کړه ما یارانو
هسې نقل د ناقل نه د فارس دے
هغه څوک چې بیا د دې قیصې وارث دے
هغه کاندي په دا رنګ دا وره ته بیان
ما ایلدے دا بیان دے هسې شان

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې حضرت په مدینه کښې یو ورځ ناست وو

د پر مجلس ورسره ناست په چپ وراست وو

هم وو ناست ورسره څلور یاران

لار خوښکي لکه ستوري د آسمان

د پر اصحاب وو ورسره نور هم نشین

په دا میان راغې فرمان د رب متین

جبرائیل راغې په حکم د ستار بیا

شو په مخکښې د حضرت نبي مختار بیا

جبرائیل وے یارسول اصلوات دے

دا صلوات هم د جانب د پاک ذات دے

بیا یې هسې فرمائیلي دي رسول

اے په منزد دخدائے وهرنبي قبول

د عراق په طرف د روهه روانېږه

حکم د غه دے یو دم معطلیګه

د عراق په نواحي یو قلا ده

د کفار نن په هغه ځائے غوغا ده

او بل فتح د عراق د هغې نوم دے

او بادشاه په کښې بنکاره واېم زقوم دے

دے په ټولو کافرانو دے سردار

د عراق په ملک کښې حکم کړي نامدار

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په هغې پسې روان کړه خپل لښکر
رب به درکړه درته فتح هم ظفر

د ز قوم بادشاه د جنګ دا قیصه په صفحه ۱۷۹ په دې بیت سره پای ته رسیږي -

کړې ایمان مې سلامت پاک وهابه
ما له بنده خلاص کړې د هر رنګي عذابه
هم سره د قبول امت د پاک حضرت
کړه داخل موجمله واړه په جنت

او د کتاب خاتمه په "فی الخاتمة کتاب د تاریخ" په عنوان کوي او دا رنګه شعر لیکي -

زړه مې بند د غمونو په زنځیر خلقه
نور مې وکړه هسې رنګ یو تدبیر خلقه
دا قلم او سیاهي هم کاغذ درې واړه خلقه
ما کړل جمع سره دوی ګوډې هم غاړه خلقه
نور مې دا احوال تحریر کړو دې د پاره خلقه
کوندي یاد هم ما عاجز کړي رب د پاره خلقه
یو دعاګه ماته وکړې د اخلاصه خلقه
چې زه شم خلاص هم د غمونو د اسواسه خلقه

رب به درکړه عوضونه بې پایانه خلقه
زه دا سوال کوم هسې د رحمانه خلقه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

مل تاریخ وو درجب المرجب اتو یشتم خلقه
هم سنه د هجرهسې نو یشتم خلقه
دیارلس سوه پې دیا د پاسه دیارلس نور خلقه ۱۳۱۳ھ
دا سنه وه چې کاغذ شو دلته تور خلقه
په تور ځنګل کښې د بنګال د ملک آسام خلقه
نن ما سعید کړلو کتاب د غه تمام خلقه

۲- سفرنامه بنګال :-

میان محمد سعید د کتاب فتح العراق په آخر کښې د (۱۸۰) مخ نه تر (۱۶۳) مخ پورې (۳۴ مخونه) هم په دغه نستعلیق خط کښې په ښېل لاس په قطع ۱۷×۲۵ سنتي میتر په تور شي سیاهي سره منظومه پښتو کښې سفرنامه بنګال په عنوان

در بیان احوالات سفر ملک بنګال و آسام بنګال
واز کیفیت احوالات ملک آسام

لندې لیکلې په کوم وخت چې ده دکن - آسام - بنګال - کلکته کښې د ښېل کلي نه لرې وخت تېر ولو د سفرنامه بنګال آغاز په دې شعر سره کوي -

اے قلمه را شه بیا زما دم ساز شه
تر د ښېل کوټه اوچت په دې آواز شه
سو کړه بنګته په دې کور د ښېل دوات کښې
دا حالات د آسام بنګل کړه په ابیات کښې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته به ملک ته څهٔ تحفه یوسي دې ځائے نه
راشه یوسه دا احوال د دهاېی هائے نه

بنګال ته د تللو سبب داسې ییکي

چې کاروسته د تقدیر تول د حکمت دي
څوک خبر خلقه د درو ٹي په حقیقت دي
څوک پوره کړه به خپل ملک څوک خوار وزار کړه
د خپل رزق د پاره غم ائن وه بسیار کړه
څوک بې غم د خپل بستر د پاسه خوب کړه
څوک داسې سرګودان ګوځې آشوب کړه

دګردش د زمان دا غـــله دا سخته
په ما باندې یو زمان هم په څو وخته
نور سفر مې کړو اختیار د بنګالي!
رادوان شوم د خپل ملک .بجـــملي!
برابر دا نخل په ښار د کلکتې شوم
په دا ځائے کښې څهٔ موده په واویلي شوم
دېرا شنا مې رسول خاص بــهر د شهره
خه مـدار عزت مې شو په دا دهره

د کلکتې دیو جاعت باره کښې ییکي -

خاص په شـــهر د کلکتې کښې جاعت دے
چې جوړ ي مشـال د نیا کښې د جنت د ے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هره کته په کښې صاف سنګ مرمر ده

د مسجد د پاسه بیا مدرسه سبز ده

حوض ندي یو عجب منقشو ساز دے

صد رحمت په هغه شه چې استاذ دے

د غه شان د جماعت هر هر بناسُت يُ په کښې ستائيلے او په يو ډېر ښکلي انداز کښې يُ د جماعت نقشه زمونږ مخکښې پېش کړي

په دې سفرنامه کښې يو غزل بمحل عنوان لاندے ليکي چې يو څو شعرونه ترې د لته راوړم -

څنګ شوي ناست د زماني دلاسه غلے

سکه څوک چې په خر سور وي شرمېدلے

خداے دې نکړه په ذلت د سوال اخته څوک

سکه ما چرته پرې نخو چم نه کلے

د اُميد کچکول په لاس هر ځاے ويلاړ يم

دا سې ور نيشته چې زهٔ نهٔ يم ور غلے

په وطن د بنګالي کښې مسافر شوم

په هېواد شو ر نه پاتې کمد او کلے

د سفرنامې په آخر کښې دا بېت ليک دے

که يو اځې په چا پېښ چرته زمرے شي

غټ صورت به يُ ورے نه نرے شي

په پښتو ادب کښې د رمبې سفرنامه منظومه د خوشحال بابا "سوات نامه" ده او بيا ورپسې ميان محمد سعيد ته دا اعزاز

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حاصل دے چې په دیار لسمه هجري کښې ئې منظومه سفرنامه د سفرنامه بنګال د ملک آسام په نوم ولیکله په پښتو ادب کښې د خوشحال بابا د منظومې سفرنامې نه پس دا سفرنامه دوهم حیثیت لري چې د پښتو ادب سره علاقه لرونکو دپاره د نوي معلوماتو په طور پېش کېږي د پښتو ژبې دا نوم ورکے لوئے شاعر عالم په ۱۳۳۴ھ ق بمطابق ۱۹۱۵ء کال وفات شوے او د کاټلنګ کلي په لویه هدیره کښې خاورو ته سپارلے شوے لوئې خدائے دې جنتونه نصیب کړي امین دا دوه نوم ورکے شاعر۔ عالم میان محمد سعید چې ما د تیارونه رڼا ته کړم هیله لرم چې پوهان به پرې نور هم څه د قلم لاندې راولي -

کتابونه:

۱- محمد سعید میان فتح العراق خطي پښتو منظومه نسخه یک در ۱۳۱۳ھ در کتب خانه میان وکیل شاه فقیرخېل ساول ډهېر (مردان)

۲- هیواد مل زلمي فرهنګ ادبیات پښتو (فارسی) مطبعه دولتي کابل ۱۹۸۶ء

۳- رفیع حبیب الله پښتو پانګه پښتو ټولنه دولتي مطبعه کابل ۱۹۷۷ء

۴- عقاب سرفراز خټک کاکا صاحب ۱۹۶۴ء

۵- حلیم ګل شیخ - مقامات قطبیه ومقالات قدسیه (فارسي) جنرل پرنټنګ پریس دهلي ۱۳۱۸ھ

۶- خټک افضل خان تاریخ مرصع له نوټونو سره د دوست محمد کامل مومند یونیورسټي بک ایجنسي خیبر بازار پېښور -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۷- پښتو مجله د پښتو اکېډمۍ پېښور يونيورسټۍ جولائي ۱۹۹۰ء نه ترجون ۱۹۹۱ء پورې

۸- عقاب سرفراز خان خټک - تاريخ خټک (اُردو) حميديه پرېس پشاور ۱۹۶۵ء

۹- د اشعارو جونګ خطي د غلام صديق ابن ميان محمد سعيد در کتب خانه ميان وکيل شاه فقيرخېل شجرهٔ نسب ابک خېل ميانګان خطي در کتب خانه ميان وکيل شاه فقيرخېل -

۱۰- محمد سعيد ميان سفرنامه بنګال و ملک آسام خطي پښتو منظومه نسخه در کتب خانه ميان وکيل شاه فقيرخېل ساول ډهېر (مردان)

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو کښې د روږمنې منظوم طبي لغت

په هره ژبه کښې په علم طب باندې مختلف کتابونه ليکلي شوي دي چې په هغې کښې د مختلفو بيمارو علامات، احوال او علاجونه ليکلے شوي دي د غه شان په پښتو ژبه کښې هم ډېر ښه ښه کتابونه په علم طب باندې ليکلے شوي څنې چاپ دي او څنې اوس هم قلمي پراته دي - چې په هغې کښې د ستر ننګيال شاعر، عالم او حکيم خوشحال بابا طب نامه يا صحت البدن لوړ مقام لري - او دا کتاب په پښتو کښې د طب ږو مېښنے کتاب ګڼلے شي - په دې کښې د بدن د مختلفو بيمارو د پاره داروګان تجويز شوي دي لکه د مثال په توګه د طب نامه د خوشحال خان خټک مرتبه محمد تقويم الحق کاکاخېل مطبوعه خوشحال ريسرچ سيل پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي کال ۱۹۸۵ء په صفحه ۱۷ باندې "دارو د نيم سر" عنوان لاندې ليکي -

کۀ په سر دے شقيقه شي
پر د سترګو عقيقه شي
حنا واخله ښه ئې آس کا
تۀ ئې پوړ په سرپاس کا
ستا صحت به ووشي ګوره
تۀ ئې پورې کړه اے دوره

د غه شان د محمد صديق طب نامه هم شته چې په قلمي شکل کښې دَ

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر پوهاند صاحبزاده حمیدالله پښین په کتابخانه کښې موندي ده او ذکوټي په خپل مقالاتي کتاب د کوک کښلي چاپ پښتو ادبي بورډ کوټه ۱۹۹۷ء په صفحه ۹۳ کړے دے - دا نسخه په ۱۲۰۸ھ کښې لیکلے شوې ده - او بله قلمي نسخه د خوږ ژبي شاعر - لیکوال محترم رومان ساغر د کوهاټ سره په کتابخانه کښې موجود ده په دې منظومه طب نامه کښې د بیمارو حالات او بیا علاج ښودلے شوے دے لکه د رومان ساغر یو مقاله "صدیق خټک وو" چې په میاشتنۍ مجله اباسین پېښور اکتوبر ۱۹۹۰ء کښې چاپ شوې په صفحه ۱۳ د دغه طب نامې د شروع کېږي و نه یو شعر لیکلے چې دلته یې راخلم -

د حاجي عبد الله زویه
اے صدیقه ! تحقیق بویه
اول رنج ودارو زده کړه
دغه پسه ادویه کړه

هم د غني یوه بله منظومه طب نامه د مِعزّ الدین خټک دَ دلیل العلیل په نوم په تېرهېر شاعران کښې د ارواښاد عبدالحلیم اثر افغاني چاپ د پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټی اپرېل ۱۹۶۳ء په صفحه ۵۲ باندې راښې معرفي کړې ده -

" معزالدین خټک یو بل کتاب په علم طب کښې د وړکوټي بحر په مثنوي کښې لیکلے دے - ددې کتاب "دلیل العلیل" نوم دے چې په ۱۱۷۷ھ کښې یې تالیف کړے دے دا کتاب ټول ۲۱۶ مخونه لري چې په ۱۲۹۹ھ کښې قلمي شوے دے او دَ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

خټکو د علاقې د موضع تنګاړو د میاں بازګل ولد خرّم شاه فقیرخېل په ذریعه پښتو اکېډیمۍ پېښور ته رارسېدلی دی" یو بل منظوم طبي کتاب "شافع الامراض" په دری میاشتنۍ مجله پښتو سنګران مولانا عبد القادر اکتوبر، نومبر، دسمبر ۱۹۵۹ء چاپ د پښتو اکېډیمۍ پېښور یونیورسټۍ کښې په صفحه ۱۱۲ زمونږ "قلمي نسخې" د مراد شنواري مقاله کښې معرفي کړې شوې - دا کتاب د ریاست سوات د توتالۍ کلي ملا بازګل د عربۍ او فارسۍ ژبې د طبي کتابونو نه په پښتو کښې منظوم ترجمه کړې دی - په دې کتاب کښې مختلف بابونه دي په هر باب کښې د رنځ علامات او د هغې د پاره نسخې ښودلې شوي دي یوه نمونه ئې دا رنګه ده -

باب در بیان زیړی

زیړے دے په دو رنګ
بیان کړم زهٔ له فرهنګ
یو زیړ دے بل دے تور
تا ته وایم زما رور
خو دي دي دا صاحب رنځ
تړي به شي صاحب د کنج
کهٔ او بهٔ خوري د هندوانې
د پښې تا د اوبې
دا قاشه ده د خورما دا شاړي
چې په خوراک ئې ښوک داوړي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې یرقان د چا اسود وي
که ټې جهاړ تر بې سود وي

د غه شان ګران او محترم سر محقق زلمي هیواد مل په خپل کتاب "پښتو نثر اتۀ سوه کاله" کښې هم د مختلفو طبي کتابونو منظوم او منثور ذکر د "زاړۀ علوم او حکمتونه" باب لاندې په صفحه ۹۹۲ کړے دے.

زما دلته دومره بحث نه مقصد او مطلب دا متعین کول دي - چې په علم طبابت کې په پښتو ژبه کښې ډېر ښۀ ښۀ کتابونه لیکلے شوي دي چې په هغې کښې د بیمارو علامات، حالات او داروګان ښودلے شوي دي خو زۀ چې کوم کتاب دلته معرفي کوم هغه یو نایاب قلمي کتاب دے چې په پښتو کښې رومبے منظوم طبي لغت یا طبي فرهنګ دے چې په انګریزي کښې ورته میډیکل ډکشنري هم وئیلے شي تر اوسه زما د نظره په پښتو کښې منظوم طبي لغت نۀ دے تېر شوے او نۀ مې چرته ذکر - په دې وجه زۀ دا په پښتو کښې رومبے منظوم طبي لغت ګڼم او دلته یې لوستونکو سره معرفي کوم دا کتاب ماته اوس اوس د میاں فردوس شاه فقیرخېل مرتب کړو شوي شجرۀ نسب فقیرخېل او مناقب فقیرجمیل بیګ له اړخه را پېښ زو شوے دے او زما په کتابخانه کښې خوندي دے دا قلمي نسخه د "مفردات افغاني" په نوم میاں تجمّل شاه فقیرخېل تصنیف کړې ده. دا دې نه مخکښې چې په دې لغت بحث اوکړو ښۀ به دا وي چې دا دې د لیکونکي میاں تجمّل شاه فقیرخېل پېژند نه وړاندې کړم او موږ ته به دوه قسمه معلومات په لاس راشي یو به د نوم ورکي شاعر میاں تجمل شاه فقیرخېل متعلق معلومات او بل د دغه طبي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

لغت معلومات او دا دوازه قسمه معلومات به د پښتو ادب د پاره ګټور ثابت شي او پښتو ادب کښې به په دغه ډول تشه ډکه شي ځکه چې دا معلومات لوستونکو ته وړاندې شي او د محققینو په کار به هم راشي - میان تجمل شاه فقیر خېل د صاحب دیوان شاعر - عالم - مبلغ - لیکوال میان حمد الله فقیر خېل زوی دے او د میان حمد الله فقیر خېل دیوان په اګست ۱۹۹۷ کښې د دا قم د مقدمې سره مدون شوے دے - د خوشحال بابا د سکه ورور فقیر جمیل بیګ په اولاد کښې دے - د میان تجمل شاه فقیر خېل شجرهٔ نسب د کتاب شجرهٔ نسب فقیر خېل، مرتب د میان فردوس شاه فقیر خېل ستمبر ۱۹۹۱ء صفحه ۵ مطابق دا رنګه ده -

میان تجمل شاه ابن میان حمد الله ابن میاں
کمال الدین ابن شهید الدین ابن شیخ فرید ګل
ابن فقیر محمد صدیق ابن جمیل خان یا جمال خان
(فقیر صاحب) ابن شهباز خان ابن یحیٰی خان
ابن اکوړه خان ابن درویش محمد -

د میان تجمل شاه درې زامن وو چې د هغوی نومونه دا دي -

محمد اسرائیل شاه، محمد یوسف شاه - محمد ایوب شاه -

په دې کښې محمد اسرائیل شاه چې په خان میان مشهور و هم ډېر ښهٔ شاعر او عالم و - میان تجمل شاه فقیر خېل په سره چینه د یارحسین کښې سکونت لرلو او اوس ئې هم نمسي یعنې د میان اسرائیل شاه - محمد یوسف شاه - محمد ایوب شاه زامن په سره چینه او یعقوبي کښې د سوکالۍ ژوند تېروي - میان تجمل شاه فقیر خېل ډېر لوئے عالم - شاعر -

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیم ؤ د دوي د زېږېدنې نېټه معلومه نهٔ ده خو د پلار د مولوي میاں حمدالله فقیرخېل زمانه ئې ۱۲۰۰ه کم او زیات ده نو داسې معلومیږي چې په دغه هجري کښې به دوي زېږېدلے وي - ددې نه معلومه شوه چې میاں تحمّل شاه فقیرخېل د دولسمې او دیارلسمې هجري منظومانه ژوند تېرولو د خپل سکونت او ځاے ځاېګي متعلق په خپلے تصنیف طبي لغت " مفردات افغاني " کښې داسې لیکي -

په سره چینه کښې رود ه
دے زما سکونت ګور ه

او د کتاب د لیکلو نېټه هم ښائي چې موږ ترې په اسانه د دوي زمانه ټاکلے شو دوي د کتاب د لیکلو نېټه داسې لیکي

سن د هجر چې یاد بېږي
دیارلس سوه حسابیږي
څلور نور د پاسه دینه (۱۳۰۴ه)
پس لډ اوس بس دینه

ددې نه معلومه شوه چې دوي تر ۱۳۰۴ه پورې ژوند تېرولو د غه شان د خپل خاندان متعلق هم وائي -

زهٔ په اصل فقیرخېل یم
ماهیت کښې زهٔ خاخېل یم

د خپل نیکهٔ فقیرجمیل بېګ رح چې د خوشحال بابا سکه ورور وو د پس بوے ولی الله قطب الاقطاب شاعر عالم ؤ په فقیر بابا ے شهرت لرلو سکه د خوشحال بابا ئې د خاقه او سردارئ ژوند تېرو لو خو لوے خدا ے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ئې زړهٔ بدل کړو سرودار ي - خاني ئې په ته کړه او د طريقت لارئې خپله کړه متعلق وائي -

جد زما فقير بابا دے
د وليانو مقتدا دے
يا اول کښې دے سردار وو
د خټکو شهر يار وو
دے د کل خټک سردار وو
يو منصف عادل روبدار وو

دا نمونه د ميان تجمل شاه فقيرخيل پېژندنه وه. اوس راځو هغه قلمي اثر طرف ته کوم چې په مفردات افغاني نوم باندې ميان صيب په پښتو کښې منظوم طبي لغت تصنيف کړے هسې خو په پښتو ژبه کښې په نثر کښې طبي فرهنګ ډيلے شوے چې ذکر ئې ګران او محترم سر محقق زلمي هيوادمل په خپل کتاب " د پښتو نثر اته سوه کاله" چاپ ملت پرنټنګ پريس لاهور کال ۱۹۹۶ء په صفحه ۳۵۹ د طبي فرهنګ "عنوان لاندې داسې رنګه ذکر کړے دے -

د پېښور د پښتو اکېډمۍ په خطي کتابونو کښې په ۲۲۲ نومره يو پښتو طبي کتاب محفوظ دے چې ټول مخونه ۳۲۲ يا ۳۲۱ دي کتاب د مرفود کاتب په خط ۱۳۰۲ھ ق کښې کښل شوے -

معلومه شوه چې په پښتو نثر کښې طبي لغت موجود دے خو تر اوسه په نظم کښې چا هم طبي لغت نهٔ دے ليکلے او دا وياړ ميان تجمل شاه فقيرخيل ته حاصل دے چې په پښتو کښې ئې منظوم طبي لغت د مفردات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

افغاني په نوم روښانه حیثیت لري په دې قلمي نسخه کښې د جړو بوټو- مېوو- سبزو، څناورو مرغانو- معدنیاتو، کیاکانو نومونه په الفبائي ترتیب کښې راغلي دي کوم چې زموږ د مختلفو بیمارو دپاره دشفا باعث جوړېږي په دې لغت کښې ددغه توکوخیزونو معنې او تشریح په نظم کښې دړښکلي انداز سره لیکلې شوي دي چې دمفوي دشاعرۍ معیار ترې معلومېدے شي- هسې خو لغت- فرهنګ یا ډکشنرۍ وائي هم دې ته چې د هر څیز معنیٰ په تفصیل سره لیک وي خو میاں تجمّل شاه فقیرخېل د طبي اصطلاحاتو- معنو او تشریح سره سره یو ډېر اهم کار دا هم کړے دے چې پوره خواص ئې هم ورسره لیکلي چې نه صرف طبي لغت دے بلکه خواص الادویه(میټریا میډیکا) ورته هم وېلے شي ددې کتاب شروع ورب یسر وتمم بالخیر- یا فتاح الشعراء تلا میذ الرحمن ته پس بسم الله الرحمن الرحیم وَ مَا توفیقي الاّ بالله د عَلَیْهِ تَوَکَّلْتُ اُنِیْب نه پس دکتاب نوم داسې لیکلے-

"مفردات افغاني از تصنیف میاں تجمّل شاه فقیرخېل او بیا دَ لوئے خدائے حمد پاک نه دکتاب شروع کوي چې یو څو شعره یې کم

حمد شکر هم سپاس
دخپل خدائے وایم بې قیاس
چې لائق ئې د عرفان کړم
دخپل ذات ئې ثنا خوان کړم
حمد ثنا د پاک احد
ازلي دے هم ابد

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په حمد پاک پسې د نعت شریف نه پس دکتاب دلیکلو سبب ښائي چې عنوان ئې دا رنګه دے -

دربیان تصنیف کتاب هذا

او بیا داسې لیکي -

اوس سبب دے د دې کتاب — د تصنیف وایم احباب
ما چې نور علمونه ووره — تر خپل وس حاصل کړل کوره
پخپل ځائے باندې مقام شوم — له سفره په آرام شوم
خاص په کور کښې زمونږ یاره — یو د نځوړ شه سخت بیماره
دا د نځوړ وه له زمانو — چې بیمار وو سخت یارانو
زمونږ سترږې پر محکم وو — د نځوړ دا سره غم وو
مونږ طبیب ته نبض ووره — دوې نهٔ شو خوي ګوره
هر طبیب چې به داتنه — چې له نبض علاج شنه
علامات به مونږ وښل — هر حکیم به اوریدل
نا لیدلے به علاج — دې کاوه پخپل رواج
رنځ به لا په زیاتېدل شو — په علاج به یو په سل شو
په شلمه ورځ صحت — ورکړو رب په خپل قدرت
پس له دې نه علم طب — ما په ځان کړو نخود واجب
زمونږ ځائے کښې یو حکیم وو — د پر حاذق په خوي حلیم وو
ماله دهٔ کتاب میزان — کړو شروع واوره بیان

میزان دهٔ ټخنه ما خلاص کړو
رښتیا دا چې مونږ کوز پاس کړو

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې کوم ځای به پاتې شنه،
ما به ځان څخه بیل نه کوونه
چې میزان خلاصېدو رور ه
د پس لغات جمع شو گوره
ما وې پاتې گران لغات شو
زده کول ئې ضروریات شو
یوسف زي کښې حکیمان وو
مشهور چې څوک عیان وو
ماله هر یو نه پرسان کړو
دوي په هر یو دا بیان کړو
دا لغات مشهور گران دي
عربي - فارسي - یونان دي
دا پوهېږده په وړاندې څه ته
زیاتې رسېږي مه کوه ته
زړه زما شو د پرېشانه
گرځېدم به سرگردانه
حکیم نه وه په دا شانې
چې کامل وي طب کښې جانې

نیت مې اوکړو د سفر
لازم شهر ته مې راېش

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

حکیمان په کښې بسیار وو   هر بازار کښې صد هزار وو
مګر کوم چې پوهنده وو   ماهیت کښې رسنده وو
د هغو ملاقات ګران وو   مخلوقات ورته څندان وو
مګر زه ورته درېره شوم   پاک الله ته په اسره شوم
خدای زما نصیب بهتر کړو   ترې شروع مې طب اکبر کړو
ورځ په ورځ مې بخت بلند شو   هر مشکل راته سرګند شو
علم طب راته حاصل شو   طبابت زما کامل شو
راغات ماته مخلوقات شو   زوګ مې خور په هر تماشو
سائلانو راته سوال   تل کاوه په دا منوال
یو لغات که شي تیار   د هر چا به شي پکار
نیت مې اوکړو خدای ده دیار   یو لغت تصنیف کړم یاره
په پښتو ژبه اسان   چې هر څوک شي پرې پوهان

چې هر څوک ترې بهره مند شي
په کامل مقصود خورسند شي
ما دې هم په دعا بانندې
یاده دې که څوک بنده کاندې
بس کړه میان تجمل شاه ته
خپل مقصود کړه زر انشاه ته
طالبان درته حیران دي
دې کتاب پسې ګریان دي

(c) ketabton.com: The Digital Library
د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

حکیمان کهٔ بیماران دي
دے تصنیف ته په ارمان دي
شپه او ورځ کړي دا کلام
افسوس زر شي لغات تام

دا وو د لغت د لیکلو سبب چې میان تجمل شاه فقیرخېل لیکلے او هغه تول حال ئې پکښې لیکلے دکوم په وجه چې دې طبي لغت لیکلو ته تیار شو - دا طبي لغت تول ۲۴۲ مخونه لري په خړ کاغذ په تور سیاهۍ لیک دے. هر صفحه ۲۱ کرښې لري خط ئې واضحه نستعلیق دے تقطیع ئې ۱۰.۵ سنتي میټر × ۵.۰۷ سنتي میټر دجړو بوټو معدنیاتو حیواناتو او ماګانو نومونه په الفبائي طریقې سره لیک دي هر نوم په تور سیاهۍ سره په غټو ټکو کښې لیک دے او سره کرښه ئې ترې په څلور کوټ شکل کښې تاؤ کړي دا کتاب په اتویشت (۲۸) بابونو کښې تقسیم کړے شوے دے. د دوهمي باب شروع داسې کوي -

باب اول دربیان ادویه کهٔ حرف اول آنها الفقاست

فصل الالف مع الالف دا دوه بیتے معنی او خواص د آبارزده دوېم د آبنوس - دریم د آمیس څلورم د آبیل په دې ترتیب سره لیکي دلته به دې یو دوه مثالونه اولیکو چې ددې کتاب په صفحه و بانديي لیک دي -

۱- آبارزده !

آبارزده کسره دلبره عربي ده لب شکره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یونانی کښې زما روره | امو یسقون بلې ته گوره
په رومي کښې هم دا نوم دے | حکیمانو ته معلوم دے
په زبان د هندوستانے | نوم یې بنگ دي ښه عیان
په پښتو کښې چې مرقوم دي | سوي مس هم د د نوم دي
دا هم سترگوله پکار دي | ښه دارو د هر بیمار دي
په دویمه درجه کښې | سرد هم خشک دي امزجه کښې

۲- آ ابنوس :

آ ابنوس لغت اے که | دا شه زده کړه نیک نفسه
په رومي کښې امکینس دي | سیفا فیطوس یوناني ښې دي
په فارسي هندي کښې یاره | پښتو هم ورسره شماره
دده نوم ابنوس مشهور دے | ویه وله یارې گور دے
حار یابس دي زما روره | په دویم درجه گوره
شپږ ماسې قدر لرینه | یاد کړه ته په خوي شیرینه

که په دې بره شعرونو غور اوکړے شي نو ددې نه د میا تجمل شاه فقیر خیل د علم او د حکمت اندازه په اسانه لگیدے شي چې دیو شیز معنی یې په عربي، فارسي- یوناني- رومي- هندي او پښتو کښې لیکلي. د غه شان په دې کتاب کښې یې ډیر نایاب او عجیبه څیزونه یاد کړي- د کتاب په آخر کښې لیکي-

تمت المفردات افغانی

شکر شکر کتاب تام شو | فکر مند زړه مې آرام شو

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

زهٔ د فکر په دریاب | شپه او ورځ ووم عرقاب
فکر یوځ عظیم دریاب وو | زړهٔ زما عرق ناپاب وو
مرجونیا غوندې ګرزان | ما کوهٔ تیارهٔ کښې جان
جګې یون زما خوراک وو | دې کتاب ته مې یښخاک وو
ناګاه لعل دُر الماس | ما پیدا کړل د پرې قیاس
په نامه د خداوند | و بښل کړل ما په حاجتمند
حاجتمند ورته اکش | طالبان دې د پر دلیس
دې د طب په نیت روان شي | شروع او کړي حکمت خوا شي
چې لغت راشي ستونا شي | له استاذ نه په خفګان شي
یو لغت دده چې پر بېن دي | شروع کړي کتاب کښې دي
بعضې لولي نهٔ پوهېږي | عبس تېرول عمر کړېږي
دا لغات دے دُر ګوهر | بلکه د پر دې ترې بهتر
په نامه د کردګار | دې قسمت په طلب ګار
حاجتمند چې نفع مند شي | مطلب بیا مومي خرمند شي
پاک مولا ته دې فریاد کړي | ما دې د پر په دعا یاد کړي
تل دُعا دې راته کوینه | شاید خدائے ما او بخښینه
دا له کړي خپل دیدار | د جنت بوستان د بهار
بس کړه میان تجمل شاه ته | فضل غواړه دا الله ته

که نازل فضل په ما شي
مس عمل به مې کیمیا شي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د کتاب د خاتمې ښتیه په دې شعر سره لیکي .

سن د هجر چې یاد پړې
د یار لس سوه حاببړي (۱۳۰۲ه)
شلوی نوی د پا سه ویته
پس له دې د بس اوس ویته

د دې شعر نه معلومه شوه چې دا کتاب میاں تجمّل شاه فقیرخېل په ۱۳۰۲ه کښې لیکلے - دا وو په پښتو کښې رومبنے منظوم طبي لغت او د دې د مصنّف میاں تجمّل شاه فقیرخېل متعلق څېړنه هیله لرم چې د تحقیق تن ي به پرې ځیله تنده ماته کړي

کتابونه

۱- فقیرخېل تجمّل شاه میاں - مفردات افغاني - طبي لغت منظوم پښتو قلمي نسخه در کتابخانه میاں وکیل شاه فقیرخېل ساول ډهېر مردان

۲- طب نامه د خوشحال خان خټک مرتبه محمد تقویم الحق کاکاخېل خوشحال ریسرچ سل پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۸۵ء

۳- افغاني اثر عبدالحلیم - تېر هېر شاعران - پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي ۱۹۶۳ء -

۴- هیواد مل ز لمي - د پښتو نثر اته سوه کاله - ملت پرنټرز پرس لاهور ۱۹۹۶ء

۵- حمیدالله صاحبزاده - د کوک کېږدۍ - پښتو ادبي بورډ کوټه ۱۹۹۶ء

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

۶- فقیرخېل فردوس شاه میان شجره نسب فقیرخېل انجمن اتحاد فقیرخېل چشمې اکوړه خټک ستمبر ۱۹۹۱ ء

۷- د میاں حمدالله فقیرخېل دیوان تدوین و مقدمه میاں وکیل شاه فقیرخېل اگست ۱۹۹۷ ء

۸- مجله اباسین پېښور میاشتینۍ اکتوبر ۱۹۹۰ ء پریس انفارمېشن د ډیپارټمنټ پېښور -

۹- مجله پښتو دری میاشتینۍ اکتوبر نومبر دسمبر ۱۹۵۹ ء پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

خوشحال خان خټک او حکمت

که چیرې موږ په حکمت لفظ غور وکړو نو دا د عربۍ ژبې یو داسې لفظ دے چې د عقل پوهې - دانشمندۍ - چل ترکیب د هر څیز د حقیقت معلوم‌ولو علم و فلسفې او د طب دپاره استعمالیږي او دا معنې او توبیر چې په چاکښې موجود وي هغه په حکیم - دانشور - عالم - طبیب یادیږي. حالانکې په نن زمانه کښې موږ اکثر طبیب ته حکیم وایو او د حکمت خاوند ئې گڼو چې داسې نه ده - حکمت یو داسې لفظ دے چې د دې جولۍ ډیره اوږده او پراخه ده لکه څنګه چې د معنو نه ظاهره ده دا لفظ د ډېرو علمونو احاطه کوي - چونکه دلته دا لفظ د موضوع په لحاظ د خوشحال بابا سره تړلے شوے دے او دا موضوع داسې موضوع ده چې په دې باندې په لږ وخت کښې مختصره مقاله لیکل او وېل د دې موضوع د شان سره سمون نه خوري - ولې چې خوشحال بابا یو داسې نابغه عصر هستي وه چې د هغوئ ټول ژوند د حکمت او دانائۍ نه ډک وو - خوشحال بابا پخپله یو بشپړه انسائیکلوپیډیا وه او د دوئ

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ژوند هر اړخ یې ژوره مطالعه غواړي او دغه مطالعه بیا دې موضوع حق اداکوي که چرې ووایم چې خوشحال بابا یو فنکار دئ - یو شاعر دی نو دا خبره نیمگړې ده او بې وزنه ده که زه ووایم چې خوشحال خان بابا مفکر دے مصلح دے. خودشناس، مردم شناس دے. سیاستدان دے - سردار دے د عمرانیاتو ماهر دے - پت پال دے ننگیال دے - جنگیال دے. سپه سالار دے د طب پوهان دے. د نباتاتو ماهر دے د فطرت او قدرتي اثارو مشاهده کوونکے دے. د نازکو احساساتو خاوند دے. شاعر دے. عالم دے د ښکاریاتو ماهر دے - پښتون نفس شناس دے سماجي او اصلاحي غړے دے. فلسفي دے صوفي دے سیاح دے. مؤرخ دے. محقق دے - د هنرونو خاوند دے او د ډیرو علمونو نه خبردار دے - او هرکله چې دا خوبیه لري نو بیا خو حکیم دے - دانشور دے او د حکمتونو کان دے او دا وجه ده چې شاعر مشرق حضرت علامه محمد اقبال د دغه نابغه شخصیت نه ډیر متاثره ؤ او داسې ئې وائي -

ان حکیم ملت افغانیان
ان طبیب علت افغانیان

خوشحال بابا یو داسې هستي وه چې د پښتون قام په خوبو او علتونو باندې پوهه ؤ د حکمت چې هر څومره معنې دي دا ټولې په خوشحال بابا کښې موجود وے - خوشحال بابا که د کائناتو مطالعه کوی او که د فطرت د رنګینو ښکلا او ښائست مطالعه کوي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او هغه بیا د شعر په ژبه کښې پیدې نو هم ئې د عقل او پوهې په رڼا کښې په یو خاص ترکیب او طریقې سره پیش کوي. دغه حکمت دے او کله چې انسان ته د انسانیت معراج ورښائي. نو هغه هم ډېر په حکمت سره د انسان د ذهن نازک تارونه په داسې انداز کښې اوچیړي چې انسان د خپل حقیقت او د قدرت د اسرار و رموز نه خبردار کړي ځکه خو وائي۔

د خوشحال وشپل معقول دي
پرې به پوه شي چې عاقل وي

د خوشحال بابا ذات د ګڼو علومو منبع وه او دا تول علومونه هغوي مونږ ته په خپلو تصنیفاتو کښې پرېښودے دي که ټش د هغوئي دیوان په ژور نظر او کتے شي نو هر شعر ئې د حکمت نه ډک دے او ځکه خو وائي۔

درست دیوان مې لکه باغ د علم ګنج دے
پکښې هر رنګه ګلونه هر نهال

که د خوشحال بابا حکمت مونږ په معنیٰ د طب کښې اخلو نو دغه میدان ئې هم ګټلے او که په دغه اړخ غور او شي نو خوشحال بابا یو ستر حکیم طبیب معالج هم و. هغوئي نه صرف د انسانانو د علم طب نه واقف وو بلکې د مرغانو طب ئې هم زده و او د بیمارو او دارو ګانو نه په ښه شان خبر وو او ځکه خو د خپل حکمت باره کښې وائي۔

د حکمت وا ښل به وا ئم مختص
په معنیٰ کښې قیمتي لکه ګوهر

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

که موږ د خوشحال بابا د شاعرۍ جاج اخلو نو داسې موضوع به نه وي چې هغه به د دوی په شاعرۍ کښې نه وي اوځکه خو پیر محمد کاکړ وائي۔

ع کۀ څوک بحر مواج وائي ورته ښائي
په دیوان کښې ئې موندے شي هر شان شعر

او دغه شان یو پښتون شناس مستشرق میجر راورټي هم لیکي چې

"د مغرب د شاعرانو په شان د خوشحال بابا د پاره هیڅ یو مضمون هم غیر نه دے"

د خان بابا شاعري ټوله د حکمت او دانائۍ نه ډکه ده او ځکه خو وائي۔

قصیدې لرم غرا له هر بابه
په حکمت په نصیحت کښې مالامال

او بل ځائے وائي۔

رباعي ده کۀ قطعه کۀ مثنوي دے
همګي واړه ګوهر دي دُر و لال

او بیا نو د خپل شاعرانه حکمت په دا ګه اظهار کوي۔

بند و بست د پښتو شعر ما پیدا کړو
کنه شعر د پښتو وو غیر سال
نه ئې وزن نه تقطیع نه ئې عروض وو
دوه مصراع ئې د خفیف بحر دوه طال

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

دي ته معلومه شوه چې خان بابا د شاعرۍ په هر يو صنف باندې پوره پوره حکمت لرلو او دا د هغوئ د علم و حکمت کمال دے چې په شاعرۍ کښې تجنيس حسن تعليل طباق الاضداد، ابهام - صنعت ترصيع، تنسيق الصفات - د فطرت شاعري - تاريخ گوئي موندے شي او هر کله چې دا حکيم موږ ته د حکمت خزانې پرانځي نو موږ ته د سياست چل ښائي - د سردارۍ او حکومت کولو حکمت ښائي - د خودۍ درس راکوي - د ژوند تيرولو حکمت را ښائي د ننګيالو او جنګيالو د غيرت او پت د عظمت او عزيمت د حکمتونو پټ رازونه را ښکاره کوي د خپل ښيګړې د صلح او امن د صبر او شکر د ګفتار او کردار درس راکوي غرض دا چې دا سې هيڅ يو هنر نشته چې د دے آفاقي او اجتماعي شخصيت د حکمت په کسوټۍ وهلي نه وي او موږ ته ئې په ګوته کړي نه وي دا حکيم موږ ته د سياست او رموز مملکت - سردارۍ او حکومت چلولو د پاره د کامیابۍ حکمت په دا طريقه را ښائي -

ورکول توري وهل دا دواړه بويه
چې پرې کار د سردارۍ شي انصرام
يا شکيه د يوه خدائے ده ياد توري
په جرګو مرکو نه شي کار تمام
که سردار د خلقو زر لري هنر
بندوبست د عالم نه شي بې ضمصام

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

او د غه شان د سردارۍ د پاره دولت هم وسيله کڼي او وائي -

چې زر لري په کور کښې
هاله شي ښه سرداري

او بيا د کاميابۍ سردارۍ اُصول هم را ښائي :-

يا سردار لره ځيل عقل
يا وزير صاحب تدبير
که هر څو ئې عقل ډېر وي
بيا هم يو به ښهٔ وزير
که نهٔ دا وي نهٔ هغه وي
په ژوندون ئې بويه وير

که هر څوک حکومت کول غواړي نو هغه خلقو ته د کاميابۍ او کامرانۍ راز ورښائي او په دې حکمت ئې پوهه وي چې په کوم بادشاه کښې عدل و انصاف نهٔ وي نو هغه به ناکامه وي - لکه وائي -

ملوک چې عدل، عقل کرم لري
اندوه ئې کم وي له چاځهٔ غم لري
چې دا ئې نهٔ وي د ځان غليم دے
ځان پخپله عالم ته گرم لري

دا خو ئې وه د سردارۍ او حکومت کولو د پاره د حکمت رازونه د غه شان دا نبض شناس حکيم د هوښيار سړي نښانې هم په داگه کوي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هوښيار به هيڅ چرې بې ځايه کار نهٔ کا
هم به بې وخته د خولې ګفتار نهٔ کا
په خوله په لاس به هيڅوک آزار نهٔ کا
چې بد کړه ورد ے هغه به يار نهٔ کا

دغه شان د کم عقل او احمق سړي خويونه په تفصيل سره په ديوان کښې د حکمت په سلسله شته - او کهٔ غواړې چې په پردو زړونو دې حکومت اوکړم او هغه دې خپل کړم نو د حکمت دا نسخه ئې د ځان سره غوټه کړه -

د هر چا سره نرمي ملائمت کړه
کند وي چې په دا خپل کړي د چا زړونه

حکيم الملت خان بابا خوشحال خان خټک يو دا سې قيمتي ګوهر را ښائي او وائي کهٔ چرې چا هم دا حکمت خپل کړو نو د کامياب ژوند تېرولو تجسّس به ئې هغه دا رنګه ده -

د هر چا سره د ښو سلوک با ئداد ے
په بدی کښې څهٔ فائده کوم سود و نه
هغه کار چې په نرمۍ ترسره کيږي
څهٔ حاجت چې رساوشي تر جنګونه
کهٔ پخپله د خپل ځان په بدی نهٔ ئې
د مارونو په غارمهٔ منډه لاسونه
په خپلوانو باندې هومره خشم مکړه
چې پردي در ځني تښتي په مکونه

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دې قول د چا اوکړو نوړې مکړه

تل په عهد قول ټینګ وي ښه میړونه

په رښتیا کښ په دروغ وې سوګند مه خوره

منافق دے چې ډېر ډېر خوري سوګندونه

د حرص ستړی مړې په قناعت کړه

چې په کور کښې دې د نبار شي نعمتونه

هر چې شرع فرمائي په هغه کار کړه

مه عمل کوه په رسم په دودو نه

درته وا یم چې په کوم توکي به روښنه شي

چې د هر چا سره ښکاري څوابونه

همیشه روسه څوله پته لکه ناوې

چې ضرور شي هاله اوکړه دوه حرفونه

دلته به د اختصار په توګه د خان بابا د حکمت د وېشا کانونه څه برخه ډېر بیان کړو۔

ژبه

په بده ژبه ځان ځي جهان ځي

ایمان هم ځي واوره طالبه

بل ځاے وائي -

ژبه په تن کښې څه عجائبه ده

صحت هم ژبه ده ژبه هم تبه ده

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

پچې ښهٔ مې ځیر کړو ښهٔ پرې خبر شوم
جنت هم ژبه ده دوزخ هم ژبه ده

خپړ ښیګړه

وکړې واړه کارونه خپل کا
مردان هغه دي چې کار د بل کا
څوک چې آرام ګټي د نیکو نام ګټي
د څوږدو زړونو دارو به تل کا

سخاوت

کهٔ ګنجونه د قارون درته انبار شي
په هر لور چې غورځوه په سخاوت

پت

سر دې دروې مال دې دروې پت دې نهٔ ځي
د سړي د چارې ګل څوچې په پت دي

قناعت

د جهان په خزانو به دې خندا شي
کهٔ توانګی په خزانو د قناعت شې

رشتیا ویل

رشتیا کړه د هیچانه مهٔ ویرېږه
رشتیا سړے له هره بلا خلاص کا

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

ګفتار و کردار

سړے که ښهٔ دے په ښهٔ ګفتار ښهٔ دے
ګفتار که ښهٔ دے په ښهٔ کردار ښهٔ دے

صبر و شکر

دانائے مهٔ ګڼه - چې صبر نهٔ لري
چې صبر نهٔ لري، حکمت به څهٔ لري

خودي

(۱) کهٔ تهٔ یې په منت موے وائے مهٔ خله
کهٔ د چا په باغ کښې بوټے د کیمیا وي

(۲) په منت سره حلوه مهٔ خوره خوشحاله
تر حلوې نه لا بهتر دے وچ کنډک

(۳) د منت دارو کهٔ مرګ پکار یې نهٔ دي
کهٔ علاج لره یې راشي مسیحا هم

ننګ و غیرت

په جهان د ننګیالو دي دا دوه کاره
یا به ووخوري ککرۍ یا به کامران شي

دغه شان کهٔ د پښتو یک دووونو په منفرد اندازکښې
یې د زنځیرۍ په نوم ایجاد کړې کهٔ د فراق سندرې یې ویلي
نو هغه یې هم د حکمت او دانش په رڼا کښې ویلي د فراق

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نامه نه يې سرګنده ده - که د دين علم يې د مختلفو مسئلو په صورت کښې را ښودلے نو فضل نامه يې د کتوده که غواړې چې د غېرت او عزت پټکے دې په سر کړم نو د مختلفو هنرونو او ښو خصلتونو زده کړې او کړه نو بيا به هغه خلقو کښې شمار شې -

ﮯ چې دستار تړی هزار دي
د دستار سړي په شمار دي

د دې زدکړې د پاره دستار نامه د حکمت او علم و دانش لوئ شاهکار دے که غواړې چې د بازونو ښکار - د بازونو ساتلو - خوراکونو - بيمارو او علاجونو نه خبر شم او نه يوا څې د احکمت حاصل کړم بلکې د باز غونډ نې خويونه زده کړم او ځان کښې پيدا کړم -

ﮯ چې وهل خوړل - خوړول کا نو ځه نه مے باز شاهين دے
چې يې سوړې لره يوسي يا مېږے دے يا فاره

باز نامه يې د حکمت د که خزانه ده - د حکمت نه ډک کتابونه به يې کوم کوم ياد وم سوات نامه يې ياده کړم که بياض يې ياد کړم - هدايه يې ياده کړم که آئينه يې ياده کړم د احکيم که يو طرف د انسان د سوکالۍ او خوشحالۍ ژوند تېر ولو حکمتونه په ګوته کوي نو بل طرف ته د دې هر څه حاصلولو د پاره انسان په صحت روغ جوړ - طاقتور او خوشحاله ليدل هم غواړي نو د غه غم يې په سر هم اخستے په هر بوټي کښې يې صحت ګوري او حکمت نه ډکه طب نامه ليکي په دغه طب نامه کښې د

د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ : www.ketabton.com

کانو
بنیادم د بیمارو علاج د جړو بوټو دارو گان او د نورو ناروغتیا
نه د بچ کېدو طور طریقې ښائي او د لته ځان هغه طبیب معالج
ثابته وي کوم چې موږ په مروجه ژبه کښې حکیم بولو- او دا
حکیم د حکمت پټ رازونه د نظم په ورو کي بحر کښې د طب تاجې
زیب و زینت جوړه وي او د هر څه مخکښې بنیادم ته د وجود
د صحت سره د عقل و صحت ورده هم لازم گڼي ځکه خو وائي

یو صحت بل عقل غواړه
ته په دا کښې خوبي غواړه
که دا دواړه تو که نه وي
نور هر خوبي لاړه

دغه شان د هغې نه پس بنیادم ته د ښه صحت راز ښائي-
چې که چرې دا راز مو خپل کړو نو بیا به په اسانه د بیمارونه
بچ شي او وائي -

ـه

ا بدال په دا ځلور خویه ابدال وي
کم و بل کا - کم د چا سره گڼډوونے
کم ملا ستے کا- کم خوراک کا کمه مینه
په دا شان ئې په عالم کښې دے ژوندون
دې نه پس د خوراک ځښاک باره کښې وائي -

ـه

که اوبه دي - د باران یا د چینې دي
د کوهي اوبه ضرور دي د بشر

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښې سړې خوږې اوبه د سړي ځان دي
ولې تود طعام - سړې اوبه ضرر
چې تودې اوبه څوک څښي عمر و وهلي
پرې نقصان د اشتها شي رنګ اصفر

او بل ځائے کښې د حکمت خبره کوي او وائي که قوت او
طاقت زیاتول غواړې نو دا څیزونه استعمال کړه -

که قوت زیاتوې تل خوره شوده پیی
چې تر دا نه دارو نیشته معتبر
که ئې موږي اوړي ترے کبینه خوره
خو په سود ئې خبر مکړه نچل پسر

او دغه شان ډېرې د حکمت خبرې ئې په طب نامه کښې
د "صحت خبرې" په عنوان سره لیکلې چې که ئې عمل پرې
اوشي نو بنیادم د ډېرو بیمارو نه په امان کېدے شي په
طب نامه کښې د سردرد بیمارے - د نیم سردرد د سترګو بیمارے
د فالج بیمارے - د یرقان بیمارې - د ګېډې بیمارې د غاښونو
بیمارې - د نس خوږې بیمارې - د بواسیرو بیمارې - د
ناسور بیمارې او د ښځو او د سړو نورې پټې او ښکاره
بیمارے ښودلے شوې او د هغې نښانې په ګوته شوې دي.
پس د هغې نه ئې د جړو بوټو داروګان چې په آسانه ملاویدے شي
خوشحال بابا موږ ته ښودلي او ورسره ورسره ئې د اهم راښودلي
چې د هغه طبیب نه علاج مه کړه چې د اخوږو او خاصیتونه نه

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

لري لکه وائي -

(۱) د هغې طبيب طلب کوه خوشحاله
چې د مخ په تجلّی کښې ئې صفا وي

(۲) د هغې طبيب نوم څهٔ اخلې خوشحاله
چې بيمار ورسره راشي بيا بيمار ځي

(۳) د طبيب دارو هله خوره چې حاذق وي
د ناقص طبيب دارو لري خطر

او چې د دې خوبو مالک حکيم او طبيب نهٔ وي نو هغه په حکمت چرې هم نهٔ پوهېږي او څوک چې بيا د دغه حکيم نه علاج کوي نو خوشحال بابا د دغه سړي باره کښې وائي -

سل هغه سړے احمق بللے بويه
چې په هر طبيب دارو کا د رنځونو

هر څوکهٔ موږ او ليکو او او وايو نو په خوشحال خان خټک او حکمت ليکل او ويل ډېر مشکل کار دے بلکې دا ډېر وسيع او ژور تحقيق موضوع ده ځکه چې هم د خان بابا غونډې حکيم الملت او حکيم الحکماء باندې ليکل او نوستل د چا د وس خبره نهٔ ده ولې چې -

د خوشحال خبرې دُر دي
چې ئې کښلي په قرطاس

واقعي چې د خوشحال بابا هره خبره هر شعر د حکمت ملغلره ده او څکه خو خوشحال بابا وائي -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ـه دانا به پرې پوهېږي د ناپوهو کارېږي نېشته
دا دُرچې په بيان خوشحال خټک وئيلي

کتابونه

۱- کليات خوشحال خان خټک سره د مقدمې دار و ارشاد دوست محمد کامل ۱۹۵۲ء اداره اشاعت سرحد پېښور

۲- خوشحال خان خټک (اردو) مولف دوست محمد کامل ۱۹۵۱ء اداره اشاعت سرحد پېښور

۳- دستارنامه د خوشحال خان خټک ۱۹۹۱ء پښتو اکېډيمي پېښور يونيورسټي -

۴- بازنامه خوشحال خان خټک مرتبه همېش خليل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډيمي پېښور -

۵- طب نامه خوشحال خان خټک مرتبه تقويم الحق کاکاخېل ۱۹۶۶ء چاپ کابل -

۶- طب نامه خوشحال خان خټک مرتبه تقويم الحق کاکاخېل ۱۹۸۵ء پښتو اکېډيمي پېښور

۷- خوشحال و اقبال (اُردو) مؤلف مير عبدالصمد ۱۹۸۲ء عظيم پبلشنگ هاؤس پشاور

۸- توريالے پښتون ۱۹۷۱ء پښتو ټولنه کابل

۹- خوشحال نامه ۱۹۸۰ء آباسين آرټس کونسل پشاور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰- خوشحال خان خټک او د ده ادبي مکتب دکتور عارف عثمان ۱۹۸۲ ز کابل چاپ

۱۱- مجــله پښتو خوشحال خان خټک نمبر مارچ اپریل مئی ۱۹۸۰ ز پښتو اکېډیمي پېښور -

---

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

فقیر جمیل بیګ (جمال خان) رح د شاعر په حیث

د پښتو ادب که په دواړخیزه کتنه و مطالعه وکړے شي نو که نثر دے او که نظم د دې دواړو صنفونو د پرنخو سرڅخه کول پښتو ژبې ته خاص او لوړ مقام ورکول او دا په نورو ژبو کښې ممتاز کول تر دې چې د پښتو ژبې یک دود په نوي انداز کښې نیکل د دې هر څه فخر او وياړ یو دا سې کورنۍ ته حاصل دے چې هغه کورنۍ تر ننه پورې پښتو پښتو بې اسرې نه کېږه بلکه تر ننه يې پښتو سره پښتو وکړه دکوي هغه کورنۍ د نوې خان بابا خوشحال خان کورنۍ ده لکه چې وائي -

ما خوشحال چې په پښتو شعر بيان کړو
د پښتو ژبه به اوس په آب وتاب شي
او دغه شان بل ځائے کښې وائي -
هميشه به پړدې نادې وې د بلبلو
دا چې ساز کړه نن خوشحال په ویل باغ
او دغه وجه ده چې نن د پښتو نوم اخستو سره د لوستونکي او

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ښکونکي په ذهن کښې هم دغه یو نوم د لوی خان بابا خوشحال خان راځي - هغه ځکه چې لوی بابا خوشحال دا ډېر په ادب و تاب کړې ده. د خوشحال بابا کورنۍ کښې ډېر لوی لوی ستر عالمان، شاعران ادیبان تېر شوي دي او اوس هم شته. د سرو سره سره ددې کورنۍ ښځې هم د دغه میدان کښېلي دي لکه بي بي حلیمه - تاج بي بي وغیره. د خوشحال بابا او د هغه د زامنو کتابونه د هر پښتون په کور او کتابتون کښې پراته دي خو زه نن د خوشحال بابا د کورنۍ د یو داسې فرد متعلق لیکم چې هغه هم عالم دی - هم ادیب دی هم شاعر دی او هم ولي الله دی خو لا تر اوسه په ادبي دنیا کښې گمنام دی او د چا ورته پام شوی نه دی البته په روحاني دنیا کښې لوی مقام لري او د ډېرو کمو لیکوالو ته ئې د ادب سره د تعلق معلومات او خبر شته -

دغه لویه هستي د لوي خان بابا خوشحال خان نیکه او د جمیل خان رح دی چې په ادب کښې جمال خان دی او په روحاني دنیا کښې د خواجه جمال الدین او فقیر بابا په نوم یاد شوی او زیات شهرت په فقیر بابا لري او د تصوف دغه نوم ئې په دې ټولو نومونو غلبه موندلې ده هغه ځکه چې د دې دنیاوي جاه و جلال بادشاهي نوابۍ ته لته ورکړه او د تصوف او سلوک منزلونه ئې د ډېرو ریاضتونو او جذب و حال د کیفیتونو تېرېدو نه پس موندلي وو او ځکه خو د قطب الاقطاب او غوث الزمان په درجو فائز شوی وو او د اټک د حضرت جي بابا د شیخ یحیی رح غوندې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لویې پاڼۍ مریدان ئې په سلسله چشتیه کښې پېدا کړي دي دغه لوړ مقام دے چې خپل سکه رور خوشحال بابا ئې د فراق او غم په حالت کښې هم د فراقنامې په شعرونو کښې داسې ستائي -

چې مې رور په کښې طاعت کا

هغه غر دے خدائے جنت کا

خدائے دې غم ورځنې یوسي

خوښ خورم دے په کښې اوسي

چې د رور مې پرې مقام دے

په اغه غر دې ما سلام دے

دغه وجه ده چې د خوشحال بابا د اولاد سلسلې ته خان خېل وېلے شي او د فقیر بابا جمال خان سلسلې ته فقیر خېل میاڼګان وېلے شي دا قام هم د دوي نمسے دے جمیل میان د علم ظاهري او د علم خفي علمونه لرل او لیکل - لوستل - و بېل به ئې په ډېر ښکلي انداز کښې کول ددې متعلق په مناقب فقیر جمیل بېګ د شمش الدین کاکاخېل چاپ له اړخه انجمن اتحاد فقیر خېل په سریزه د میان فردوس شاه فقیر خېل د چشمې اکوړه ختک په صفحه ۲۹ داسې لیکي

په مسجد کښې وو د شه

په شرې ناست وو مېنه

کتابو نه ورته جمع

ده کتل په خاطرجمع

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهٔ صرف صوفي عالم - ولي الله وو بلکه په ادبي میدان کښي ئې د خپلې کور نۍ ښه رغ ځګ ساتلے دے او دوه رخهٔ ئې په فارسي ژبه او پښتو ژبه کښي لیکلي او وسپي دي په فارسۍ ژبه کښي ئې ډېر غټ غټ علمي کتابونه لیکلي دي چې په پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي کښي د قلمي نسخو په شکل کښي خوندي دي چې نمونه ئې په دا رنګ دي -

۱- دل تذکرة الاولیاؤ (۲) نور محمدیه

دل تذکرة الاولیاء تقریباً د پنځو سو صفحو دروند کتاب دے اوس اوس ئې پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي ترجمه چاپ کړې ده په دې کتاب کښي د لویو لویو اولیاء ذکر دے دغه شان ئې نور محمدیه نومې کتاب چې تقریباً د څلور نیمو سوو صفحو غټ کتاب دے او په کښي ډېر عالمانه بحث په ۲۷ رشیں (یشتو) بابونو کښي شوے دے او ددې نه د هغوئ د علم او پوهې اندازه لګېدے شي مېل درېم کتاب ئې د افغانستان په کابل ارشیف ملي کتابتون کښي د مناقب شیخ رحمکار په نوم فارسۍ کښي لیکلے چې اوس اوس ئې د اسد الله شعور په سریزه سره د افغانستان د علومو اکېډمۍ په فارسۍ کښي چاپ کړے په دې کتاب کښي ئې د خپل مرشد حالات لیکلي - دا هم یو غټ کتاب دے - ددې نه علاوه ئې نور ډېر کتابونه په مجمع البرکات نومي قلمي نسخه کښي یاد شوي دي خو تر اوسه په لاس چاته نهٔ دي راغلي کېدے شي چې چا سره وي یا ضائع شوي وي د مجمع البرکات فارسي قلمي نسخه چې عکسي نقل ئې د راقم سره

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

دے په صفحه ۳۰۱ باندې د دغه کتابونو نومونه دا رنګه دي -

۱- شمس العارفین ۲- قدوة العارفین ۳- زبدة السالکین ۴- سراج العاشقین ۵- خلاصة الطالبین ۶- تحفة المقربین -

کېدے شي چې دا کتابونه په دغه وخت کښې د مجمع البرکات ۱۲۸۵ ھ د مولف مخکښې په دغه زمانه کښې تېر شوي دي او هغوئ ترې استفاده کړي وي د دوئ د شاعرۍ متعلق پوهنې ځېړنه د افغانستان ستر محققینو - عالمانو ادیبانو شاعرانو کړې ده چې په هغې کښې ستر محقق ارواښاد عبدالحی حبیبي - دکتور عارف عثمان - عبدالله بختاني خدمتګار زلمي هیوادمل غونډې ستر ځېړندوال شامل دي غواړم چې د هغوي د ځېړنو نه پرده اوچته کړم او دلته یې اولیکم ولې چې بیا زما مقصد به واضحه شي -

په کتاب "پښتانه شعراء" دریم ټوک د پښتو ټولنې د تاریخ او ادبیاتو له څانګې کال ۱۳۴۲ ھ ش کښې په صفحه ۹۰۳ باندې لیکي -

جمال خان د خوشحال خټک مشر ورور وو او لوې ولي او صوفي تېر شوے دے د پښتو شاعر هم وو دیوان لري -

په کتاب "خوشحال خان خټک او ددهٔ ادبي مکتب" د افغانستان د علومو اکېډمي چاپ د دکتور عارف عثمان په یک سوه کال ۱۳۶۱ ھ ش او ۱۹۸۲ ء صفحه ۱۸۲ باندې دکتور عارف عثمان د جمیل خان باره کښې لیکي -

د غه شاعر د خوشحال خان خټک کشر ورور دے او په پښتو کلاسیکو ادبیاتو کښې د ادیب - عالم او متصوف په حیث

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

یادېږي او د علاقه لرونکو د اختلام وړ ګڼل کېدلې دي
دغه پوهه شاعر چې تر اوسه پورې یې دیوان نه
دی چاپ شوی د ځوانۍ په وخت د جمیل بېګ په نامه
مشهور وو.

دغه شان ستر محقق عبدالله خدمتګار بختاني په خپل تالیف پښتانه شعراء پنځم ټوک له اړخه د علومو اکېډمي افغانستان کال ۱۳۰۷هـ
ش کښې په صفحه ۳ باندې لیکي.

فقیر جمیل بېګ د مستېر او جذبې په وخت کښې منظومې
توتې ویلې دي.

ددې وېنا نه پس یې د فقیر بابا رجمال خان، هغه منظومې توتې لیکلې دي چې هغه به ددې مقالې په آخر کښې د هغې نه پس واټي.

په دې دول شیخ جمیل بېګ یا فقیر جمیل بېګ روحاني
شخصیت وو چې په نظم او نثر کښې یې لیکنې کړې دي.

ددې درنې هستۍ باره کښې ګوان سر محقق زلمي هېوادمل په خپل تالیف فرهنګ زبان و ادبیات پښتو (فارسي) د علومو اکېډمي افغانستان له اړخه کښې په صفحه ۱۱۷ لیکي.

جمیل بیگ فرزند دوم شهباز خان خټک به فقیر بابا شهرت داشت
جمیل بیگ مرد صوفي مشرب و فقیر قائم اللیل و صائم الدهر بود در
حلقه مریدان شیخ رحمکار شمولیت داشت.
جمیل بیگ مناقب مرشدش را به زبان فارسي نوشت و به زبان
پشتو شعر سرود.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې وینانه پس ئې د فقیر بابا (رحیم خان) دوه درې شعرونه
لیکل چې د کلام په نمونه کښې به راشي په پښتو اکېډمۍ پېښور یونیورسټي
کښې د زړو شاعرانو د کلامونو یو قلمي نسخه پرته ده چې په
هغې کښې د دوې یو څو غزلې هم شته د غه غزلې نمونه د
سیمې د اکوړي ګران محقیق پروفیسر محمد افضل رضا په خپل تالیف
پټ ستوري چاپ له اړخه پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال
۱۹۸۷ په صفحه ۲۵-۲۶-۲۷ سره ددې الفاظو محفوظ کړي دي
د جمال خان رح بابا په کلام کښې د متقدمینو شاعرانو د
کلام ګڼې خوبۍ شته فکر ئې ژور او الفاظ ئې خوږ دي.

د کلام نمونه:-

ددوي که غزل دے او که ټوټې هر لفظ ئې د موقع مناسبت
سره په ډېر ښکلي انداز کښې په اسانه او روانه پښتو کښې لیکلې
ټوټې ئې د بیلې بیلې واقعې سره وېلې دي که هغه واقعات
په تفصیل سره لیکم نو بیا به دا لیکل ډېر طوالت اولري په دې وجه
صرف لږ غوندې د واقعې تعارف به لیکم چې معلومه شي چې هغوي
هم د شاعرۍ ګلستان په ډېرو ښکلو ښکلو رنګارنګ ګلونو سره تازه
او معطر ساتلے دے او د خپلې کورنۍ روایات ئې ژوندي ساتلي
او د غه شان نامتو ئې هم لکه صدیق بابا رح ظفر بابا رح محمد ابراهیم رح
بابا وغېره په دغه مېدان کښې د خپل تره نامتو اشرف خان،
عبدالقادر خان، صدر خان سکندر خان سره ملګرتیا کړې ده.

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

اول به هغه غزلې چې په پټ ستوري تالیف پروفیسر محمد افضل رضا له اړخه د پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کښې راغلې دلته نقل کړم چې هغه دا رنګه دي -

غزل

خپل خانه به دې تر څه حده همراه وي
یو ورځ به دې سفر شي په ویجاړې
مور پلار زامن نمسي د کورې څه شو
خلقې کړې د اجل سورو لتاړې
ښائسته به چوڼ ز لمي شو تورې خاورې
پرې پرتې دي د لحد خاورې تودا ړې
جماعت څخه تېر بېرې مخ ترې پټ کړې
و حجرې وته ته یون کړې د حراړې
درسته ورځ لکه سپک ناست یې په صحرا کښې
بل خندا په قهقهه کړې لکه ګرناړې
یو ذره د لا اله ویره نه شي
نه پوهېږم چې را جېوت یې که کماړې
چې نیکي در څخه نشته بد نحو مه کړه
را شه مه تو که په حیله بېره لاړې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سپین لي څو یو نه یو در څخه نیشته
وچ لاشده سره سپین ي سپین ه اهاري
سم له لاسه کار هن کور د پر مشکل دے
جمال خانه وقت دي دادے که خان ژاړي

دویم غزل

خراب زړه چي مي بیمار وو هغه نه دے
چي مدام په انتظار وو هغه نه دے
چي مي سترګي دیدار لور وته نیولي
تش دیدن ئې په بار بار دو هغه نه دے
چي به ستا په غم کښي شب و روز جلیا دم
بل په زړه کښي مي انکار وو هغه نه دے
چي بندي د ستا په زلفو په کمند وو
پیوت کوږن ته مي زنار وو هغه نه دے
چي مي سرو مال تالا ستا په وصلت وو
چي په ما د فلک وار وو هغه نه دے
نام و ننګ چي ستا په تور وو له ماتلي
چري ماته چي ازار وو هغه نه دے
ستا له غمه چي یو دم په قلندرنه وم
چي په سترګو کښي مي خار وو هغه نه دے

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې مې ستا د حسن خیال چرې لېدلے
تازه ګل چې په شمار وو هغه نهٔ دے
جمال ستا له مخه نور و ته سلام که
چې غلام او خدمت کار وو هغه نهٔ دے

دریم غزل

و بېښتهٔ سپين ستر ګې تارېکې چينګې دا ړې
تهٔ لا ګوځې خپل پردې په خبس نغاړې
خدائے طاعت د پاره ورځ له تا نه غواړي
ته د کالو خرڅې نن له خدايا غواړې
شوې په کوم عمل غره چې خوشحال ګرځې
سخي خو هم د موټې په زور کړاړي
ستا په سر باندې بې ترس جلات ولاړ دے
کوم زمان به دې سر پرېکړه په ولاړې

دې غزلو باره کښې د ځنې محترمو ليکوالو دا خيال دے چې دا غزلې د جميل بېګ نه دي او هغه وائي چې د جميل بېګ نوم جمال خان نه وو دا چرته د سيکانو د وخت د شاعر کلام دے، دا صحي ده چې د فقير بابا نوم جميل خان وو خو هغه تر اوسه پورې په جميل خان نهٔ يادېږي

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

بلکه په خپل خاندان کښې په جمال خان شهرت لري لکه څنګه چې ما
مخکښې ليکلي چې په ادبي دنيا کښې ئې جمال يا جمال خان . نوم ليکلو
او يادېدلو او په روحاني دنيا کښې نقيب بابا او خواجه جمال الدين په
نومونو ياد شوے دے او دغه شان ئې په خپلو غزلو کښې جمال خان
د تخلص په توګه استعمال کړے دے چونکه د دوي ديوان لا
تر اوسه په لاس نهٔ دے راغلے نو ځکه دا خبره کېږي چې هر
کله چې د غه قلمي نسخه د زړو شاعرانو په اکېډمۍ کښې موجوده
او په هغې کښې د عبدالقادر خان خټک چې د دوي ورارهٔ کېږي دَ
غزلو سره پېوست دا غزلې ليکلي شوي دي نو د دې نه معلومېږي
چې دا هم د دغه زمانې شاعر دے او تر اوسه پورې ئې نوم بل
شاعر نهٔ دے تعارف شوے د دې خبرې هم څهٔ ثبوت او شهادت
نهٔ دے پيدا شوے چې دا شاعر د سيکانو د دور شاعر دے دا
خبره هم په اټکل سره کېږي چې د سيکانو د دور شاعر دے
حالانکه د سيکانو دور خو وس وس تېر شوے او د جمال خان
بابا دور ډېر مخکښې دور دے بله خبره دا ده چې دا کلام صوفيانه
کلام دے او موږ دا په داګه وېلے شو چې هغوي به خامخا
صوفيانه کلام ليکلے او وېلے وي هر کله چې د دغه نزدو شاعرانو
سره دا نوم راغلے نو دا واضحه ده چې دا هم جمال خان د خوشحال
بابا دور دے بل څوک نهٔ شي کېدے .

وس را ځو هغه منظومو ته تو طرف ته چې دوي په بېلو
بېلو موقعو وېلي هر کله چې د دوي مرشد حضرت شيخ رحمکار کاکا صاحب

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرليکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

وفات شو نو فقیر جمیل بېګ (جمال خان) هغوي لحد ته کوز کړل او هغه وخت یې د ډېره غمه چغه کړه.

په بوی دې ټول عالم خوشبوي شو
امیل چند نه په تاپو پوټل کړدونه

د دې شعر په باره کښې په تذکره شیخ رحمکار د سید سباح الدین کاکاخېل اداره اشاعت العلوم جامع مسجد (لائلپور) (فیصل آباد) کښې هم د غه شان واقعه لیک ده.

دغه شان چې هر کله بهاکو خان د یوسفزو سردار او لوي ولي الله اخون ځالاک بابا د خپل بنګو ځځه د دوما کا فروسره جنګ وو نو په دغه وخت کښې اخون ځالاک بابا د دوي په خدمت کښې د امداد او تعاون حاصلو د پاره حاضر شول نو فقیر بابا د مستۍ او جذب په حالت کښې ورته په دې منظومو الفاظ کښې اووېل.

په دې خوړ کښې سره او سپین انبار انبار دي
فقیر نهٔ اخلي او نهٔ یې څهٔ بکار دي
اخون ځالاک څومره چې اخلي وادې خلي
کهٔ خواري نهٔ وي دی د ے نهٔ وي

دا مشهوره واقعه یا کرامت چې قاضي میر احمد شاه رضواني په تحفة الاولیاء او په مناقب فقیر جمیل بېګ کښې شمس الدین کاکاخېل راخستې ده وايي چې دغه وخت د خوړ کانړي د فقیر بابا

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په کرامت سره سره او سپین شو د فقیر بابا د عبادت ځائ د هغه وخت کښې د تنګاړو غږو نه وو چې د هغې سره لوی خوړونه وچ پراته وو.

یو ورځ فقیر بابا ځینو زامنو د لنډي اخون احمد صیب چې ډیر لوی عالم فاضل او بزرګ وو ته د شریعت د پاره بوتلو چې زموږ پلار ځان ملنګ او فقیر کړے دے سماع ئې شروع کړے هر وخت د جذب و مستئ په حالت کښې وي د شریعت نه خلاف کارونه کوي اخون صیب چې د فقیر بابا جذب و مستي ولیدله نو وې فرمایل چې دوي فنا فی الله دي د معرفت او سلوک د لاره خبردار دے او د شریعت خلاف نه دي فقیر بابا هغه ځائ کښې د اسې وائي -

که قاضي صیب زما په شانې مست شي
تو ددهٔ زما به هله شریعت شي
خار کیږي که نه وي نه وي
د فقیر به څه وي څه وي

وائي چې هر کله د فقیر جمیل بیګ د اشرف خان د زوې او د خوشحال د نمسي محمد افضل خان ختک سره زړه بد اوے را غلو نو هغه وخت هغوي د افضل خان د مدافعت په غرض سوات ته لاړو او د حمزه خان بائیزي چې ډیر لوی سردار وو د تهانه سوات

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوسپدو نکے دو دخوشحال بابا اخښے وو زامنو ته ئې خپله ګرانه ښکاره کړه نو وائې چې جلال خان او جمال خان ورته امداد درکړو او ورته ئې اووے چې دې وخت کښې مهران نه راوګنی درکړي په موږ قتلان خان چې د دوي رور وو د هغوي دَ امداد نه انکار اوکړو په دغه وخت جمال خان بابا د مستۍ او جوش نه دا سې اوو ئېل -

اس دې وي په ئس دې وي
مهران کۀ نۀ وي نۀ دې وي
جلال دې وی جمال دې وي
قتلان کۀ نۀ وی نۀ دې وي

او دغه وجه ده چې نن د تهاڼې سوات د خانانو کورنۍ د فقير بابا په دُعا رنګ ده او د جمال خان او جلال د اولاده نور شوه ترقي ئې اوکړه

وائې چې يو ورځ دمغلو په وخت کښې د اټک صوبېدار ډېر ظلم کړے وو تول علاقه ئې لوټلې وه د هزارې نه خلق دَ قافلې په شکل کښې راتلل چې دۀ بنديوان کړل او ټول مال ئې ترې واخستو - خلق فقير بابا ته په ژړا اسګولا را غلل چې د صوبېدار نه زمونږ مال حال او خلق را خلاص کړي هغه وخت جمال خان بابا په ښېړه رکښتۍ کښې سورېدو نو دا اشعار ئې اوو ئېل -

~

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

څوک به دروي خدائ د پاره
فقير دروي خدائ د پاره
پاک رسول ورسره مل دے
بدرګه له څلور ياره

او هر کله چې بېړۍ ته سور شو نو داسې وائي -

بېړيه ځه د خدائ په حکم
ځه به ظالم ځه به ده بندي کوونه
فقير شو مل د مظلومانو
خدائ يې وي مل چې بنديوان آزاد کړي

او هغوي چې د غه ظالم صوبېدار ته مخامخ شول نو په صوبېدار رپېدل او لګېدل او تې بوتې يې شروع کړې تول مال حال او خلق يې ترې راخلاص کړل دده سره به اکثر په ګڼ تعداد کښې مريدان ګرځېدل دے به ترې مخکښې وو مريدان به ورپسې وو او دا اشعار به يې ويل -

دور دور د فقير دے
د غافل په صورت وير دے
د غافل په صورت وير دے
دور دور د فقير دے

وائي چې يو وخت داسې راغلو چې بارانونه بند شول فصلونه او چېدل قحط سالي شوه خلق تنګ شول او فقير بابا ته په ژړا انګولا راغلل چې خدائ پاک ته سوال او کړه چې باران شي هغوي هغه

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړی

(c) ketabton.com: The Digital Library

وخت د جلال په حالت کښې ځنګه کړه.

قحط سالي ډېره په زور ده
پرېوتلې کور په کور ده
باران دے ورو یسه
څو کړه که نه وي نه وي
تنګاړو باندې باران دے
فقیر نن ورځ مهربان دے
و ارمان ښلی ارمان دے
ورپېدلے نن باران دے

د الله پاک کارونه ګوره هغه خلق چې وارېس شول نو په دغه ورځ لوې الله باران اوکړو د فقیر بابا سوال قبول شو او فصلونه بنېرازه شول دا هم یو روایت دے چې هرکله فقیر جمیل بېګ څېلو زامنو اخون احمد صېب ته شریعت د پاره بوتلو نو هغه وخت کښې دا اشعار هم ویلي وُو.

موسټه ځنګې دې راکړے شه
چې درسته شپه مې ځنګه وي لکه چرچڼې
د نیمې شپې راتلل دې روک شه
چې چرچڼې برچه دې خوب نهٔ راکوینه

هر کله چې د لوې خدائے پاک په عشق کښې به تر لوې لاړو فنا فی الله به شو د جذب او مستۍ حال به پرې داغلو نو ځغه به

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

به يې کړه دا شعر به يې ويلو -

هغه موزيان به د نيا غواړي
دې عاشقانو ستا په لار کښې او بازله
سر و مال ټول عاشقان داوړکا
دا موذي تش لا ني کوي چې مېښ يمه

دا وه د دغه لوي ولي الله - صوفي - عالم د شاعري متعلق خبرونه چې د لته وا ضحه شوه چې د خوشحال بابا نه صرف زامن شاعران وو بلکه د هغوي رودچي د معرفت لار يې خپله کړي او هر وخت به په جذب و مستۍ کښې وو خو خپل خانداني روايات يې چرې هم هرګون نه نه دي وړکړي او ژوندي يې ساتلي او دې منظومو ټوټو نه دا هم معلومه شوه چې دوي د جمال تخلص سره د فقير تخلص يې هم خپل کړے دے او په منظومو ټوټو کښې يې استعمال کړے دے لوي الله دې او کړي چې د دهٔ د ژوند ټول حالات او ديوان او نور کتابونه د تيارونه رڼا ته شي او نوے معلومات را ښکاره شي د دوي د پيدائش کال نهٔ دے معلوم البته د وفات کال يې معلوم دے دا بجد و په حساب يې دا رنګه دے

چون رفت از جهان اين کرامت خديو
به "جزق" اموز عالم " غريو"

ددې نه ۱۱۱۶ هـ جوړيږي خنې محققين يې په قياس څخه زيږېدنه ۱۰۷۲ هـ ښايي اولاد يې د پښتونخوا په ګوټ ګوټ کښې پروت دے په

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تنګاړو کښې چې د جهانګیرۍ او اکوړې نه سهیل په لور د غرونو په منځ کښې کلے دے هلته ئې مزار دے د پښتو نخواه د لوې لوې نه ورته عقیدتمند راځي او فېض ترې اخلي د صفرې په میاشت کښې پرې عرس او مېله کېږي -

کتابونه

۱- پښتانهٔ شعراء دریم ټوک د افغانستان د پښتو ټولنې د ادبیاتو او تاریخ د څانګې له اړخه ۱۳۴۲ هـ ش -

۲- کاکاخېل شمس الدین میاں مناقب فقیرجمیل بیګ د میاں فردوس شاه فقیرخېل په سریزه د انجمن اتحاد فقیرخېل جهان آباد اکوړه خټک له اړخه ۱۹۷۹ء

۳- خدمتګار بختانے عبدالله پښتانهٔ شعراء پنځم ټوک د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۳۶۷ هـ ش -

۴- رضا محمد افضل پروفېسر پټ ستورې پښتو اکېډمي پېښور یونیورسټي کال ۱۹۸۲ء

۵- خټک خوشحال خان فراقنامه د زړبو او ادبیاتو پوهنځي کابل ۱۳۶۳ هـ ش

۶- عارف عثمان دکتور خوشحال خان خټک او د ده ادبي مکتب د افغانستان د علومو اکېډمي ۱۳۶۱ هـ

۷- کاکاخېل سیاح الدین تذکره شېخ رحمکار ادارهٔ اشاعت العلوم جامع مسجد لائلپور

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸- مجله پښتو پښتو اکېډمي پېښور يونيورسټي سټمبر ۱۹۷۱ ز

۹- هېواد مل ز لمی فرهنگ زبان و ادبيات پښتو د افغانستان
د علومو اکېډمي ۱۹۷۷ ز

۱۰- ماهنامه الحق دارالعلوم حقانيه اکوړه خټک اکتوبر
۱۹۸۰ ز او اکتوبر ۱۹۸۱ ز

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تحقیق کښې

د ماخذ اهمیت

تحقیق د عربۍ ژبې لفظ دے په پښتو ژبه کښې د څېړنې - لټون - چانړول د څهٔ څیز بنیادي حقیقت معلومول. دیو څیز پوره کره کتنه معنیٰ لري په انګریزۍ ژبه کښې ورته ریسرچ (RESEARCH) وئیلے شي چې معنیٰ ترې پخپله ظاهرېږي. په نورو معنو کښې د تحقیق مقصد دا دے چې په علم وادب کښې سوچه جوتېه جدا کول د پوستکي نه مغز راویستل - حق د باطل نه جدا کول - تحقیق د مخصوصو حالاتو او مخصوصو شهادتونو او روایاتو په رڼا کښې د یو حقیقت تلاش دے - او په اصطلاحي توګه د تحقیق مطلب دا شو چې یا خو دې نوې حقائق وړاندې کړے شي او یا دې د معلوم شوي حقائقو نور زیاته تشریح او تفسیر او شي او وسعت دې په کښې پیدا کړې شي چې په علم او معلوماتو کښې اضافه اوکړي - تحقیق په هر میدان کښې کېدے شي کهٔ هغه سائنسي ځانګه وي او کهٔ ادبي کهٔ تاریخي ځانګه وي او کهٔ جغرافیائي ځانګه تحقیق په هره ځانګه هر اړخ هره موضوع او کهٔ په هر میدان کښې وي دا د پرګسان

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

اوکړکېږي کار دے د تحقیق مېدان د پراخت مېدان دے په دې
مېدان کښې د محقیق اسونه ستړي شي محقیق په کښې بې ساه
شي وارخطا هم شي خو سره د دې به حوصله نهٔ بائلي خپل
مرام ته به ځان رسوي د دې شال د سمندر هم دے چې په سمندر
کښې د ملغلرو موندلو دپاره لامبو وهل وي او دغه لامبو
دومره په مشکله اوګرانه وهلے شي چې کله کله په کښې د
ډوبېدو ېره هم وي خو دغه ملغلرو پسې به ځان د سمندر
تل ته رسول وي او دغه ملغلرې به د دغه تل نه راویستل وي نو هله به
لامبوزن خپل مقصد کښې کامیابي مومي دا یو ډېر خونړناک او دلچسپ علم دے
تر اوسه چې چا هم تحقیق کړے نو خپل تحقیق ته یې ختمي نهٔ دے وئیلے او نهٔ تحقیق
ختمې کېدے شي د تحقیق دپاسه تحقیق کېږي. د تحقیق دپاره د خارجي او داخلي
شهادتونو ضرورت وي که چرې مونږ په یو شاعر تحقیق کوؤ نو د هغه د زماني تاکل
د هغهٔ د نیک او د هغهٔ د شاعرۍ په انداز بانديٓ ژوره رڼا اچول او بیا د تحقیق په
قالب کښې اچول پکار دي د هغه شان د هغهٔ شخصیت د هغه وخت د ژوند حالات - زېږېدنه -
استوګنه وغېره د هغهٔ د خپل کلام په رڼا کښې او د هغه زماني د نورو پوهانو د لیکونو
او کلامونو په رڼا کښې به یې رایې قائمول وي د هغې نه پس چې هر کله دغه مواد
پیدا نهٔ شي نو بیا به د چاپېرچل نه حالات معلومات حاصلول وي که په هغهٔ
نوي چا په روستو زمانه کښې څهٔ لیکل کړي وي د هغې
په رڼا کښې به رایې قائمول وي. په تحقیق د پرلوۓ
بحث کېدے شي او د دغه بحث په رڼا کښې پرې کتابونه لیکلي

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

هم شي نو دلته چې کومه موضوع ده هغه د ماخذ اهمیت د ے
د تحقیق دپاره به د ړومبني هغه ماخذ ذرائع - مصادر تلاش کول
ي او جمع کول ي چې د کوم په بنیاد چې به محقیق خپله
رائې پېش کوي او یا د کوم په بنیاد - به محقیق د خپل تحقیق
ابتدا کوي او خپل مرام ته به ځان رسوي د تحقیق دپاره چې کوم
ذرائع - ماخذات او مصادر استعمالول دي د هغې د ډېر زیات په
دې میدان کښې اهمیت او ضرورت د ے ولې چې بغیر د دې نه
تحقیق نهٔ شي کېدے د دې مثال د یو عمارت بنیاد وي ترڅو چې
د عمارت بنیاد د پاره کا نړے خټه - او نور لوازمات نهٔ وي تیار
نو عمارت نهٔ شي جوړېدے د غه شان د تحقیق دپاره ماخذونه
او ذرائع د کا نړي او خټې کار ورکوي -

دا ماخذونه ذرائع په دوه قسمه ځخه دي چې یو ته بنیادي
یا ابتدائي ذرائع - ماخذات - مصادر وئیلے شي او دویمه ته
ثانوي ماخذ یا ذرائع وئیلے شي - چې په انګرېزي کښې ورته
دا رنګه تکي استعمالیږي -

۱- بنیادي ماخذ (PRIMARY SOURCES)

۲- ثانوي ماخذ (SECONDARY SOURCES)

دلته به لږ تشریح یا تفصیل بیا نول پکار دي چې لوستونکي ته
اسانه شي -

۱- بنیادي ماخذ یا ذرائع :- محقیق چې هر کله په یو موضوع تحقیق کوي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

نور هغې موضوع سره تعلق لرونکي پیوست ماخذونه بنیادي ماخذ گڼلے شي او په دې کښې هغه دستاوېزات شامل دي چې په هغې کښې د هغه واقعاتو ریکارډ موجود وي چې تحقیق کونکي یا نیکونکي په خپله لیدلي او پېدلي وي یعني په بنیادي ذرائعو کښې د موقع شهادت زیات اهمیت لري چې په هغې سره د تاریخ په معقولیت کښې اضافه وشي او هر قسمه شک شبه ختمه شي د " بحې - یونس د بېتس " په وېنا سره مؤرخینو بنیادي ماخذ یا مصادر په دوو قسمونو کښې تقسیم کړي -

۱- بنیادي مخطوطات :-

په دې کښې ذاتي کاغذونه - دستاوېزي ریکارډونه مرکې او نور متفرقه ځېزونه شامل دي -

۲- د مرکزي حکومت مطبوعات :-

په دې کښې د صوبائي حکومت مطبوعات خود نوشت سوانح عمري یاداښتونه تقریرونه د خطونو مجموعې او نور معاصر مضمونونه شامل دي -

د بنیادي ماخذ شال گران او محترم محقق - نقاد - شاعر - ډرامه نگار پوهان همایون صاحب په خپل تالیف د تحقیق فن کښې په صفحه ۵۶ داسې رنګ کښې وړکوي -

ډاکټر جمیل جالبي په خپل تصنیف تاریخ ادب اردو جلد اول کښې د قطب شاهي دور د شاعرانو د قلمي نسخو او مطبوعه تصانیفو ذکر کړے دے د دې کښې څنې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

تصانیف د هغه د نظره تېر شوي دي او د ځینو ذکر يې د قطب شاهي دور د نورو محققینو د تحقیقي مقالو په حواله کړے دے. د دې سلسلې کښې ډاکټر جمیل جالبي د قطب شاهي دور د معراج نامو، وفات نامو او قلندر نامو هم ذکر کوي لکه د خپل کتاب تاریخ ادب اردو جلد اول په صفحه ۴۹۲ - ۴۹۳ لیکي -

"سید بلاقي په ۱۰۵۲ھ/۱۶۴۲ء کښې د معراج نامې په نامه کتاب اولیکلو."

د دې معراج نامې نسخه ډاکټر صیب په خپلو سترګو لیدلې ده چې حواله داسې ورکوي -

معراج نامه (قلمي) د انجمن ترقي اردو پاکستان نه علاوه (ته) نورې قلمي نسخې زما تر نظره تېرې شوې دي چې د تصنیف سن په کښې ۱۰۵۲ھ ورکړے شوے دے.

په دې عبارت کښې د سید بلاقي د معراج نامې ذکر د بنیادي ماخذ حیثیت لري دا څو وو د بنیادي ماخذ یو مثال چې د لته پېش کړے شو.

۲- ثانوي ماخذونه:-

کله چې یو لیکونکي یا محقق په خپله مقاله کښې د حوالې په توګه د بل دویم لیکونکي په حواله اقتباس درج کړي نو داسې حواله یا اقتباس ثانوي ماخذ په حیثیت ګڼلے شي په دې کښې نصابي کتابونه جنتري یانې قیمي سرکاري اطلاعات - ذاتي بیانونه - تصویري مجموعې وغیره د ثانوي ماخذ حیثیت لري د دې ماخذ مثال به په دې دول ورکړو د افغانستان سر محقق ګران او محترم زلمے هیوادمل د خپل تالیف "په هند کښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ایجاد او ودې پړاوونه"

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په صفحه ۱۰۷ باندې یو اقتباس د بل په حواله ورکوي -

" دیوان رېخته په پارسي او هندي ژبو دده دیوان دے چې هندي تسنکروئ هم یادونه کړي او مفتي ولی الله وئیلي دي چې نواب محبت خان په پارسي ژبه یو قومي دیوان لري "

په دې اقتباس کښې دا ظاهرېږي چې د غه دیوان زلمي هیوادمل په خپله نهٔ وو لیدلے بلکه د مُفتي ولی الله په حواله او د گلستان رحمت په حواله د اقتباس لیکل دا وَو د ثانوي ماخذ مثال کُښې محققین د اقتباس حواله نهٔ ورکوي د مصنف چا چې اقتباس لیکلې وي نوم هم نهٔ ورکوي بلکه دا سې ترې ښکاري چې دا دده خپل معلومات دي دا یو د پرغلط کار او غلطه طریقه ده په دې د تحقیق مقصد ختم شي -

کتابونه

۱- اېم سلطانه بخش ډاکټر- اُردو میں اُصول تحقیق (انتخاب مقالات) جلد اول - مقتدره قومی زبان اسلام آباد ستمبر ۱۹۸۹ء

۲- اېم سلطانه بخش ډاکټر- اردو میں اصول تحقیق (انتخاب مقالات) جلد دوم مقتدره قومي زبان اسلام آباد ۱۹۸۸ء

۳- هما محمد همایون - د تحقیق فن اداره فکر و ادب مردان ۱۹۹۲ء

۴- هیواد مل زلمے - په هندکښې د پښتو ژبې او ادبیاتو د ریجاد او ودې پړاوونه - شرکت پرنټنګ پریس لاهور ۱۹۹۲ء

۵- کاشمیری تبسم ډاکټر " ادبی تحقیق کے اُصول مقتدره قومی زبان اسلام آباد.

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

پښتو نثري ادب

پښتو ژبه په ادبي لحاظ سره عالمان او پوهان په دوو حصو کښې تقسیموي چې یوه نظم ده او بله نثر پښتو ادب کښې نظم ډېر لویه حصه لري او نثري ادب ته ډېره کمه توجه ورکړې شوې ده د امیر کروړ نظم د شیخ متيؒ مناجات د بیټ نیکه دعا او دغه شان نور ډېر اشار چې په نظم سره دي او ښکاره دي دغه سلسله تر اوسه جاري ده چې نثر کم او نظم زیات لیکلې شي ددې وجه دا هم کېدې شي چې په نظم کښې کوم خوږوالې او سرور دې هغه په نثر کښې نیشته د نظم په ذریعه شاعر خپل خیالات نظریات د بل ذهن ته ډېر په اسانه رسولې شي او تر ډېره وخته پورې په زړه کښې ساتلې شي نظم ډېر زر د انسان جذبات او احساسات راولړځوي او د نظم ویونکي خیالات خپل کړي دا هر څه د نثر په ذریعه هم کېدې شي خو نثر د انسان ذهن ته ډېر په اسانه نه پرېوځي خو ادب چې څومره زیاته ترقي موني نو هغه د نثر په ذریعه کېدې شي نثر یو ډېر وسیع او فراخه میدان دې په دې کښې د ادب هر یو صنف ځائېدې

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

شي او داد نثر کمال دے چې موږ د افسانې - ناول - ډرامې په ذریعه د معاشرې اصلاح په ښهٔ طریقه کولے شو او د دغه تخلیقي اقدار و په وجه موږ خپل ادب ژوندے او ښېرازه ساتلے شو په بل اړخ په تحقیقي او تاریخي میدان کښې د نثر ډېر لوے مقام دے د دې په ذریعه موږ د خپلو اسلافو کارنامې او خپل دیني اقدار هم بل ته په سرلوړۍ سره وړاندې کولے شو نثر ټیکل ډېر ګران او د سرخوږي کار دے نثر څهٔ ته وائي د نثر تعریف څهٔ دے د نثر تعریف ستر محقق اروا ښاد عبدالحلیم اثر افغاني په خپل کتاب پښتو ادب چاپ اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰ھ په صځ څهٔ داسې کوي -

نثر په لغت کښې ښندلو - پاشلو او خورولو ته وائي او په اصطلاح کښې هغه کلام دے چې د وزن د قېد نه خالي او آزاد وي -

ستر محقق اروا ښاد ډاکټر سید انوارالحق په دري میاشتینې مجله پښتو جلد اول ګڼه ۲ کال ۱۹۵۸ء صـ۹۶ باندې د نثر تعریف داسې کوي -

نثر په اصل کښې د عربۍ ټکے دے او معنائې نوستل خورول او شیندل دي اصطلاحي معنائې ده د نظم ضد نحو ادیبانو او عالمانو د نثر د پاره علمي تعریف دا مقرر کړے کلام چې په څهٔ وزن یا بحر کښې تړلے نهٔ وي نثر دې یا داسې اووائې چې د وېلو - لیکلو

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

اود لوستلو عامه هیڅه نیغه ساده او بې تکلفه ژبه چې
د وزن او قافیو د ترون نه آزاده وي او سړی په
کښې د هر قسم مفهوم او مطلب په ډېر اسانۍ او
ازادۍ سره بیانولی شي نثر دی

داځو وو د پښتو ادب د محققینو او پوهانو د نثر باره کښې
تعریفونه او س ګورو چې د خارج پوهان (مستشرقین) د نثر
متعلق څهٔ وائي د پښتو نثر ته کوم کتنې ئومې کتاب تالیف د ستر
محقق اروا ښاد عبدالحی حبیبي د افغانستان د علوموا کېډمي
له خوا په ۱۳۶۰ ه ش کښې چاپ په صفحه ۳ باندې لیکي -

۱- ملټون وائي : چې نثر هر څومره ساده او دلکش
وي هغه مفید وي -

۲- کالرج لیکي : فصیح او مناسب الفاظ چې وزن نهٔ
لري نثر دی -

۳- موسیو روزوان وائي :- د انسان په ژبه یا قلم
کهٔ کوم خیالات ښکاره شي او بې وزنه وي هغه
نثر دی -

د دې تعریفونو نه معلومه شوه چې نثر هغه دی چې د قافیې
او د وزن یا بحر د قید نه آزاد وي او نظم په وزن - قافیه
ردیف پوره وي -

د نثر قسمونه :-

نثر په دوه قسمه دی (الف) د معنا په لحاظ (ب) د لفظ

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

په لحاظ - (الف) د معنا په لحاظ نثر درې قسمه دے چې هغه په دا رنګه دے -

۱- موږ چې د یو بل د پوهولو د پاره کومې خبرې اترې کوؤ یو قسم دا وي

۲- دویم قسم ته خطابه یا وینا ویلے شي په دې کښې تقریرونه - بیانونه - وینا ګانې چې عالمان او پوهان یې په جرګو - غونډو محفلونو او ټولنو کښې کوي دا هم د نثر په قسمونو کښې شمارلے شي په لیکلو کښې کم او په ویلو کښې زیات وي -

۳- تحریري نثر هم د نثر یو اهم قسم دے لکه چې د نوم نه ظاهره ده چې دا نثر د لیک لاسې راځي او په کتابونو رسالو - اخبارونو د نورو علمونو د مطلبونو د پاره په تحریر یا لیکلو کښې چې کومه وینا راځي دا تحریري نثر دے دا نثر د مطلب او مضمون په لحاظ سره مختلف قسمونه لري او دا د ژوند د مختلفو اړخونو سره تعلق لري لکه تاریخي - مذهبي - اخلاقي - سیاسي - تحقیقي - اجتماعي ادبي وغیره دا نثر د معنا په لحاظ دوه قسمه لري -

یو ته ساده سپین نثر وایي دویم شاعرانه او د انشاء پردازۍ نثر دے دریم قسم نثر ته ادب لطیف او منثور ادب هم ویلے شي -

(ب) نثر د لفظ په لحاظ دوه قسمه دي چې هغه دا رنګه دي

۱- قافیه دار او مسجع او مرصع نثر -

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲- ساده نثر چې قافیه نهٔ لري په دې وخت چې کوم نثر په اخبارونو - رسالو کتابونو کښې چاپ کېږي دا په دې نثر کښې لیکلے شي-

پښتو ژبه کښې د نثر ابتدا :-

پښتو ادب کښې په نظم کښې ډېر کتابونه لیکلي شوي او نظم د نثر نه مخکښې وجود کښې را غلے. په پښتو ژبه نظم د امیر کروړ (۱۳۹هـ) نه راوښا شروع کېږي او د پښتو نثر متعلق معلومات په امکاناتو او قیاساتو مبني دي پوره معلومه نهٔ ده چې ابتدا کله او شوه عالمان او پوهان د افغانستان د ستر محقق او استاد عبدالحی حبیبي موندلے کتاب "پټه خزانه" چې د محمد هوتک تالیف دے او په ادبي حلقو کښې متنازعه حیثیت لري د هغې په وائي چې د پښتو د نثر ابتدا د ابو محمد هاشم سرواني (۲۲۳هـ - ۲۹۷هـ) نه راوښا شوې ده او دهٔ د عربو د اشعارو فصاحت او بلاغت په پښتو ژبه کښې په نثري توګه یو کتاب د "سالو وږمه" په نوم او لیکلو معنائې ده "د ریګستاني نسیم" دا کتاب ورک دے او محمد هوتک په پټه خزانه کښې د لرغوني پښتانهٔ" چې د شیخ کټه" تالیف دے نه روایت را اخستے دے تو دا مونږ په یقین سره نهٔ شو وئیلے چې دا به د نثر رومبې کتاب وي ولې چې چاپېدلے نهٔ دے او وجود ئې

د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ : www.ketabton.com

(c) ketabton.com: The Digital Library

نیشته په قیاس او امکان دا خبره مبنې ده - دغه شان د
دې نه پس یو بل کتاب د تذکرة الاولیاء د سلیمان ماکو چې
په ۶۱۲ هـ خواؤ شا کښې تیر شوې دے. د قندهار سره نژدې په
ارغسان کښې او سېد وخښې عالمان وائي چې دا کتاب د پښتو نثر رومبنې کتا
دے وائي چې څو پاڼې ئې ارواښاد حبیبي موندلې دي او په دغه
پاڼو کښې د شیخ بیټنې. شیخ ملکیار، شیخ اسمعیل، شیخ بختیار
غورښي د لویو ولیانو ذکر شوے دے دا کتاب د فریدالدین عطار د
فارسي د تذکرة الاولیاء غوښې یو تذکره ده چې په کښې د هغه
وخت د لویو لویو ولیانو ذکر شوے خو ځنې عالمان او پوهان دا
کتاب د پښتو نثر رومبنے کتاب نه مني ځکه چې دا مکمل کتاب نه
دے موندلے شوے بلکه څو پاڼې موندلے شوې زما په خیال که
دا څو پاڼې هم په پښتو نثر کښې شته نو دا د نثر ابتدا او وه په
اکثریتي توګه چې عالمان او پوهان په کوم کتاب متفق دي چې
دا د نثر او لنے کتاب دے هغه د ستر صوفي مبارز. تورېال پیر روښان
عبدالله اُرمړ بایزید انصاري کتاب "خیرالبیان" دے چې د موندلو
اعزاز ئې د پښتو اکېډیمي پېښور یونیورسټي د اوبړ کتي ارواښاد
مولانا عبدالقادر ته حاصل دے چې د جرمني د کتابتون نه ئې مائکرو
فلم په شکل راوړو او چاپ ئې کړو د دې نه معلومه شوه چې د
پښتو نثر ابتدا د سلیمان ماکو د تذکرة الاولیاء د دغه موندلو شوو
پاڼو نه شوے او د نثر رومبنے کتاب خیرالبیان دے د دې کتاب
نه پس په پښتو نثر کښې د بایزید روښان مخالف ستر عالم اخوند

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

(c) ketabton.com: The Digital Library

درویزه مخزن الاسلام ولیکلو دا کتابونه په مسجع او مرصع نثر کښې لیکلي شوي دا د نهمې صدۍ نه تر یوولسمې صدۍ پورې دور وو ددې نه پس په دې دور کښې نورو عالمانو هم لکه کریمداد د اخوند درویزه زوے - بابوجان، ملا مست زمند، الله یار - اخوند قاسم هم په پښتو نثر کښې کتابونه اولیکل نه یوازې چې بایزید روښان د پښتو نثر د ښځې کتاب اولیکلو بلکه د پښتو رسم الخط خاص الفاظ ئې هم وضع کړل د غه دور کښې ټول کتابونه په مسجع او مرصع نثر کښې لیکلي شوي په دې دور پسې د خوشحال بابا دور راځي چې په دغه دور کښې نثر ساده سلیس او په خوږ انداز کښې شروع شو او د خوشحال بابا کورنۍ ددې نثر ابتداء اوکړه د خوشحال بابا دستارنامه او د زامنو عبدالقادرخان خټک ګلدسته - ګوهرخان خټک قلب الستر د افضل خان خټک چې د خوشحال بابا نمسے وو تاریخ مرصع - علم خانه دانش وساده نثر ابتدائي خوندناکې نمونې دي او تر اوسه د خان بابا خاندان د پښتو ژبې خدمت ته ملا تړلې ده او پښتو ژبه ئې په هر میدان کښې ځلنده او ښکاره کړې او ژوندۍ ساتلې ده ددې دورنه پس چې کوم دور راځي په دغه دور کښې نثر هم مخ په وړاندې ځي او ترقي کوي په کښې محاورې - متلونه ښائسته او خوندناکې لنډې جملې استعمال شوي دغه او سنے دور دے په افغانستان کښې ددې دور د نثر د میدان نوموړي مولوي صالح محمد غلام محي الدین افغان، مولوي عبدالرؤف قانع - زمریالے - خادم دے او په شمالي پښتونخوا کښې مولوي میر احمدشاه رضواني، منشي احمدجان، سید راحت زاخیلي

www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

مولوي احمد دتنګي او داسې نورو پېښاوري پوهان عالمان تر اوسه پورې د پښتو نثر ته ښکلا او ځلا ورکوي خو بیا هم په روایتي توګه نظم د نثر نه په پښتو ادب کښې مخکښې او زیات دے او نثر کم پوهانو ته پکار دي چې نثر ته زیاته توجه او پام را واړوي که هغه افسانه وي که ډرامه - که ناول وي او که تکل تحقیق وي او که تاریخ په هر صنف او اړخ دې په نثر کښې زیات لیکل او کړے شي

کتابونه:

۱- اثر عبدالحلیم پښتو ادب اداره اشاعت سرحد پېښور ۱۳۷۰ھ

۲- رښتین صدیق الله د پښتو نثر هنداره یونیورسټي بک ایجنسي پېښور -

۳- د افغان یا د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي ۱۳۶۰ھ ش

۴- رضا محمد افضل د پښتو نثر تاریخ عظیم پبلشنګ هاوس پېښور ۱۹۶۸ ع

۵- رفیع حبیب الله د پښتو ځوانۍ رتنکوي د افغانستان اکاډمي د تاریخ او ادب ټولنه ۱۳۵۰ھ ش -

۶- مریم بي بي د پښتو نثر تاریخي او تنقیدي جائزه - تاج کتب خانه پېښور ۱۹۸۶ ع

۷- حبیبي عبدالحی پښتو نثر ته کره کتنې پښتو ټولنه افغانستان علومو اکېډمي ۱۳۶۰ھ ش -

(c) ketabton.com: The Digital Library
www.ketabton.com : د پښتو کتابونو پرلیکه نړۍ

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library